

הישיבה השלוש-מאות-ושבע של הכנסת השישית

יום רביעי, י"ד תמוז תשכ"ח (10 יולי 1968)
ירושלים, הכנסת, שעה 11.02

א. הספד לד"ר נחום ניר-רפאלקס ז"ל

הי"ד ק. לח:

אני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת.

נעלה את זכרו של ד"ר נחום ניר-רפאלקס וזכרוננו לברכה, שנפטר הבוקר.
(חברי הכנסת מכבדים את זכרו של המנוח בקימה)

חבר מועצת המדינה הזמנית, וסגן היושב-ראש שלה. היה בין חותמי מגילת העצמאות, וכן היה יושב-ראש ועדת החקיקה של מועצת המדינה הזמנית.

היה חבר הכנסת הראשונה, השלישית, הרביעית והחמישית. בכנסת השלישית, לאחר פטירתו של יוסף שפרינקס ז"ל, נבחר כיושב-ראש הכנסת. הוא היה סגן יושב-ראש הכנסת בכנסת הראשונה, השלישית והחמישית. את הכנסת הרביעית ואת הכנסת החמישית פתח כזקן חברי הכנסת. היה יושב-ראש ועדת החוקה, חוק ומשפט בכנסת השלישית, ויושב-ראש ועדת השירותים הציבוריים בכנסת הרביעית. היה מטובי המשפטנים בכנסת. מן החברים הפעילים ביותר. רחחו היתה תמיד טובה עליו. היה ער לבעיות הפרט והכלל, אהוב ומקובל על הכל. זכה להשתתף לדור המייסדים, ולראות בקום מדינת ישראל; לכהן בה כחבר הכנסת, כיושב-ראש שלה, ואף כממלא מקום נשיא המדינה.

פרסם ספרים, וביניהם: "רוסיה בשלטון המועצות", "קבוצת בארץ ישראל", "תולדות הסוציאליזם", ואחרים, וכן שני כרכים של אוטוביוגרפיה. ידי זכרו ברוך.

ב. שאילתות ותשובות

הי"ד ק. לח:

נשמע עכשיו שאילתות ותשובות.

1. פעולות תרבות בעיירות הפיתוח

חברי הכנסת ר. ארזי שאל את שר החינוך והתרבות ביום כ"ג בשבט תשכ"ח (22 בפברואר 1968):
אבקש את כבוד השר להשיבני:

1. האם קיימת תכנית כללית של משרד החינוך והתרבות לפעולה תרבותית בעיירות הפיתוח, ואם כן – מה הם עיקרי תכנית זו?

2. מה הם האמצעים הכספיים שהעמיד משרד החינוך והתרבות לרשות המפעל להקמת מרכזי תרבות בעיירות הפיתוח בשנת 1966/67?

3. מה הם האמצעים שיועמדו לרשות המפעל הנ"ל בשנת הכספים 1967/68?

4. האם משתתפים גם מוסדות ממשלתיים וציבוריים אחרים במפעל הקמתם של מרכזי תרבות בעיירות הפיתוח, ואם כן – מה הם מוסדות אלה ומה השתתפותם הכספית?

5. באילו עיירות פיתוח כבר הוקמו מרכזי תרבות ומהו היקף פעולתם?

סגן שר החינוך והתרבות א. ידלין:

לשאלה מס' 1: אלו עיקרי התכנית:

א) עיירות הפיתוח מעדמות בחלוקת האמצעים של משרד החינוך ובייחוד פעולות תרבות.

ב) בכל עיירות הפיתוח פועל מפעל אמנותי לעם המביא אחת לחודש (לפחות) מופע אמנותי ברמה גבוהה ובמחירים זולים לתושבי העיירות (50% ממחיר הכרטיס בערים).

ג) נעשית פעולה להכשרת פעילי תרבות באזורי הפיתוח, בכלל זה ימי עיון לנבחרים ברשויות הממונים על תיק התרבות ולרכזי התרבות המקומיים.

ד) הופנו – לפעולות השכלה ותרבות בקרב מבוגרים ונוער – חיילות מצה"ל וגרעיני נח"ל המתנדבים לשרת בעיירות הפיתוח במשימות תרבות, נוער וספורט בנוסף על שירותם הצבאי.

ה) הוקצבו סכומים מיוחדים לצידום וריהוטם של המבנים המשמשים לפעילות תרבותית-חברתית ולו גם במבנים ארעיים עד להקמת מרכזי התרבות החדשים.

ו) מארגנים הן אירועים אמנותיים-תרבותיים במסגרת אירועי שנת העשרים של אירועים הקשורים בפולקלור שבטי ישראל והן אירועים המשולבים במסדות אחרים כגון הקלטות פומביות של תכנית רדיו, פסטיבליים, פעולות אימוץ על-ידי תיאטרונים וכו'.

ז) נבחנת הפעילות המוסיקלית ופעילות בתחום הציור והפיסול ומתגבשת תכנית לעידוד היצירה העצמית בתחומים אלה, ובשלב ראשון – הכנת תערוכה של אמנים מאזורי הפיתוח.

ח) נעשות הכנות לקראת הקמת בנייני קבע

למשלחת שתצא לאולימפיאדה במקסיקו הוא מוגזם ואינו עומד בשום יחס למספר הספורטאים שיהיו במשלחת.

זוכה העובדה שהאולימפיאדה מיועדת בראש ובראשונה נה ובעיקר לתחרויות בענפי הספורט השונים, ובהתחשב בהוצאות הכספיות הגדולות הכרוכות בנוסעתו של כל מתלווה נוסף למקסיקו — רצוני לשאול את כבוד השר: 1. מה יהיה הרכב המשלחת היוצאת לאולימפיאדה במקסיקו?

2. כמה ספורטאים תכלול המשלחת ובאילו ענפי ספורט?

3. כמה מלווים יצורפו למשלחת בכלל וכמה מהם יהיו מאמנים, רופאים ועסקני ספורט?

4. האם בהרכב המשלחת נכלל מנהל רשות הספורט?

5. אם לא — מה הסיבות לכך?

סגן שר החינוך והתרבות א. דילן:

1. עדיין לא גובש סופית הרכב המשלחת. הספורטאים ייקבעו רק בהתאם לתוצאות מינימום שישנו ואשר נקבעו בעוד מועד. המועד האחרון לקביעת הרכב המשלחת יהיה בחודש אוגוסט שנה זו.

כללית, ידוע שתצא קבוצת כדורגל, שכן זו כבר עמדה במבחנים המוקדמים וזכתה ב"כרטיס כניסה" למשחקים האולימפיים במקסיקו.

2. מספר שחקני הכדורגל שייצאו למקסיקו הוא 19. יש סיכויים שבעשרה ספורטאים וספורטאיות נוספים בענפי שחייה, אתלטיקה קלה וקליעה למטרה יטלו חלק באולימפיאדה.

3. למנחת הכדורגל יצורפו שני מלווים (מנחת הכדורגל והגולה לבית שמשחקיו נערכים גם בעיר השוכנת מרחק רב ממקסיקו-סיטי, שבה מוקד המשחקים).

לספורטאים בענפים האחרים שיתמודדו במקסיקו-סיטי יצורפו שני מלווים מטעם ההתאחדות לספורט בישראל.

בכל ענף שיוצג באולימפיאדה על-ידי ספורטאים ישראלים יהיה כמובן מאמן אחד. למשלחת כולה יצורף רופא.

כן ייצאו שלושה אנשים (יושב-ראש הוועד האולימפי, סגן היושב-ראש והמזכיר), שישתתפו ב-18 קונגרסים בין-לאומיים שיערכו במקסיקו באותו זמן.

4. מנהל רשות הספורט לא נכלל עד כה בהרכב המשלחת.

5. מקובל שלאולימפיאדות הנערמות על-ידי הוועד האולימפי הבין-לאומי נשלחים נציגי מוסדות הספורט בלבד.

4. בדיקת החומר המתפרסם בדפוס מטעם משרד החינוך והתרבות

חבר-הכנסת מ. ידיד שאל את שר החינוך והתרבות ביום כ"ג בסיון תשכ"ח (19 ביוני 1968):

בתשובה לשאלתה של חבר-הכנסת משה אונג בעניין החוברת "עשרים למדינת ישראל", ענה סגן שר החינוך והתרבות ביום 11 ביוני 1968, לשאלת א— ב, כדלקמן: "גלופת הכניסה לא האמנה על-ידינו וחייא

לפעילויות תרבותיות והכשרת כוח-אדם לעבודה ולניהול במוסדות החדשים.

לשאלות 2—5: לאחר שנערך סקר על 42 עיירות וישובי פיתוח, עובדה תכנית מקיפה להקמת בתי-תכנות, מיתקני ספורט ובתי-נוער וכן מרכזים אינטגרליים לתרבות, נועד לספרט ביישובים אלה.

בשנת 1966/67 עדיין לא הוקצבו אמצעים להקמת המרכזים.

במסגרת תכנית תלת-שנתית הוקצב סכום של 37.5 מיליון לירות שמתכסה, מלבד תקציב הפיתוח של המשרד, על-ידי תרומות, משרד השיכון וארגוני הספורט באמצעות המועצה להסדר ההימורים בספורט.

בשנת 1968/69 יתבצע חלק מן הבניה, וההפעלה תתחיל רק בשנת 1969/70 ב-22 מן היישובים: אופקים, אור יהודה, אילת, אור עקיבא, אשקלון, בית-שאן, דימונה, טבריה עילית, יבנה, ירחם, ירושלים, לוד, מגדל העמק, מצפה רמון, נתיבות, ערד, קרית ים, קרית מלאכי, קרית שמונה, ראש-העין, רמלה, שדרות.

2. השתתפות מקהלת ילדים בקונצרט "מתיאוס פאסינון" לבאך

חברת-הכנסת ט. סנהדראי שאלה את שר החינוך והתרבות ביום ב' בסיון תשכ"ח (29 במאי 1968):

לאחרונה התקיים בבניין האומה בירושלים קונצרט "מתיאוס פאסינון" ליוהן סבסטיאן באך. בקונצרט זה שכולו פרקי שירה נוצרית השתתפה מקהלת ילדים בני 10—14 מתל-אביב. ילדים אלה שינו במשך תשעה חודשי חגור כגון "ויאמר (פילטוס) נקי אנוכי מדם הצדיק הזה, אתם ראו; ויענו כל העם ויאמרו דמו עלינו ועל בנינו". קטעים מסוג זה שימשו במשך דורות בעיקר לאנטישמיות ולרדיפת היהודים.

אודה לכבוד השר אם ישיבני:

א. האם התיר משרד החינוך לתלמידי בתי-הספר להשתתף בקונצרט כזה?

ב. אם כן — מדוע הותרה השתתפות בקונצרט שתכנו גורם נזק מבחינה חינוכית-יהודית-לאומית?

ג. באם לא — האם מוכן השר לאסור על תלמידי בתי-הספר להשתתף בקונצרט זה העתיד להתקיים גם בהיכל התרבות בתל-אביב או בכל מקום אחר?

סגן שר החינוך והתרבות א. דילן:

אין למשרד החינוך והתרבות ולפיקוח על החינוך המוסקלי כל קשר למקהלה הנדונה.

לא היתה פניה כלשהי למשרדנו.

על פי תקנות עבודת הנוער (העבודה להופעה אמנותית), תשכ"ח—1968, היתה חובה על הנוף המארגן את המקהלה להגיש בקשה למתן היתר להופעת הילדים. קיימת ועדה מיעצת והמלצותיה מוגשות למפקח העבד זה הראשי, הממונה על התקנות הנ"ל והמוסמך לאשר את הבקשה או לדחותה.

3. הרכב המשלחת לאולימפיאדה במקסיקו

חברת-הכנסת ש. ארבל-אלמולינו שאלה את שר החינוך והתרבות ביום כ"ב בסיון תשכ"ח (18 ביוני 1968):

בעתונות מרסם כי מספר עסקני הספורט שיתלוו

ועדה חדשה בהשתתפות הפרופסור יגאל ידן. האם ידוע לסגן השר אם הוגש הדבר?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

זו היתה תשובה של שר התחבורה, ואתה צריך לשאול אותו. אינני מייצג כאן את שר התחבורה.

6. טעם מעופש של מי השתיה באיזור תל-אביב

חבר-הכנסת א. טיאר שאל את שר הפנים ביום י' בסיון תשכ"ח (6 ביוני 1968):

מי השתיה בחלקים שונים באיזור תל אביב מדיפים בימים האחרונים ריח וטעם רע, כאילו היו מעופשים.

אבקש את כבוד השר להשיבני:

1. מה הסיבה לטעם המעופש של המים באיזור תל-אביב?

2. מה האמצעים הנוקטים להשבחת טעמם של המים באיזור תל-אביב?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

1—2. לפי דברי עיריית תל-אביב, הבדיקות שנעשו במעבדות של העירייה מאשרות כי אין למצוא סטיות במים המסופקים לאוכלוסיה באיזור מבחינה פיסית, כימית ובקטריוLOGית.

גליון הדרכה מס' 183 של מכון התקנים הישראלי מאשר קביעה זו. בנוסף על כך נעשות בדיקות של מי השתיה גם על-ידי משרד הבריאות.

הי"ר ק. לוז:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת טיאר.

אברהם טיאר (המדכח החופשי):

האם יש גם נסיונות ומאמצים להפחית את מליחות המים ולשבח את איכותם?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

שר הפנים אינו עושה שום נסיונות. אינו מטפל בעניינים אלה. אם שר הבריאות עושה זאת — לא ידוע לי.

7. איסוף הפסולת מן הרחובות בלוד

חבר-הכנסת א. טיאר שאל את שר הפנים ביום י' בסיון תשכ"ח (6 ביוני 1968):

במכתב למערכת, "ידעות אחרונות" מתאונן אזרח העיר לוד, כי העירייה אינה משתלטת על איסוף הפסולת מרחובות העיר, הנושאים מזהמים ומדיפי ריחות רעים, ומהווים מטרד וסכנה בריאותית.

אבקש את כבוד השר להשיבני:

1. האם התיאור במכתב זה הולם את המציאות?
2. אם כן — אילו אמצעים נוקט משרד הפנים כדי לשפר את הסיטציה בעיר לוד?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

1. התיאור מופרז ואינו מדויק.

2. שיפוט הסיטציה בעיר הוא בחסותה של העירייה; היא מעסיקה 16 עובדים לניקוי רחובות ו-20 לאיסוף אשפה. וטיאטוא הרחובות נעשה מדי יום ביזום; איסוף

שובצה בחוברת במקרה, על-ידי גרפיקאי שהוזמן לעריכה גרפית של החומר.

כידוע, המדובר בחוברת מדרין למורה, עשרים למדינת ישראל, בהוצאת משרד החינוך והתרבות, לגבי מה שמופיע בעמוד 62 של החוברת: מעל הכותרת "אם אשכחך ירושלים" מצוירות ברקע (להמחשת הכותרת הנ"ל) כנסיות הנושאות צלבים בראש מגדליהן.

היות ואני סבור שעניין זה חמור ביותר, אודה לכבוד השר אם ישיבני:

1. האם משרד החינוך והתרבות אינו נוהג לבדוק ולבקר את החומר שהוא מוזמן לפני הדפסתו?

2. אם אינו נוהג לעשות הגהות — מדוע לא?

3. מה בדעת המשרד לעשות כדי למנוע הישנות מקרי שיבוץ גלופות או חומר אחר בדרך מקרה כפי שקרה הדבר בחוברת הנדונה?

סגן שר החינוך והתרבות א. ידלן:

1—2. המשרד נוהג לבדוק ולבקר את הטקסט המוזמן על-ידו וכן לעשות הגהות.

3. להבא תוחמר ההקפדה בנדון.

הי"ר ק. לוז:

השרים שצריכים היו להשיב על הצעות לסדר-היום נמצאים עכשיו בישיבת ועדת הבטחון של הממשלה, ומיד יגיעו.

5. סלילת כביש רב-מסלולי בעמק המצלבה בירושלים

חבר-הכנסת א. אבנרי שאל את שר הפנים ביום ב' בסיון תשכ"ח (29 במאי 1968):

במכתב למערכת, "הארץ", שפורסם ביום 24 במאי 1968, השמיע הפרופסור יגאל ידן אזהרה דחופה מפני השחתת עמק המצלבה בירושלים על-ידי סלילת כביש רב-מסלולי.

מתברר גם כי מועצת הגנים הלאומיים ושמונת הטבע קיבלה החלטה פה אחד נגד סלילת הכביש במקום המוצע.

בקשר לכך הגני מבקש לדעת:

1. האם עומד להיסלל הכביש הנדון אם לא?
2. האם אין כל אפשרות לשנות את תווי הכביש?
3. מה מונע שינוי תווי הכביש בצורה שתמנע פגיעה בעמק המצלבה?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

ראה תשובתי מיום 18 ביולי 1968 לשאלתה של חבר-הכנסת טובי באותו הנושא.

הי"ר ק. לוז:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

כבוד סגן השר. בתשובה לשאלתה שלי, לפני חודש בערך, אמר שר התחבורה שהוא מוכן להקים

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

ברוב הרשויות המקומיות בארץ קיימים חוקי-עזר האוסרים זריקת פסולת במקום ציבורי, לרבות זריקת בקבוקים. הגדרתו של המושג מקום ציבורי כוללת קולנוע, וזריקת בקבוקים על הרצפה אסורה מכוח חוקים אלו.

היו"ר ק. לוז:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

זו לא בזיק תשובה לשאלתה ששאלתי. אני שאלתי ושואל שוב, כי לא מדובר על זריקת פסולת. אם מוכרים בקולנוע בקבוקים, שהמבקרים לוקחים אותם לתוך האולם, ממילא הם מתגלגלים. קל היה למנוע זאת אילו היה משרד הפנים דואג שימכרו רק בקבוקי פלסטיק, כמו במגרשי הספורט.

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

השאלה היתה: מה יש לעשות כדי למנוע שבקבוקים יתגלגלו באולמות הקולנוע, ובסוגריים נאמר שאחת הדרכים היא למכור בקבוקי פלסטיק. אינני יודע אם מכירת בקבוקי פלסטיק תועיל במקרה זה, כי גם הם יכולים להתגלגל, ואם אדם דורך עליהם הם יכולים להוות מיטוד עוד יותר רציני. באופן עקרוני אסור לזרוק בקבוקים על הרצפה, בין מפלסטיק בין מזכוכית. אסור להניח על הרצפה כל סוג של בקבוק, וזאת לפי חוקי-העזר הקיימים.

10. אורך רצועות החוף המותרות לדחצה

חבר-הכנסת א. אבנרי שאל את שר הפנים ביום ט"ז בסיון תשכ"ח (12 ביוני 1968):

1. מה אורכן של רצועות החוף (מי הים) המותרות לדחצה במקומות הבאים: א. בתיים; ב. תל-אביב; ג. הרצליה; ד. חיפה; ה. אשדוד; ו. ראשון-לציון; ז. פלמחים; ח. דור וקיסריה; ט. ממכרות;

2. האם יש במקומות הנ"ל אזורי חניה מוסדרים; אם מצויים במקום אזורי חניה — כמה כלי-רכב עשויים לחנות בכל אחד מאזורי החניה שבמקומות הישוב הנ"ל;

3. מהו שיעור המבקרים המשווער בכל חופי הרה"צ ברחבי הארץ בשבתות ובחגים?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

1. אורך רצועת החוף במקומות הבאים: א. כת"ים — 900 מטר; ב. תל-אביב — 1,230 מטר; ג. הרצ"ליה — 450 מטר; ד. חיפה — 1,650 מטר; ה. אשדוד — 450 מטר; ו. ראשון-לציון — 240 מטר; ז. פלמחים — 200 מטר; ח. דור וקיסריה — 500 מטר; ט. ממכרות — 300 מטר.

2. כן. יש אזורי חניה מוסדרים; אין בידנו מספרים על כמות הרכב שיכול לחנות בכל אחד מן המקומות הנ"ל.

3. אין לנו נתונים בדיון.

היו"ר ק. לוז:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

האם משרד הפנים שקל את האפשרות להקים מינהל ארצי מדוכן לפיקוח על חופי הרחצה?

האשפה מהבתים נעשה שלוש פעמים בשבוע; מאידך גיסא, מספר ניכר של העובדים הם קשישים ומוגבלים. בעיר העתיקה נערמות ערימות אשפה במקומות רבים, וסילוקן נעשה רק פעם בשבוע. משרד הפנים דורש מאת העירייה לייצא ולשפר את סדרי העבודה.

8. מניעת זיהום החוף באשקלון

חבר-הכנסת ש. רוזן שאל את שר הפנים ביום ט"ז בסיון תשכ"ח (12 ביוני 1968):

בעתון „הדי הדרום“, עתון ערי הפיתוח וישובי הדרום, מיום 31 במאי 1968, מתפרסמת רשימה מתחת לכותרת: „סכנה לאבדן ענף התיירות באשקלון עקב זיהום החוף“. ברשימה הנ"ל נאמר: „מנהלי החברה להנחת הצינור הגדול מאילת לאשקלון טוענים כי הם חייבים להקים חברה כלכלית על בסיס רווחי ואין בתק" ציב אף לא סנט אחד למניעת הזיהום; חברת תה"ל מתנגדת אף היא מן האחריות בטענה, שהיא רק מתכ"נת ואנשי האוצר מתחמקים ממילוי ההבטחות שניתנו על-ידם“.

כידוע, הוצהר עם קבלת ההחלטה בעניין הנחת הצינור הנ"ל על-ידי מוסדות הממשלה הנוגעים בדבר כי ייעשו כל הסידורים למניעת זיהום החוף שעלול לפגוע קשה בענף הקיט.

אודה לכבוד השר אם ישיב על שאלותי הבאות:

1. האם נכונה הידיעה הנ"ל?

2. מה נעשה עד כה כדי למנוע זיהום החוף?

3. מה בדעת הממשלה לעשות כדי לקיים הבטחתה זו של מניעת זיהום החוף הלכה למעשה?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

1. לא.

2. התכניות למיתקני נמל הנפט באשקלון נמצאות בשלב הכנה, ומוקדם בשלב זה לנקוט צעדים ופעולות למניעת זיהום החוף.

3. קיימת הבטחה של סגן שר האוצר, בשם הממשלה, כי ייעשה הכל למניעת זיהום חוף אשקלון, בכלל זה הבטחת תקציב מתאים למטרה זו. משרדנו ער במיוחד לבעיה זו ויעמוד על כך שלא ייפגע מעמדה של אשקלון כעיר קיט.

9. בקבוקי שתיה ריקים הנזקים על הרצפה באולמות של בתי-הקולנוע

חבר-הכנסת א. אבנרי שאל את שר הפנים ביום ט"ז בסיון תשכ"ח (12 ביוני 1968):

בעת הצגות קולנוע מטרדים במקומות רבים את קהל הצופים בבקבוקי שתיה המתגלגלים לאורכם של האולמות המשופעים. במגרשי הספורט מתירים לבעלי המזנונים למכור רק בקבוקי פלסטיק וממילא נמנעת ההטרדה.

שאלתי היא:

מדוע אין מחייבים בישראל את בעלי בתי-הקולנוע לנקוט אמצעים מתאימים למניעת ההפרעה הנ"ל (כגון שימוש בבקבוקי פלסטיק ואמצעים מתאימים אחרים)?

חוברת ל"ג ישיבה ש"ז

— שאלות ותשובות (בן-מאיר, אבנרי, ארבל-אלמוליו, מיקוניס, לח, י. תמיר) —

2. במידה שרשות מקומית איננה מגישה תקציב, מוסמן הממונה על המחוז, לאחר התראה, להכין את התקציב בשביל הרשות המקומית. בינתיים מאושרת הוצאה חודשית של החלק השנים-עשר מן התקציב שאושר לשנת 1967/68.

13. נסיבות השרפה במאגר התחמושת

לד יבנה

חבר-הכנסת ש. מיקוניס שאל את שר הפנים ביום כ"ב בסיון תשכ"ח (18 ביוני 1968) :

בהקשר לשריפת הענק שפרצה במאגר תחמושת השלל שליד יבנה, והואיל ושר הפנים הוא הממונה על רשות הכבאות, הונו לשאול את כבוד השר :

1. האם בדקה הרשות אם במקום מאגר הנוחמו- שת ננקטו כל האמצעים למניעת שריפות?

2. אם לא — מה הסיבה לכך?

3. האם הרשות חקרה בדבר הסיבות לפריצת השריפה?

4. אם כן — מה הן תוצאות החקירה?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר :

1. כן, אולם אין רשות הכבאות אחראית לסידורי הבטיחות מפני התלקחויות תחמושת.

2. ראה תשובתי לשאלה 1.

3—4. על-פי עדות ראשונית קרתה התאונה כתוצאה מהתלקחות עצמית של פצצת עשן תוך כדי המיון. צה"ל הקים ועדת חקירה לבדיקת גורמי ההתמצצות והטיפול בשריפה לאחר מכן.

היו"ר ק. לח :

שאלה נוספת לחבר-הכנסת מיקוניס.

שמואל מיקוניס (מק"י) :

עד כמה שידוע, אין זה מחסן תחמושת של צה"ל; זהו מחסן שהיה שייך לפרטים. אני חושב שהרשות צריכה להתעניין בזה.

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר :

הפיקוח על מחסן זה היה בידי צה"ל.

שמואל מיקוניס (מק"י) :

זה עניין אחר.

14. אמצעים למניעת דליקות הנגרמות

על-ידי קוצים בוערים

חבר-הכנסת י. תמיר שאל את שר הפנים ביום כ"ג בסיון תשכ"ח (19 ביוני 1968)

היום נמסר שנגרם נזק בסך 200,000 ל"י כתוצאה מן ההתמצצות והדליקה במחסן המשותף של חברות הזו בקרית שמונה. מאות מיכלי הזו התמצצו. הדליקה וההתמצצות נגרמו מדליקת קוצים בשדה סמוך.

למי שבוע בערך התפוצץ מחסן תחמושת שלל בסביבות אשדוד. המחסן נפגע כתוצאה מדליקת קוצים בסביבתו.

בעיר תל-אביב ובמקומות מאוכלסים אחרים אפשר

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר :

בעיה זו נמצאת למעשה ביד משרד התיירות ולא ביד משרד הפנים. משרד הפנים אינו מטפל בחופי הים. ביד רק עורר הרשויות המקומיות בטיפולם. לפי חוק חופי הרחצה הקיים הוא מחייב את הרשויות המקומיות למתן שירותים מסויימים ולנקיטת אמצעים לבטיחות חופי הים, אבל אין הוא מטפל בהם במישרים.

11. הצטמקות חוף הרחצה בבת-ים

חבר-הכנסת א. אבנרי שאל את שר הפנים ביום ט"ז בסיון תשכ"ח (12 ביוני 1968) :

בידיעו: שנתפרסמה ב"הארץ" של יום 9 ביוני 1968 נאמר, כי רוחבו של חוף הרחצה המוסדר בבת-ים צמק במקומות שונים ב-20% עד 60%, עד כדי כך שמאיי- מת סכנת חיסול — תוך כמה שנים — על החוף בכללו, וזה לאחר שחלקים ניכרים של החוף כוסו על-ידי הים. עוד נאמר, כי הדבר מצריך פעולת מנע מקיפה לטווח ארוך.

בקשר לכך הגני מבקש לדעת :

1. האם הידיעה הגיל נכונה?

2. אם הידיעה נכונה — מה הפעולות שנקטו למני- עת התופעה הגיל?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר :

1. נכון הוא שבהשפעת הסערות האחרונות הש- חית הים בבת-ים חלק מן החוף.

2. עיריית בת-ים מכינה תוכנון מפורט למניעת סחף הים, על-ידי הקמת שוברי גלים וטרסות.

12. הגשת הצעת תקציב על-ידי המועצה

המקומית בית-שאן לממונה על המחוז

חברת-הכנסת ש. ארבל-אלמוליו שאלה את שר הפנים ביום כ"ב בסיון תשכ"ח (18 ביוני 1968) :

1. בעתון "דבר" פורסם : "תקציב בסכום של 4.5 מיל- יון לירות לשנת 1968/69 שאושר ע"י חמישה חברי המועצה המקומית בבית-שאן, מבין 11 חברים, הועבר לממונה על המחוז י. קניג בהדגשה שנתקבל "פה אחד". ההנהלה והמועצה לא הצליחו לדון בתקציב זה במועד הדרוש בגלל סכסוכים בסיעת המפד"ל השולטת והיעדרה של סיעת העבודה".

נוכח העובדה שהצעת התקציב שהועברה לממונה על המחוז לא אושרה על-ידי רוב חברי המועצה המקו- מית, דבר המוכיח על ערעור מעמדה של המועצה המקומית והעדר יכולת לניהול פעולה תקינה של המוסד — רצוני לשאול את כבוד השר :

1. האם הגשת הצעת התקציב לממונה על המחוז על-ידי יושב-ראש המועצה היתה חוקית או מנוגדת לחוק?

2. אם לא — בהתאם לאיזה תקציב פועלת המועצה המקומית?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר :

1. מועצת בית-שאן לא הגישה הצעת תקציב לממונה על המחוז, כנקוב בחוק.

ומסתכמת בסוג הבניה הטוב ביותר בסך 2 לירות לחדר לחדש במועצה המקומית גדרה, ובסך 3.10 לירות לחדש בעיריית ראשון-לציון.

16. צמצום מספרם של עובדי הגביה לאור ריכוז הגביה של מס הרכוש הממשלתי והעירוני

הבר-הכנסת מ. סרדינס שאל את שר הפנים ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968):
לאור איחוד הגביה המרכזית של מס הרכוש הממשלתי תי והעירוני על-ידי הממשלה, רצוני לשאול את כבוד השר:

האם יצומצם מספר העובדים העוסקים בכך בעיריית וברשויות?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:
אני תקוה שכן.

17. צווי הריסה בירושלים

חברת-הכנסת ש. ארבלי-אלמולינו שאלה את שר הפנים ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968):

בתאריך 19 ביוני 1968 סיירה ועדת העבודה בשכונות שונות בירושלים. בשכונות אלה מתגוררות משפחות מרובות-ילדים וזה שנים רבות כדירות רעועות, שבעדן שילמו דמי מפתח לבעל הדירה.

בסיור בשכונות הבוכרים נמסר לנו שעל מספר מבנים הוצאו צווי הריסה, מאחר שיש בהם סכנה לדיירי, רים, אך צווים אלה נשארו על גבי הנייר והדיירים מוסיפים להתגורר שם.

אי לכך, רצוני לשאול את כבוד השר:

1. כמה צווי הריסה הוצאו לגבי בניינים מסוכנים, בתחום עיריית ירושלים, במשך השנים האחרונות?
2. האם כל הצווים הוצאו לפועל?
3. אם לא, מה הסיבות של אי-הוצאת צווים אלה לפועל?

4. מה בדעת כבוד השר לעשות כדי להביא לידי תיקון המצב ולבצע צווי הריסה שהוצאו?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

1. בשנת 1967/68 הוצאו 378 צווי הריסה בכל חלקי ירושלים.
2. לא. רק 332 הוצאו לפועל.
3. ממלא מקום מהנדס העיר מפרט שלוש סיבות לאי-ביצוע צווי ההריסה, ואני מצטט מתוך מכתבו:
א. רוב דיירי הבתים הרעועים הם מקרים סוציאליים שידם אינה משגת לשלם בעד שיוכן. ב. ישנם לא מעט דיירים המצילים את מצבם על מנת להצניג תנאים בלתי-ניתנים לביצוע, כגון דירה חנים, או דירה במרכז העיר או פיצוי כספי גדול. ג. חברת "פרוות", האחראית להשגת דירור אלטרנטיבי למבנים, מתקשה לסדר דירור חליף בזמן הגדרש, אם מחמת חוסר כדירות או מסיבות אחרות."
4. הממונה על המחוז עושה מאמצים תמידיים לדרבן את העיריה שתמלא חובתה במחן.

לראות שטחים מחנכים ובהם עשבי בר יבשים שבמקרה דליקתם יכולים לגרום שריפות חמורות.

בקשר לנ"ל אבקש את כבוד השר להשיב:

אילו אמצעים נוקט משרד הפנים כדי למנוע מיפגעים כנ"ל?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

אין שום אסמכתה למסקנות שקבע חבר הכנסת הנכבד לגבי הגורמים לדליקות בקרית-שמונה ובאש-דוד. שני מקרי דליקה אלה נמצאים בבדיקה וחקירה, שעדיין לא תמה, ועדיין אין לקבוע מה היו הסיבות לדליקה.

לעצם השאלה: בתחילת העונה מועברות הוראות על-ידי רשויות הכבאות אל בעלי המגרשים או מפעלים כדי שיעברו הקוצים במגרשיהם או סביב מפעליהם; שירותי הכיבוי אף מבקרים במקומות כדי לתת הוראות בעל-פה ולפקח על ביצוע ההוראות. לצערנו, אין החוק מאפשר הטלת סנקציות על בעלים המסרבים למלא אחרי ההוראות אלה או המזלזלים בהן.

מעטם לשכת מפקח הכבאות הראשי מוצאים הור"א ותכניות, פלקטים, חוברות ותדריכים לכל רשויות הכבאות בדבר נקיטת אמצעים למניעת שריפות ולמען קיום פעולות הסברה בקרב האוכלוסיה, מפעלים ובעיקר בתי-ספר.

בתיאום עם המועצה למניעת שריפות במשרד החק"לאות משודרות מדי יום ביומו הודעות והוראות למניעת שריפות.

מדי שנה מתקיים מיבצע מיוחד למניעת שריפות בשיתוף גורמים ציבוריים רבים.

15. דרישת הממונה על מחוז המרכז להעלות את שיעור המיסים ברשויות מקומיות אחדות

חבר-הכנסת א. חביבי שאל את שר הפנים ביום כ"ג בסיון תשכ"ח (19 ביוני 1968):

ב"מעריב" מיום 16 ביוני 1968 נמסר שהממונה על מחוז המרכז פנה לרשויות המקומיות באזור רחובות בדרישה להעלות את שיעור המיסים, שאם לא כן, לא יבוא משרד הפנים לעזרתן במתן מענקים או מילווה לאיוון התקציבי."

הנני לשאול את כבוד השר:

1. המתנה משרד הפנים את סיועו לרשויות המקומיות באזור רחובות בהעלאת שיעור המיסים?
2. אם כן, בכמה הן נדרשות להעלות את מיסיהן?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

1. במספר רשויות מקומיות בארץ, וביניהן עיריית ראשון-לציון והמועצה המקומית גדרה שבאזור רחובות, רמת המיסים נמוכה למטה מן הממוצע והמקובל בשאר הרשויות במדינה.

לאור מצבן הכספי הקשה של שתי רשויות אלו דורש הממונה להעלות את שיעורי המיסים, כדי להשוותם למקובל במדינה.

2. ההעלאה הנדרשת שונה מסוג בניה אחד למשנהו

ג. הצעות לסדר-היום

1. הסכנה הנשקפת לישובי גן-רווה מביצוע תכנית הביוב של גוש דן

סגור. נשאלת השאלה: האם יכולים אנו לקבל על עצמנו את האחריות לסכן בריאותם וחיייהם של ישובי המועצה האזורית גן רווה ואנשי ראשון-לציון על 50 אלף תושביהם?

הרוחות באזור הנ"ל באים ברוב ימות השנה — ובחלק ניכר של שעות היממה — מכיוון המפעל המתוכנן לכיוון הישובים. הישובים שוכנים במרחק של קילומטר עד קילומטר וחצי מהבריכות הפתוחות. משתמע מכך שבמשך כל ימות השנה יוטרדו תושבי האזור מריחות צחנה ומגוים מרעילים.

יש ברצונו מספר בריכות חימצון קטנות ופתוחות שישטחן עד 10 דונם כל אחת. הנסיון מלמד אותנו, כי בריכות קטנות אלה גורמות למטרדים קשים לאוכלוסיה הנמצאת ברדיוס של למעלה מקילומטר. מאחר שהמפעל המתוכנן הוא אחד המפעלים הגדולים בעולם, ולאור הנסיון שיש לנו בישראל, בטוח אני שהמפעל הנ"ל יגרם לאזור מטרדים קשים.

העדר ידע מספיק, במיוחד לגבי אגמים גדולים, והמחלוקת בין המומחים השונים בשאלה הנדונה מעמיים דים את כל התכנית הנ"ל בספק. לאחר לחצים מניה שר הפנים ועדת שתחקור את הבעיה, אולם לצערי נמצאה בוועדה נציב המים, שהוא יושב-ראש ועדת הביוב, וגם מר ישוב, שהוא יושב-ראש ועדת התיכנון של המפעל הנ"ל. עם כל הכבוד והאמון שאני רוחש לאישים אלה, אין המינויים האלה לוועדה יכולים לעורר אמון הציבור. לדעתי יש צורך לקבוע ועדת מומחים אובייקטיביים של אישים ובעלי ידע בין-לאומי, על מנת לקבל חוות-דעת לשאלות אלה:

אברהם טיאר (המרכז החופשי):

אז יהיה כמו שהיה לגבי חוות-הדעת של המומחה ספורן.

משה סרדינס (מפלגת העבודה הישראלית):

(1) האם ניתן מעשית להפעיל אגמים פתוחים מבלי שיווצרו ריחות וגוים? (2) במקרה שיהיו ריחות וגוים — עד אילו מרחקים עלולים הם להגיע ולהוות מטרד לאוכלוסיה? (3) מה הסכנה מגוים שונים הנפלטים ולאיהם מרחק הם מגיעים? (4) עד כמה מסכנים מים מטהורים אלו את הבאות ביישובים הנמצאים כמה מאות מטרים מהם, כאשר לדעת מומחים יגיעו המים המוחדרים לבארות תוך 400 יום? (5) מה הן הסכנות למים, לאצות ולמי השתיה בעובדה שהביוב יכלול גם את כל שפכי התעשייה? (6) האם יש עוד סיכונים נוספים, כגון מכת יתושים ועוד?

כדי לקבל תשובה לשאלות אלה פנתה המועצה האזורית גן-רווה אל שני מומחים מחוץ-לארץ, ואלה הן חוות-הדעת שהיא קיבלה מאותם מומחים. המומחה האחד הוא פרופסור רוס מק-קיני, ממכון כור גרעיני 217, מאוניברסיטת קנזס, לורנס, והוא כותב: "...כידוע, אני חייצון נפוצים במערב התיכון של ארצות-הברית. בנברסקה ובעוד מספר מדינות משתמשים במידה מסויימת באגמים אנארוביים. היתה לי הזדמנות לערוך תחשיבים בכמה מיתקנים בנברסקה. הגני עורך באופן שוטף

הי"ר ק לזו:

אנחנו עוברים להצעות לסדר-היום. תחילה הצעת חברי-הכנסת סרדינס: הסכנה הנשקפת לישובי גן-רווה מביצוע תכנית הביוב של גוש דן. רשות הדיבור לחברי-הכנסת סרדינס.

משה סרדינס (מפלגת העבודה הישראלית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. כשאנו עוברים ברחבי מרכז הארץ, אנו נתקלים מפעם לפעם בריח צחנה העולה מתעלות שפכים ומבריה את כל העובר באותו מקום.

תל-אביב והערים הסמוכות לה — אוכלוסיה של 800 אלף נפש — התאגדו במטרה להקים מפעל משותף לסילוק השפכים מהערים. סילוק השפכים ייעשה על-ידי כך, שכל השפכים העירוניים והתעשייתיים של גוש דן ירכזו בצינור המוביל, בכמות של 100 מיליון מ"ק לשנה, לבריכות שבהן יטוהרו המים באגמים פתוחים ויחדירו את המים המטוהרים לאדמה לשם שימוש חוזר. האזור שהוחלט עליו הוא — חולות המועצה האזורית גן-רווה וראשון-לציון. אזור גן-רווה וראשון-לציון נמצא במרכז הארץ והוא נבחר כקרוב של גוש דן לפי שיטת ההתנגדות הקלה.

מדוע הם צריכים לשמש מאגר ביוב של כמעט מחצית אוכלוסיית המדינה השוכנת בקרבתם? עובדה היא, שבשנת 1952 רצו להקים מאגר קונבנציונלי באזור רדינג שבצפון תל-אביב, שהוא אזור תכנית ל', שהיה אז שומם. אולם כשהתברר שהבניה מתקרבת לאזור, אמרו שמפעל הביוב יורד את ערך הקרקע ומסיבות כספיות אין המקום מתאים למפעל הזה. ואז החליטה ועדת הביוב העליונה להקים את המפעל בחור-לות המועצה האזורית גן-רווה וראשון-לציון. אין זה המקום המתאים להקים בו את המפעל. יש ויש אלטרנטיבות, אבל אין זה מתפקדי, לא מבחינה מקצועית ולא מבחינה ציבורית, להציע אלטרנטיבות. המהנדס מרקוזה אמר עוד בשנת 1966, שהבעיות צריכות להיפתר באזור תכנית ל' על-ידי שילוב של צינור לים עם טיהור חצי מוגמר. כן הוא מציע שילוב של מכונים שונים של טיהור עם סילוק לים. כמו-כן יכולות חולון ובתי-ים לפתור את בעיותיהן בעצמן כל אחת במקומה. אני שואל: אם אנני חייצון כל-כך טובים — מדוע לא הפעילו עיריות חולון ובתי-ים את האגמים הללו בשטחן ופתרו את הבעיה לעצמן?

נשאלת השאלה: האם הממשלה יכולה לקבל על עצמה את האחריות לסכן בריאותם וחיייהם של ישובי המועצה גן-רווה וראשון-לציון על 50 אלף תושביהם? מדוע יסבלו אנשים אלה מהביוב של תל-אביב והסביבה? ברצוני להסביר בקצרה את עיקרה של התכנית: בתכנית זו יושקע כ-150 מיליון לירות, ומדובר בבריכות פתוחות על שטח של 5000 דונם. בעולם כולו כמעט שאין דוגמאות של בריכות פתוחות בגודל כזה.

שמענו מפי נציב המים, שינסו את התכנית של הבריכות הפתוחות, ובמקרה שזה יהיה מטרד לציבור, יעברו לתכנית אחרת, לסילוק מי השפכים לים או למכון

לודאי למטרדי ריחות. אני מעריך כי ריחות אלה יגיעו במרחק של מספר מילין. מנסיוני באגם אנארובי גדול ליד דנור, קולורדו, יודע אני כי נוצרות שם בעיות רציניות במרחק של מספר מילין."

חוות-הדעת השניה היא מטעם מר ריצ'רד פומרוי, מחברת "פומרוי ג'ונסון ובילי, מהנדסים למים, ביוב ושפכים" בפסדונה אשר בקליפורניה, — ואני מצטט מתוך כה: "...התכנית המוצעת לתל-אביב תהיה אגנים אנארוביים מהגדולים בעולם. היא תקבע כמה שיאים נוספים, שלא על ישראל להתפאר בהם. בגלל גודל האגנים האנארוביים, גז המימן-גפריתי יורגש בריחו לעתים במרחק של קילומטרים רבים בכיוון הרוח. לשוב שיימצא במרחק של קילומטר וחצי יהיו חיים מאד בלתי-נעימים. קרוב לודאי שמספר אנשים רגילים במרחק של קילומטר וחצי יקבלו כאבי ראש וגירויים באף בגלל רעילות הגז. אנשים שיעברו ליד האגנים במקומות מיוחדים יוכלו אפילו למות מהרעלת מימן-גפריתי. אנשים רבים מתו בארצות-הברית מאגנים כאלה."

יש לפני עוד חוות-דעת, דברים שאמר ד"ר אלכסנדר דוני בסימפוזיון בטכניון לפני שלושה ימים: ספק רב אם המרחק שנקבע לאגנים באזור גן-רווה הוא מספיק למנוע צחנה ומטרד. יש סכנות רבות לזיהום המים באזור, בעיקר בחנקות.

ביסכום, נראה לי שהעניין הוא רציני מאוד. שלומם ובריאותם של אוכלוסי האזור — אנשים נשים וטף — תלויים בו. אסור, לדעתי, לנהוג בעניין חמור כזה לפי האימרה, "נעשה ונשמע", אלא יש לבחון קודם את העניין מכל צדדי, על-ידי ועדה מקצועית אובייקטיבית, הנהנית מאמונם של כל הנוגעים בדבר. הוועדה תשמע ותקבל חוות-דעת מקצועית של מומחים לנושא, ידועים ובלתי-ידועים.

אני מציע ומבקש לדון בעניין רציני זה במליאת הכנסת.

2. הקמת מפעל להעברת שפכי גוש דן באזור ראשון לציון

אני מצטער לומר שבמקרה של העברת מי השופכין מגוש דן לאזור ראשון-לציון והמועצה האזורית גן-רווה לא נהגו כך. עובדה היא, שהאוכלוסיה באזור זה כולה חדרה ומלאת דאגה לאור הפרסומים הרבים המופיעים עים בעתונות בתקופה האחרונה. ואיך אני מדבר על פרסומים בעתונים, אינני מתכוון דווקא לפרסום בעתון מסויים, שיוכל להיות מעוניין מבחינה פוליטית לנגח את הממשלה; קראתי בעניין זה מאמרים, רשימות, כתבות וכדומה בעתונים "הארץ", "למרחב", "על המשמר", "מעריב" ושאר עתונים.

הבה נעמיד את עצמנו במקומם של אזרחי ראשון-לציון, או במקומם של תושבי אחד היישובים בתחום המועצה האזורית גן-רווה. בפתח דברי רוצה אני לומר, שאיני מתעלם מהצורך לבנות מפעלים כדי להקים רשת ביוב מתאימה להרחקת מי השופכין. התרשמתי במיוחד מהופעתו של צביה המיס, מר קנטור, באותו יום עיון שהתקיים בטכניון בחיפה. צביה המיס אמר: "מאז קום המדינה פיגרנו מאוד בטיפול רציני בנושא הביוב, והתוצאה היא שכל אפיקי המים של ישראל הפכו למוליכי

מחקר על אגנים אנארוביים בקנזס. מסיבות אלה הנני מרגיש כי אוכל להביע דעה על שתי שיטות אלו.

יש הרבה דעות מוטעות על אגנים אנארוביים. לרוע המזל אין אפשרות לדון בכל האספקטים הקשורים באגנים אלה. יש הרבה אגנים אנארוביים המפעלים לשביעות רצון באזור שלנו. כן ביקרתי בהרבה אגנים אנארוביים בעיר קנזס ובאזור מיסורי ומצאתי שהם גרמו בעיות צחנה רציניות. בכל המקרים היה צורך בהגדלת שטח האגנים, בתוספת מיתקני איורור או בחיסול האגנים לגמרי.

מסיבות אלה קשה לשלול או לחייב אגני חימצון. בחינת השיטות השונות מספקת סיבות המסבירות מדוע אגנים דומים נתנו תוצאות מנוגדות. אחד הגורמים הקבועים המשפיעים על פעולת אגני חימצון זהו העירבול הנוצר כרגיל על-ידי פעולת הרוח. קנזס היא ארץ מישור-רית והרוח נושבת בעוצמה ניכרת רוב הזמן וגורמת לעירבול טוב באגני החימצון. לעומת זאת בעיר קנזס, מיסורי, היתה נטייה לקבוע את האגנים במקומות נמוכים ולהקיפם בעצים. התוצאה היתה מעט עירבול ומטרדי ריחות. הוכח כי עירבול מיכני יכול להביא לתוצאות דומות לאלו של הרוח, אבל זה יותר יקר.

אני מאמין כי אפשר לומר בבטחון שאגנים (אארו-ביים) מתוכננים היטב יכולים לפעול בצורה סבירה, אם כי קיימת בעיית היווצרות חומר אורגני מהאצות בקול-חיים, אשר אותן יש לסלק באמצעים פיסיים או כימיים. אגנים אנארוביים לא היו מוצלחים בטיפול בשפכים ביתיים. הם הצליחו מאד בטיפול בשפכי בהמות, פסולת מעדרי בקר, ממקומות פיסום ומבתי-מטבחים, ויצרו מעט בעיות צחנה. אינני מכיר שום מיתקן של אגנים אנארו-ביים המטפלים בשפכי אנוש, שאינם מהווים בעיות צחנה. המדע יודע להסביר את ההבדל.

לאחר הסינון עד היום אני חייב להכריז כי שילוב של אגנים אנארוביים (חימצון) ואנארוביים יגרום קרוב

הי"ר ק. לוז:

באותו נושא, הצעה לסדר-היום של חבר-הכנסת שם-טוב. רשות הדיבור לחבר-הכנסת שם-טוב.

ויקטור שם-טוב (מ"ם):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת הנכבדים. כל מי שעוקב אחרי הפרסומים סביב ביצוע המפעל להרחקת שפכים מאזור גוש דן לאזור ראשון-לציון יקבל את הרושם שאנחנו עומדים, לצערנו הרב, לפני מהדורה שניה של פרשת רדינג ד'. זוהי פרספקטיבה עגומה. אם מהדורה שניה — יכלנו לצפות לפחות שזו תהיה "מהדורה שניה מתוקנת" של אותה פרשה. חשבתי שגובה הארובה של רדינג ד' ישמש אותה בכל הנוגע לטיפול המוסדות הממלכתיים בנושאים מסוג זה. מפרשת רדינג ד' יכלנו ללמוד לקח. הלקח הראשון הוא, כי בטרם יוגשים לביצוע מפעלים מסוג זה יש לתאם את הדבר עם המוסדות המוס-מכים החוקיים המייצגים את האוכלוסיה הנוגעת בדבר. הלקח השני המתבקש מפרשת רדינג ד' הוא הצורך להסביר לציבור הרחב ולאוכלוסיה הנוגעת בדבר, שביצוע המפעל אין בו כדי לסכן את בריאותם.

וחצי יש בו כדי להספיק. ואז נאמר כולנו לאזרחי ראשון-לציון: אין לכם מה לדאוג. אבל כל עוד המחקר לא נעשה, הדאגה של התושבים היא מוצדקת והם רשאים לתבוע את הפסקת הקמתו של המפעל, העלול לסכן את בריאותם.

אני רוצה להסתמך על דבריו של נציב המים, מר קנטור, אשר אמר באותו יום ענין בטכניון, ש"ישראל פיגרה מאוד בפעולות מחקר, שנועד לפתור בעיות של הטיפול במי ביוב ובטיהור מי שפכים והחזרתם למחזור המים בצורה שלא יזוהמו את המקורות ולא יגדלו יתר על המידה את שיעורי המליחות. אף לא הוכשרו מדענים וממחים במספר נאות". מר קנטור פונה איפוא לטכניון ומבקשו לדאוג להכשרת מדענים כאלה.

מר קנטור אומר בפירוש, שיש פיגור בתחום המחקר. בטרם חקרו את הנושא במידה מספקת, מקימים מפעלים ומוציאים מיליוני לירות. יכול להתברר בעוד שנה—שנתיים שהמפעל שעלה בכסף רב מסכן את בריאות הציבור.

לכן אני חושב שיש צורך להפסיק את הקמת המפעל ולערוך בדיקה רצינית בטרם יושלם. יש להתחשב בחדרה של האזרחים הגרים באותו אזור, להרגיע אותם אם הדבר ניתן, ורק לאחר מכן להקים את המפעל, אם הוא מועיל למדינה.

הז"ר ק. לח:

רשות הדיבור לשד החקלאות.

שר-החקלאות ח. גבתי:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. השאלה שהתעוררה היום היא בנושא נכבד מאוד; אבל מקריאת העתון גם מדבריהם של חברי הכנסת אשר העלו את ההצעה לסדר-היום יכול להתקבל הרושם, שבאיוזה-השואה משרד ישוב אנשים אשר בחפזן ובגלילה החליטו על תכנית, שהיא כפי שמתברר עשויה בכלל לסכן את בריאות הציבור בחלק של הארץ.

אני רוצה להגיד, שבנושא של סילוק מי השופכין של תל-אביב עוסקים מזה שנים רבות, ונכון שהיו הצעות שונות לפתרון הבעיה: אחרי בדיקה נוספת התברר שהם אינם עונים על הבעיה בכללותה. כי בעיה זו מורכבת משני חלקים; גם התכנית שמדברים עליה מורכבת משני חלקים. האחד—תכנית הסילוק, איך אפשר לסלק את מי השופכין ולהיפטר מהם; החלק השני—איך להשתמש במי השופכין מחדש, מה שאנחנו קוראים תכנית השבת מי השופכין.

נכון שברוב הארצות שבהן עוסקים בבעיות דומות קיימת לרוב דק הבעיה הראשונה, איך לסלק את מי השופכין בארצנו, בגלל המחסור החמור במים, איננו יכולים להתייחס בביטול לשאלה מה יהיה גורלם של עשרות מיליונים עד מאה מיליון קוב מי שופכין שנזרים לים.

על כן אני רוצה להגיד לחברי הכנסת סרדינס, שסיפר פה שהיתה פעם תכנית לבנות מיתקן לטיהור מי שופכין בצפון תל-אביב, אולם בגלל שיקולים שזה עלול להפריע לסביבה העבירו את זה למקום אחר—שהבסיס לשינוי התכנית היה, שאלו בנו את המיתקן בצפון תל-אביב, הרי המסקנה היתה, אחרי הטיהור, להזרים את

שפכים, בעיקר שפכים תעשייתיים, ללא פיקוח וללא ביקורת. זוהי תמונה חמורה המחייבת, כפי שאני מבין, את הממשלה ואת המשדרים הנוגעים בדבר למצוא לה פתרון. אבל צריך קודם כל להסביר לאוכלוסייה כמה מדובר, אם הדבר מהווה סכנה לבריאות אם לא.

מה אנו קוראים בעתונות בנושא זה? אני רוצה להתייחס קודם כל לדבריו של שר החקלאות, אשר הופיע לא מכבר מעל במה זו ובתשובה לשאלתה של חברת הכנסת יוסף תמיר מיום 2 ביולי אמר בין היתר, כי "הוועדה לענייני ביוב אישרה את השלב הראשון בלבד של התכנית לסילוק שפכי גוש דן. בשלב זה יסולקו שפכי חולון ובת-ים, ובהמשך יסולקו גם שפכי תל-אביב—יפו. מי הביוב יורכזו בבריכות חימצון אגארוניות, אך לא יוחדרו חזרה למי התהום, כך שבשלב הנוכחי לא קיים החשש של יזוהם מי התהום באזור. שלב ההשבה (ההחזרה) הוא השלב השני של התכנית, שעוד לא אושר בוועדת התיכנון. הוועדה לענייני ביוב סמכה את ידה על שיטת טיהור באמצעות אגני חימצון וקיבלה את הנחות המתכנן, המבוססות על המלצות של מוסדות וממחים בעלי שם בארץ ובחוץ-לארץ, לפיהן נקבע מרחק של קילומטר וחצי בין קצה הבריכות האגארוניות לבין מקום המזרים כמספיק למניעת מפגעי ריחות".

שר החקלאות טען איפוא מעל במת הכנסת שתי טענות ראשיות, כי בשלב הראשון לא יוחדרו המים למי התהום, אך בשלב השני—כן. לכן רשאים תושבי המועצה האזורית ג'רוה ורשאים עשרות אלפי תושבי ראשון-לציון לדאוג מה יהיה בשלב השני, כאשר יוחדרו המים האלה למי התהום.

בנושא זה של החדרת מי תהום אנו שומעים דעות של מומחים רציניים, כדוגמת פרופסור וקס, דיקן הפקולטה להנדסה בנאית וראש המעבדות להנדסה סניטרית בטכניון, אשר אמר כי החדרת מים אלה לתהום מזהמת את המים ומסכנת את הבריאות. זוהי איפוא טענה לגיטימית של אזרחי ראשון-לציון, החוששים מהשלב השני, שבו יוחדרו המים ויסקנו באופן רציני את בריאות ילדיהם. אמנם נכון כי בשלב הנוכחי טרם יוחדרו המים, אבל מה יהיה בשלב הבא? השלב הבא יש בו כדי להרתיע את האזרחים הנוגעים בדבר.

שר החקלאות טען גם טענה שניה, שמרחק של קילומטר וחצי בין קצה הבריכה לבין מקום המזרים הקרוב ביותר יש בו כדי להספיק, לדעת השר. אבל מה לעשות, אדוני שר החקלאות, אם אנו קוראים בעניין זה הודעה מפורשת של מהנדס התברואה הראשי במשרד הבריאות, ד"ר אלכסנדר דונגי, אשר אמר באותו סימפוזיום שהתקיים בטכניון את הדברים הבאים: "לדעתי יש צורך במחקר מקיף כדי להשיב לשאלות הרבות הכרוכות במפעל הרוחק השפכים לאזור דן. יש לקבוע באיזו מידה תשפיע החדרת מי השפכים על מי התהום מבחינת האיכות. כן יש צורך במחקר כדי לוודא אם המרחק של קילומטר וחצי שבין אזור אגני החימצון לבין האזור המיושב מספיק למניעת העברת ריחות".

מה צריכים איפוא לחשוב אזרחי ראשון-לציון, אם הממונה על התברואה במשרד הבריאות אומר בפי' רש שיש צורך במחקר מקיף כל עוד לא נעשה המחקר, למה מבצעים את התכנית? יכול מאוד להיות שיעשה מחקר אשר יוכיח כי אמנם אותו מרחק של קילומטר

הבריאות. נכון שאפשר תמיד למצוא איזה מומחה שיביע דעה אחרת. יותר נכון להגיד: לרוב קשה למצוא שני מומחים שיביעו אותה דעה. אבל העובדה היא, שוועדת הביוב, המורכבת מנציגי כמה משרדים, בהם גם משרד הבריאות, אישרה את התכנית הזאת.

מרדכי סורקיס (מפלגת העבודה הישראלית):

הם גם אישרו את התכנית להקמת דרינג ד', אחר כך עשו את ההיפך מזה.

שרי החקלאות ח. גבתי:

כשאני שומע שעכשיו אמר ד"ר דונגי, שהוא לא יודע שצריך לעשות מחקרים — הייתי רוצה שבכל זאת יבררו במשרד הבריאות מי מוסמך שם להביע דעה מוסמכת בוועדת הביוב, אם אפשר לעשות את זה או לא. מדברים פה על גודל אגני חיסכון, שאין דומה לו בשום מקום בעולם. נכון שבתכנית הסופית של תה"ל מגיעים אגני החיסכון לשטח גדול של 5,000 דונם, ואני אינני יודע אם השטח הזה יישן או איננו. אבל מה שוועדת הביוב אישרה היום, זו תכנית המצטמצמת ב־15 מיליון קוב מים, לא ב־100 מיליון קוב, ובהתאם לכך גם שטח אגני החיסכון הוא רק כמה מאות דונמים. ואני סבור שיש לנו די זמן ללמוד מהנסיון של אגני החיסכון, ואחר כך גם מהנסיון של החדרה בכמות קטנה, כדי לדעת אם לחשושות, שיש מי שמביע אותם, יש יסוד או לא.

הושמעה כאן עוד טענה, והיא שכל התכנית נעשתה כאילו בקונספירציה, במחתרת, ושאיש לא ידע על זה, שהתושבים כאילו לא ידעו על זה, ושזה גנף עליהם כרעם ביום בהיר. בתכנית זו דנים בוועדות קרוב לשלוש שנים, נדמה לי, וכל מי שצריך היה לדעת וכל מי שצריך היה להיות שותף לה, ידע על הדבר. ואם טענו כאן, כי אנשי ראשון-לציון בכלל לא ידעו כי מתכננים לבצע תכנית כזו בסביבתם הקרובה, אני יכול להגיד, שאם אינני טועה, הרי בתוך הדיונים היה שלב מסוים, שבו ניהלו אנשי ראשון-לציון משא-ומתן כדי לקשר גם את הביוב של ראשון-לציון לתכנית הזאת. אם כן, בוודאי שאין מקום לבוא ולטעון עכשיו שהדבר נעשה מאחורי גבם וללא ידיעתם.

אני רוצה להגיד עוד, שלמדתי את החומר וראיתי את חוות-הדעת של אנשי המקצוע, ואין לי כל ספק שביצוע המפעל בשלב הראשון איננו כרוך בשום סכנות, לא מבחינת מטרד של ריחות ואף לא מבחינת החדרת כמות זו של מים למי התהום.

אבל מאחר שהתעוררה סערה בציבור, בישובים השכנים והקרובים למפעל הזה, החליט שר הפנים, בהתייעצות אתי, למנות ועדה שתבדוק את הדבר מחדש. הוועדה הזאת, בראשותו של מנהל המועצה למחקר ופיתוח, ד"ר אליעזר טל, תעסוק בזה ותבדוק את הדבר. היא תוכל לבדוק אם הנתונים שעליהם מתבססת התכנית הזאת עונים על השאלות שמציגים בפניהם, או לא עונים.

ישנה התחייבות, שעד שהוועדה הזאת לא תסיים את עבודתה, לא יסיימו ולא יקשרו את הצינור שהניחו להוביל מי השפכים לאגני החיסכון, ושלא תיעשה שום פעולה שתיצור עובדה קיימת. אני חושב שיש לחכות עד לגמר עבודתה של הוועדה הזאת.

המים המטוהרים לים. ויש מי שסבור שיש למצוא דרך איך לא להזרים את המים המטוהרים לים, כי אם להחזיר אותם. על כן למדנו מהנסיון של ארצות אחרות, שבהן מצב המים גם כן חמור, ושהן מצאו את הדרך איך להחזיר את מי השפכים המטוהרים לתהום ולהחזיר אותם אחר כך לשימוש מחדש.

התכנית הקיימת היום, להשבת מי השופכים של גוש דן, איננה פטנט ישראלי, היא איננה המצאה ישראלית ולא חידוש ישראלי. תכנית זו תוכננה על בסיס הנסיון של ארצות לא-מעטות, וזה קיים כבר שנים רבות. התכנית הזאת, המורכבת משני חלקים, הובאה גם לדיון בשתי ועדות שונות. התכנית לסילוק מי השופכים הובאה לדיון ולאישור של ועדת הביוב. ועדת הביוב היא ועדה בין-משרדית שבה משתתפים המשרדים הנוגעים בדבר, מלבד משרד החקלאות — משרד הבריאות, משרד הפנים ומשרדים אחרים. אחרי דיונים רבים אישרה ועדת הביוב את התכנית הזאת, כפי שהיא מתבצעת עכשיו. החלק השני — השבת מי הביוב — נדון בוועדת התכנון של מפעלי מים. שם התעוררה שורה של בעיות ושאלות, וועדה זו סיכמה, שלעת-עתה יצמצמו את השבת מי הביוב לכמות לא גדולה של 15 מיליון קוב, כדי שאפשר יתכן במשך מספר שנים לעקוב אחרי השפעת המים האלה על מי התהום, ואחרי זה יוכלו להחליט אם להמשיך בזה או לא.

באופן פורמלי לא אישרה ועדת התכנית את התכנית, כי התכנית הזאת הוחזרה לתה"ל, תה"ל הביאה לפני ועדת התכנון את התכנית הסופית, שבעד שתיים-עשרה או חמש-עשרה שנה תגיע להיקף של 100 מיליון קוב מים, והוועדה ביקשה להגיש לה את התכנית המצומצמת בגבול של 15 מיליון קוב, שפירוש הדבר למעשה לעת-עתה ריכוז השפכים של חולון ובת-ים.

אם רוצים למצוא דרך לא לבזבז כמויות מים גדולות — ואני רוצה רק להזכיר, שכמות המים שבשלב הסופי יוחדו לקרקע ויוחזרו משפכים תל-אביב נאמדת, כפי שאמרת, ב־100 מיליון קוב, זו כמות השווה לכמות המים שעשוי לתת המיתקן להתפלת מי מים, שעליו מדבר דים כבר כמה שנים וצריך להשקיע בו מאות מיליון לירות — הרי איננו רשאים לזלזל כל-כך בשאלה מה יהיה ב־100 מיליון קוב מים, אם לשפוך אותם לים או לחזור ולהשתמש בהם.

עכשיו טוענים, שיש מומחים המביעים דעתם נגד כל השיטה הזאת, נגד השיטה של אגני חיסכון. בהזדמנות זו אני רוצה להסביר את כל התהליך. התכנית מבוססת על כך שמי השפכים יועברו לחולות ראשון-לציון, ויכנסו לאגני חיסכון ויטוהרו בתוך אגנים אלה, ואחרי הטיהור יועברו לשדות חילחול, שמשם יחלחלו למי התהום. לפי חישובים מסויימים אפשר יהיה בעוד מספר שנים לשאוב אותם בחזרה מהקרקע.

הטענה של תושבי הסביבה מופנית היום בראש וראשונה לאגני החיסכון. הם טוענים שאגני החיסכון, המרוחקים רק קילומטר וחצי מגן-רוה, עלולים להוות מטרד לתושבים. האמת היא, שהתכנית של אגני החיסכון שאשרה אחרי שנשמעו חוות-דעתם של כל המומחים שאפשר היה לשמעם, גם בארץ וגם בחוץ-לארץ; היא אושרה בוועדת הביוב פה אחד, בהסכמת נציגי משרד

חוברת ל"ג, ישיבה ש"ז

— הצעות לסדר-היום (גבתי, לוז, סרדינס, שם-טוב, אבנרי); שאלות ותשובות (לוז, אבנרי, דיין, פלד, וילנר) —

אורי אבנרי (העולם הזה— כוח חדש):
אני מבקש רשות לנמק הימנעותי מהצבעה.

הי"ר ק. לוז:
רשות הדיבור לחבר-הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה— כוח חדש):
כבוד הישיב-ראש, כנסת נכבדה. נמנעתי מהצבעה, כדי להזהיר את הכנסת ואת הציבור מפני תופעה שנתגלתה בפרשת רדינג ד' והעלולה לחזור בפרשה זו. הדיון בוועדה עדיף מן הדיון במליאה רק במקרה אחד, והוא — שחברי הוועדה יראו את עצמם כשופטים בלתי-תלויים, השומעים את העדויות ואת חוות-הדעת, ויחליטו, בסופו של דבר, לפי הבנתם ומצפונם. בפרשת רדינג ד' ראינו שמרכזי המפלגות החליטו מה שהחליטו והכריחו את חברי הוועדה להצביע לפי החלטת מרכזי המפלגות. ממילא לא היה שום ערך לבירור בוועדה. אם הדבר יחזור גם בפרשה זו, הרי שגם הבירור הזה בוועדה יהיה נטול כל ערך.

מאחר שהעניין הועלה בכנסת, ואני מבין שהזכרונות מן העבר הקרוב בקשר לרדינג ד' מעוררים אסוציאציות מסוימות, אני מסכים שהעניין הזה יועבר לוועדת הפנים של הכנסת, שתדון בו.

הי"ר ק. לוז:
האם חברי הכנסת שהעלו את ההצעה לסדר-היום מסכימים שהיא תועבר לוועדת הפנים?

משה סרדינס (מפלגת העבודה הישראלית):
אני מסכים.

ויקטור שם-טוב (מפ"ם):
אני מסכים.

הי"ר ק. לוז:
אנו עוברים להצבעה.

הצבעה

ההצעה להעביר את העניין לוועדת הפנים נתקבלה.

ד. שאלות ותשובות

בחודש מאי האחרון, כמה נפגעים היו לכוחותינו ולאזרחינו, כמה חבלנים נפגעו ונתפסו?

2. האם נכוונות הידיעות על שובם של תושבים ירדניים לכפרים מעבר לקו הפסקת האש, ואם כן — האם חל שינוי במצב הבטחון לאחר שובם?

3. האם נמשך שיתוף-הפעולה במעשי החבלה והתקיפה בין החבלנים לבין כוחות צבא ירדן?

שר-הבטחון מ. דיין:

1. בחודש מאי היו 69 תקריות, בהן נהרגו 6 מאזינו (3 חיילים ו-3 אזרחים), ונפצעו 19 (15 חיילים ו-4 אזרחים). בתקריות אלה נהרגו 28 חבלנים ונפצעו ונתפסו 9.

2. שובם של תושבים ירדניים לכפרים מעבר לקו הפסקת האש היתה מוגבלת. התשובה לסיפה של שאלתך — שלילית.

3. כן.

3. **אמצעי בטיחות למניעת התפוצצויות במאגרי תחמושת**

חבר-הכנסת מ. וילנר שאל את שר הבטחון ביום ט"ז בסיון תשכ"ח (12 ביוני 1968):

בעקבות התפוצצות מאגר התחמושת וחומר הנפץ באזור יבנה—אשדוד של חברת "מבצע" ביום 9 ביוני 1968, הנני לשאול את כבוד השר:

1. מי אחראי להעברתו או למכירתו של חומר הנפץ והתחמושת למחסני "מבצע"?

2. מי אחראי להעברתו או למכירתו של חומר נפץ ותחמושת לידים אזרחיות?

3. לעוד אילו חברות ישראליות או זרות אורחיות או אחרות, מועברים או נמכרים חומר נפץ ותחמושת?

הי"ר ק. לוז:

באופן יוצא מן הכלל אני נותן לשר הבטחון את האפשרות להשיב לשאלות באמצע הישיבה. רשות הדיבור לשר הבטחון, שיישיב לשאלות של חברי הכנסת.

1. **הוראות אמנת ז'נבה מס' 4 משנת 1949 וישראל**

חבר-הכנסת א. אבנרי שאל את שר הבטחון ביום כ"ג באייר תשכ"ח (21 במאי 1968):

1. האם ישראל נוהגת בשטחים המוחזקים בהתאם להוראות אמנת ז'נבה מס' 4 משנת 1949?

2. האם ניתן בשטחים המוחזקים לנציגי הצלב האדום לשוחח פנים אל פנים ללא נוכחות זרים עם עצירים ואסירים, גם בטרם הושלמו הליכי החקירה?

שר-הבטחון מ. דיין:

1. יחידות צה"ל פועלות בשטחים על-פי ההוראות והכללים המקובלים בישראל והתואמים את אמנת ז'נבה מס' 4 משנת 1949.

2. הפניתי שאלתך לשר המשטרה.

הי"ר ק. לוז:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה— כוח חדש):

האם השר, או מישהו אחר בממשלה, הודיע לצלב האדום הבין-לאומי שישראל נוהגת לפי האמנה?

שר-הבטחון מ. דיין:

איני מוסמך להשיב בשם הממשלה.

2. **התנגשויות עם חבלני ירדן בחודש מאי 1968**

חבר-הכנסת נ. פלד שאל את שר הבטחון ביום ט' בסיון תשכ"ח (5 ביוני 1968):

אבקש את כבוד השר להשיבני:

1. כמה תקריות היו בגבול הפסקת האש עם ירדן

שר-הבטחון מ. דיין:

1. הסיבה העיקרית היא שסכום המזומנים שמצאנו בבנקים אינו מגיע ל-4% מהפקדונות. פתיחת הבנקים במצב נזילות כזה פירושה פשיטת-רגל מיידית והפסד סופי למפקדים.

2. לא, בתנאי שהבנקים יהיו במצב כספי שיאפשר להם לעמוד בהתחייבויות כלפי הלקוחות ושיפעלו כגופים מקומיים ללא זיקה לארצות עוינות.

5. פקידים לשעבר של ממשלת ירדן,**תושבי יהודה ושומרון, המוסיפים לקבל****משכורת ממנה**

חבר-הכנסת א. טיאר שאל את שר הבטחון ביום כ"ב בסיון תשכ"ח (18 ביוני 1968):

בעתוני ה-16 ביוני 1968 נמסר כי ממשלת רבת-עמון חדלה מלשלם משכורות לחלק מאותם תושבי יהודה ושומרון שקיבלו תשלומים מממשלה זו מאז מלחמת ששת הימים.

אבקש את כבוד השר להשיבני:

1. נושאי אילו תפקידים או תארים מוסיפים לקבל כספים אלו?
2. באילו דרכים מועברים הכספים?
3. האם, ואם כן — מה, נעשה להפסקת תשלומים אלה באופן מוחלט?

שר-הבטחון מ. דיין:

1. לפי ידיעתנו, מעבירה ממשלת עמאן כספים לעובדי מדינה לשעבר, שופטים, עורכי-דין ופקידים בנקים.
2. הכספים, חלקם מופקדים כפקדון בבנק על שם האיש בסניף הבנק בגדה המזרחית או בעמאן וחלקם מועברים על-ידי שליחים לשטחי יהודה ושומרון.
3. עובדי מדינה המקבלים משכורתם מידי הממשלה הצבאית אסורים על-פי חוק לקבל משכורת נוספת, ואם ייתפסו — עלולים להיענש.

6. תלונה על התערבות גורמים צבאיים**בבחירות לרבנים הראשיים בתל-אביב**

חבר-הכנסת א. טיאר שאל את שר הבטחון ביום כ"ב בסיון תשכ"ח (18 ביוני 1968):

ב„הארץ“ מיום 13 ביוני 1968 מרסמה ידיעה הבאה: „חבר הוועדה המכינה של הבחירות לרבנים הראשיים בתל-אביב, מר יוסף וולקר, פנה אל מוסדות צה"ל בתלונה על כך שקציני צה"ל התערבו, לדבריו, לטובת מועמדותו של הרב הצבאי הראשי שלמה גורן; ביום בחירת הרבנים הראשיים, טוען מר וולקר, הוסעו אנשים אל קלפי הבחירות ברכב צבאי.“

אבקש את כבוד השר להשיבני:

1. האם נתקבלו בצה"ל התלונות הממטרות דלעיל?
2. האם נבדקה נכונות התלונות?
3. מה העלתה הבדיקה?
4. מה היו המסקנות שהוסקו?

שר-הבטחון מ. דיין:

1. כן.
2. נחמנה ועדת חקירה.

4. אילו גורמים פיקחו או מפקחים על מאגרי תחמושת וחומר נפץ?

5. מי נתן את ההיתר לרכוש חומר נפץ ותחמושת בכמות כה גדולה ומסוכנת בקרבת מקום ישוב (יבנה — אשדוד)?

6. אילו צעדי בטיחות נוקטים להגנת הישובים?

7. אילו צעדים ננקטו למנוע הישנות מקרי התפוצצות של מאגרי תחמושת וחומרי נפץ?

8. האם נערכה חקירה במקרי ההתפוצצות של מאגר התחמושת בעכו ושל מחסן הגרוטאות בצריפין?

9. אם כן — מה העלתה החקירה ומה המסקנות שהוסקו?

10. האם ישולמו פיצויים על הנזקים?

שר-הבטחון מ. דיין:

1. התחמושת לא נמכרה אלא אוחסנה במפעל „מבצע“ הקשור בחוזה עבודה עם משרד הבטחון (להכשרת התחמושת).

2. משרד הבטחון.

3. חברות הזכות במכרזים, המנוהלים על-ידי מחלקת המכירות של משרד הבטחון.

4. משרד הבטחון, בהתאם להוראות הבטחון של צה"ל.

5. המקום נמצא כמתאים לפי הוראות הבטחון כאמור.

6. הוראות הבטיחות של צה"ל קובעות צורת פיזור התחמושת וחומרי הנפץ.

7. לאחר חקירת המשטרה ולאורה יוחלט על הצעדים.

8. לגבי עכו — כן, אין לנו ידיעות על התפוצצות בצריפין.

9. סיבת ההתפוצצות בעכו טמונה בתנאים המיוחדים שהיו מיד לאחר מלחמת ששת הימים.

10. במשרד הבטחון לא נתקבלו שום תביעות לפיצויים על נזקים שנגרמו לאזרחים עקב הדליקה.

4. אי-פתיחת הבנקים הערביים**ביהודה ושומרון**

חבר-הכנסת ו. שם-טוב שאל את שר הבטחון ביום ט"ז בסיון תשכ"ח (12 ביוני 1968):

מפקדים ערביים, תושבי ירושלים המזרחית, וכן תושבי הגדה מתלוננים על כך, שמאז מלחמת ששת הימים נשארו הבנקים הערביים סגורים ואינם יכולים לעמוד בהתחייבויותיהם כלפי המפקדים. לאחרונה בוטל כידוע צו הסגירה שחל על שני בנקים בריטיים שפעלו בירושלים המזרחית וביהודה ושומרון.

אבקש את כבוד השר לענות לי:

1. מה הסיבות לאי-פתיחת הבנקים הערביים באזורים הנ"ל?
2. האם יש מצד שלטונות ישראל מניעה לפתיחת הבנקים הנ"ל?

שר-הבטחון מ. דיין :

את התשובה לשאלה זו קובעת הממשלה, והיא מתבטאת בשלב זה במדיניות השוטפת, ובבוא העת - בהסדרי קבע.

10. קריטריונים למתן רשיון ישיבה באזורי יהודה ושומרון

חבר-הכנסת א. טיאר שאל את שר הבטחון ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968) :

צו הקובע, כי אין להעתיק ללא רשות את מקום המגורים בקביעות או באורח ארעי לאזורי יהודה ושומרון, הוצא על-ידי המפקד הצבאי של אזורים אלה. הצו אוסר על מי שאינו תושב באזור העתקת מקום מגוריו לאזור לפרק-זמן שמעל ל-48 שעות, זולת אם ניתנה תעודת היתר לכך על-ידי מפקד האזור או בשמו.

אבקש את כבוד השר להשיבני :

מה יהיו הקריטריונים, לפיהם ייקבע למי יינתן רשיון כזה להעתיק את מקום מגוריו?

שר-הבטחון מ. דיין :

ראה תשובתי לשאלתו הנוספת של חבר-הכנסת אבנרי (בהמשך לשאלתה שלו בנושא דומה) מיום 26 ביוני 1968.

11. על דעת מ' נאמרו דברי שר הבטחון בסיעת מפלגת העבודה בכנסת

חבר-הכנסת ש. מיקואיס שאל את שר הבטחון ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968) :

כפי שהתפרסם בעתון "דבר" מיום 20 ביוני 1968, אמרת בין היתר בישיבת סיעת העבודה בכנסת, שאין עתה אפשרות להגיע לידי הסדר שלום עם מדינה ערבית כלשהי; התנגדת לחציית הגדה המערבית על-ידי איזה שהוא קו מדיני; הצעת להקים ישובים ברמת הגולן, בבקעת הירדן ובסיני; אמרת כי פירוש החלטת מועצת הבטחון היא נסיגת ישראל לגבולות ה-4 ביוני. אודה לכבוד השר אם יואיל להשיבני :

איזה מן הדברים נאמרו על דעת הממשלה ואיזה מן הדברים משקפים את דעתך האישית בלבד?

שר-הבטחון מ. דיין :

בפגישה עם חברי סיעת העבודה בכנסת הבעתי את דעתי האישית.

12. הקמת ישובים ברמת הגולן, בבקעת הירדן ובסיני

חבר-הכנסת ש. מיקואיס שאל את שר הבטחון ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968) :

כפי שהתפרסם בעתון "דבר" מיום 20 ביוני 1968, אמר, בין היתר, שר הבטחון מר מ. דיין בישיבת סיעת העבודה בכנסת: אין עתה אפשרות כלשהי להגיע לידי הסדר שלום עם מדינה ערבית כלשהי; הוא הביע התנגדות לקביעת סטטוס-קוו מדיני כמו "הקו הירוק" שיחצה את הגדה המערבית; "אני בכלל מתנגד" - אמר מ. דיין - "לחציית ארץ ישראל המערבית על-ידי איזה שהוא קו מדיני"; הוא אמר שיש להקים

3-4. ועדת החקירה לא מצאה הוכחות שבכוחן לתמוך בטענה, לפיה היתה כביכול מצד קציני צה"ל התערבות לטובת בחירתו של אחד המועמדים לרב ראשי בתל-אביב וכי בוחרים הוסעו ברכב צבאי אל הקלפי.

7. חקירה בעניין התלונות על הסעת בוחרים במכוניות צבאיות לבחירות לרבנות הראשית בתל-אביב

חבר-הכנסת ש. מיקואיס שאל את שר הבטחון ביום כ"ב בסיון תשכ"ח (18 ביוני 1968) :

בעתון "הארץ" מיום 9 ביוני 1968 נמסר כי נשלחו מעו תלונות בדבר התערבות קציני הרבנות הראשית של צה"ל במהלך הבחירות של שני הרבנים הראשיים בתל-אביב ואף על כך שבמכוניות צה"ל הוסעו אנשים להצבעה. אי לזאת הנני לשאול את כבוד השר :

1. האם נערכה חקירה בנדון?

2. מה הן תוצאות החקירה?

שר-הבטחון מ. דיין :

זה עתה השיבתי על שאלתה של חבר-הכנסת טיאר באותו נושא עצמו.

8. מתן היתר לסטודנטים הלומדות בביירות לחזור אל משפחותיהן בשטחים המוחזקים

חבר-הכנסת ו. שם-טוב שאל את שר הבטחון ביום כ"ח בסיון תשכ"ח (24 ביוני 1968) :

במסגרת המדיניות הליברלית החיובית המוצהרת של הממשל הצבאי בשטחים המוחזקים ניתנה אפשרות נרחבת לסטודנטים ערביים הלומדים בארצות-חוץ לבקר בחודשי הפגרה אצל משפחותיהם בשטחים המוחזקים. לפי הידיעות שבידי, ישנן סטודנטיות שסיימו השנה את חוק לימודיהן באוניברסיטת ביירות ומשיפחותיהן הגישו בקשות לאפשר החזרתן של הסטודנטיות לבתיהן לא לתקופה של הפגרה בלבד, אלא לצמיתות, לאחר שבידן תעודות גמר לימודיהן.

אבקש את כבוד השר לענות לי :

האם במסגרת המדיניות הג"ל תאופשר החזרתן של הסטודנטיות אל משפחותיהן?

שר-הבטחון מ. דיין :

אם אין מניעת בטחונית לכך - פניות כאלו נענות בדרך כלל בחיוב.

9. דבריו של שר הבטחון על בירור טיב הויקה בין ישראל לבין השטחים המוחזקים

חבר-הכנסת א. טיאר שאל את שר הבטחון ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968) :

בראיון לגלי צה"ל ביום 27 במאי 1968, שצוטט בעתון "הארץ" של יום המחרת, השיב שר הבטחון, כי אנו צריכים לשאול את עצמנו מהו סוג הויקה שאנו רוצים או חייבים לקיים בין ישראל לבין השטחים המוחזקים."

אבקש את כבוד השר להשיבני :

מהי תשובתו של כבוד השר לשאלה שהציגו

— שאלות ותשובות (מיקונים, דיין, פלד, לוז, כהן-צידון, י. תמיר); הצעות לסדר-היום (לוז, ירדן) —

14. השפעת הצהרותיהם של השרים אבן, דיין ואלון על הלך-הרוחות בקרב אוכלוסיית ההגדה ושומרון

חבר-הכנסת ש. כהן-צידון שאל את שר הבטחון ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968):

בהנחה שכבוד שר הבטחון מקבל דיווח שוטף על אודות הלך-המחשבה, הדעות וההתארגנות בקרב אוכלוסיית יהודה ושומרון בפרט לאחר פרסום הצהרות השרים אבן ודיין ופרסום התכנית הידועה בשם "תכנית אלון", אבקש את כבוד שר הבטחון להשיב:

1. הנכון הדבר שפרסום ההצהרות והתכנית הנ"ל גרם לתסיסה בקרב האוכלוסייה ביהודה ושומרון?

2. מהי השפעת פרסום ההצהרות והתכנית הנ"ל על המגמה בקרב האוכלוסייה הנ"ל לשתף פעולה עם שלטון נות ישראל?

שר-הבטחון מ. דיין:

1. לפי מיטב ידיעותינו — לא.

2. לא הבחנו בקשר כלשהו בין הפרסומים הנ"ל לבין נכונות האוכלוסייה לשתף פעולה עם מוסדות הממשל.

15. ידיעות על היערכות הכוחות העיראקיים בירדן לאורך קו שביתת-הנשק עם ישראל

חבר-הכנסת י. תמיר שאל את שר הבטחון ביום ח' בתמוז תשכ"ח (4 ביולי 1968):

ידיעות שנתפרסמו היום מעידות ש"הכוחות העיראקיים קיים בירדן השלימו לאחריהם את היערכותם לאורך קו שביתת-הנשק עם ישראל, לצדם של הכוחות הישראליים". מפקד כוחות עיראק בירדן אישר (לפי העתון "הקהירי" "אח"ר-סעה") ש"כוחותיו הועמדו תחת פיקוד המטה הכללי הישראלי".

בקשר לגילוי זה יואיל נא השר להשיבני:

1. האם הידיעה הנ"ל נכונה?

2. אם כן — מה היתה תגובת ישראל להצבת צבא עיראקי על גבולות קו שביתת-הנשק?

3. האם ידועים ממדי הכוח העיקרי, ואם כן — מה הם?

4. האם כוח זה השתתף בפעילות חימית על חבל-נים התחדרים לישראל או בהפגזות ישוביו בגבול?

שר-הבטחון מ. דיין:

בענין זה השיבתי לפני רגעים ספורים על שאלתה של חבר-הכנסת פלד.

ישובים ברמת הגולן, בבקעת הירדן וגם בסיני; שר הבטחון אמר כי פירוש החלטת מועצת הבטחון היא נסיגה ישראלית לגבולות ה-4 ביוני.

אי לזאת הנני לשאול את כבוד שר הבטחון:

א. האם הדברים שאמר שר הבטחון משקפים במלואם או בחלקם, את דעת הממשלה?

ב. האם הפירוש שנתן שר הבטחון להחלטת מועצת הבטחון בשאלת הנסיגה הוא פירוש מוסמך של הממשלה?

ג. האם ישנה החלטה של הממשלה להקים ישובים ברמת הגולן, בבקעת הירדן ובסיני?

שר-הבטחון מ. דיין:

א-ב. בענין זה השיבתי זה עתה על שאלתך האחרת מאותו התאריך.

ג. הממשלה אישרה הקמת היאחזויות נח"ל בשטחים הנ"ל.

13. שמועות על ריכוזים צבאיים של ישראל בגבול הפסקת-האש עם ירדן ועל הצבת כוחות עיראקיים סמוך לקו הפסקת-האש

חבר-הכנסת נ. פלד שאל את שר הבטחון ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968):

אבקש להשיב:

1. האם נכונות הידיעות המופצות בשופרות התע"מולה העויינת לישראל על "ריכוזים צבאיים גדולים של ישראל" בגבול הפסקת-האש עם ירדן?

2. האם נכונות הידיעות, כי הכוחות העיראקיים החונים בירדן הוזזו בימים האחרונים לאזורים הסמוכים לקו הפסקת-האש עם ישראל?

שר-הבטחון מ. דיין:

1-2. לא ידוע לנו על הימצאותם של כוחות עיראקיים בקו הפסקת-האש עם ירדן.

הי"ר ק. לוז:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת פלד.

נתן פלד (מפ"ם):

שר הבטחון לא השיב על השאלה הראשונה שבשאלתה: "האם נכונות הידיעות המופצות בשופרות התע"מולה העויינת לישראל על "ריכוזים צבאיים גדולים של ישראל" בגבול הפסקת-האש עם ירדן?"

שר-הבטחון מ. דיין:

אני מבקש את סליחתך, אתה צודק. אין ריכוזים גדולים של כוחות ישראל בגבול הפסקת-האש עם ירדן, או בגבול אחר.

ה. הצעות לסדר-היום

1. דיוור למשפחות מרובות ילדים

למשפחות מרובות ילדים ומשכונות העוני היא חלק מן הבעיה הכללית של מצוקת הדיור במדינה.

אני בא היום להציע לכנסת לדון בבעיה חמורה זו מתוך האספקט של קביעת סולם עדיפויות לגבי אותם דיירי "עמידר", שהם בחזקת נתמכי סעד, וכן לגבי כל אותם המבנים שהוכרו כמסוכנים והוצא צו

הי"ר ק. לוז:

הכנסת תעבור להצעה לסדר-היום של חבר-הכנסת מנחם ירד: דיוור למשפחות מרובות ילדים. רשות הדיבור לחבר-הכנסת ירד.

מנחם ירד (נח"ל):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת. בעיית הדיור

המצב כיום הוא, שהמשותכן נמצא במצב שלא יכול לעמוד בו. ואם מצב זה יימשך ללא הסדר, הרי זה עלול להביא לידי כך שהמשותכן יתמוטט לחילה כלה.

אני תובע ששר השיכון יאפשר מעבר מתנאי רכי" שה לתנאי דיור בשכירות חדשית, בהתחשב במספר הנפשות ובמצב הסוציאלי של המשפחה.

אדוני שר השיכון, הכנסת אישרה את החוק לבינוי ופינוי משכנות עוני, שנועד לשמש מכשיר רב עוז ות- נופה לפתרון בעיית חיסולם של משכנות העוני. תושבי השכונות וריכוזי העולים האמינו בתום לבם, שהחוק יפתור את בעיותיהם. אולם, למרבה הצער, אנו עדים לכך שחיי המצוקה ימשיכו להיות נחלת אלפי מש- פחות, היות ועד היום לא מצאת לנוכח להוציא תקנות להפעלת החוק הלכה מעשה.

אדוני השר, יש לקבוע קריטריונים מי זכאי לדיור חלוק, מי זכאי לקבל דיור בשכירות, מה הוא גדל הדירה בהתחשב במספר הנפשות במשפחה ועוד.

אדוני היושב-ראש, באתי היום לתבוע שהכנסת תדון בפתרון בעיית השכבה הקשה, הנמצאת במצוקה חמורה ואין ביכולתה להשתתף ולקחת חלק בהוצאות שיקומה. זוהי השכבה החלשה ביותר של משפחות מרו- בות הילדים דרי משכנות העוני והמצוקה, ומחובת החברה לבוא לעזרתה. המצב היום הוא זה, שאין ברירה בידי נצרכי השיכון לעבור לדירה נאותה, אלא רק בדרך של רכישה, וכמובן על-ידי זה להיהפך לבעלי רכוש. ומה יעשה אדם שאין ידו משגת לרכוש את הדירה אף בתנאים מקובלים, גם אם משרד השיכון והחברות הממשלתיות והעירוניות טוענים שתנאי הרכי- שה הם נוחים ביותר, על-ידי תשלום נמוך במזומן ומשכנתה בתנאים מוקלים, אשר דמי סילוקה נעים בין 90 עד 140 לירות לחודש, לתקופה של שלושים שנה?

חברי הכנסת, הבעיה היא חמורה ביותר, בעיקר לגבי מקרים שיש צורך להרוס את המבנה שהוקרו כמסוכן והסכום המוצע לפינוי על-ידי "עמידר" אינו מספיק לשכור דירה חלופה; הוא מספיק אולי לתשלום הראשון לרכישת הדירה. או מתעוררת הבעיה, שהדיין אינו יכול לעמוד בתנאי המשכנתה, הנעה בין 100 ל-150 לירות לחודש.

אני בא היום לתבוע את פתרון הבעיה לגבי אותן המשפחות הגדולות, שיש להן הכנסה נמוכה או שהן חיות מקיצבה של משרד הסעד וגרות בדירות תת- סטנדרטיות או מטות ליפול, ולהעמיד לרשותן דירות מתאימות בשכירות נמוכה. אני סבור שאינו מעריכים דיו את הסבל שנגרם לגרי המצוקה ואת הנוק הרציני ביותר לנוער הגדל במשכנות אלה, -- דבר הגורם לפער רציני בין השכבות השונות באוכלוסיה ולאישויון בחברה הישראלית.

אדוני היושב-ראש, רבותי חברי הכנסת, על מנת להבין את משמעות הבעיה בכל חומרתה, אתאר בפ- ניכם את המצב כפי שהוא משתקף במציאות בתל- אביב-יפו. באזור תל-אביב-יפו פועלים ארבעה גופים מטפלים בפניו משכנות עוני, הם: מינהל מקרקעי יש- ראל, עיריית תל-אביב-יפו, חברה "חלמיש" — חברה ממשלתית-עירונית, וחברת "אחוזת החוף" — מנשיה".

להריסתם. אני סבור, כי בסולם העדיפויות חשוב לקבוע עקרון לגבי מקרים אלה, וכל מאמץ אפשרי רצוי שיייעשה, כדי לזרז ולהביא לפתרון הבעיה בזמן סביר ובהקדם.

חברי הכנסת, מסתבר כי מרבית המבנים המסור- כנים ודירות תת-סטנדרטיות נמצאים באחזקת המדינה, והם מצויים ומרוכזים בחלקם הגדול בתחומי השכונות והפרברים של שלוש הערים הגדולות, וכן בערים ובכ- פרים וטושים שבהם שוכנו עולים מבנים אלה מבנו לפני קום המדינה וקרויים "רכוש נטוש". חברת "עמידר" מנהלת את ענייני הרכוש הזה בתור חברת- בת או סוכנת של מינהל מקרקעי ישראל.

ידוע לנו, כי במסגרת פינוי משכנות עוני ומש- פחות מרובות ילדים ישנן משפחות רבות שהן משפחות נתמכות על-ידי משרד הסעד. בתקופת מגוריהם בב- תים מטים לפול או בבתים תת-סטנדרטיים שאינם ראוי- יים למגורי אדם, נהג משרד הסעד במסגרת העזרה לאותן משפחות לשלם בעדן את שכר הדירה. עם פנוי- לות הפינוי של משרד השיכון או על-ידי החברות הממ- שלתיות-עירוניות נאלצו לרכוש דירות בשיכוני מפ- ניס ברובי הארץ ונהפכו לדירות — בעלי רכוש.

לית מאן דפליג ששופרו במידה מסויימת תנאי מגוריהן, אולם אין ביכולתן לשלם את תשלומי המש- כנתה החודשיים בנוסף למסי הארונה למיניהם, הוצאות אחזקה ועוד. משפחות אלו השיגו ערבויות של בני משפחה ומכרים, שאף הם חסרי אמצעים, ועתה הבנ- קים למשכנתאות תובעים מהן לכבד את ההתחייבויות. ידועים לי מקרים רבים של משפחות אומללות כאלה, אשר למרבה הצער הגיעו להתמוטטות נפשית כתוצאה מן המעמסה הכספית שהוטלה עליהן, בנוסף לחיובי ריבית נוספת כתוצאה מהפיגורים בתשלום.

נציגי חברת "פרוות" בירושלים ונציגי חברת "חלמיש" בתל-אביב מסרו לי, שלמעלה מ-50 אחוז מהמשכנתים מפגרים בתשלום המשכנתה. זאת ועוד. בתל-אביב יש למעלה מ-15 אחוז שלא שילמו אפילו תשלום אחד, ומי יודע אם אין מצב דומה גם ביתר הע- רים במדינה.

רבותי חברי הכנסת, אני סבור כי הכנסת תטיב לעשות אם תדון בבעיה ותמליץ בפני שרי האוצר והשיכון, וכן בפני המשרדים הנוגעים בדבר, לשנות את המדיניות ולקבוע תשלום שכר דירה מודרג, בהת- אם להכנסתו של ראש המשפחה.

בזמנו הודיע שר הסעד, שמשרדו עוזר למשפחות נזקקות ביותר בתשלום דמי המשכנתה במקום שכר דירה. כמו כן הודיע השר, כי בעקבות ההסדר החדש עם חברת "עמידר" בנוגע לתשלום שכר דירה בעד דיירים נזקקים, מתכוון משרד הסעד להגיע לידי סיכום עם אגף הקצבים בעניין התשלום הנ"ל לכל הנת- מכים החייבים בתשלום משכנתאות.

היות ועד היום לא נעשה מאומה ולא התקדם העניין, והיות והגיעו אלי עשרות פניות ומכתבים ממשכנתים-מפונים מיפו ומכפר-שלם בשאלה זו, מצא- תי לנוכח להסב תשומת-לב הכנסת לבעיה כאובה זו, כדי שתמצא הדרך לפתרון בעיותיהן של משפחות מרובות ילדים הנתמכות על-ידי משרד הסעד.

1064 יחידות דיור, המכילות 1635 חדרים. בממוצע כל דירה היא איפוא בת 1.53 חדרים ומאכלסת 2.9 נפשות לחדר (לעומת צפיפות ממוצעת של 1.5 נפשות לחדר בכלל בחיפה). לפחות 87% מהמבנים נמצאים במצב רעוע, השיירות בהם אינם מספיקים והם ראויים להריסה. מערכות המים, הביוב והניקוז מיושנות ורעועות ואינן עונות על הצרכים הקיימים. מערכות החשמל והטלפון אינן מפותחות. באשר לתנאי המגורים והצפיפות — בממוצע יש 5.3 נפשות ביחידת מגורים ו-5.2 נפשות למשפחה. למעלה משליש המשפחות מונות 7 נפשות ויותר. עקב גודל המשפחות מגיעה הצפיפות הממוצעת לחדר ל-2.9 נפשות. למעלה מ-40% מן המשפחות גרים בצפיפות של יותר מ-3 נפשות לחדר, וכרבע מכלל האוכלוסיה במקום גר בצפיפות חמורה של 4 נפשות לחדר.

ולבסוף, בעיה נוספת הנוגעת לדיור משפחות מרוות ילדים, והפעם מתוך אספקט שונה, שיש לו השלכות להרבה מקומות בארץ. בטיירת-כרמל קיים ריכוז של 50-60 משפחות מרובות ילדים, שהרכבן נע בין 12 ל-15 נפשות לכל משפחה. הן מתגוררות בדיורות ששטחן נע בין 42 ל-56 מטרים מרובעים. מצב זה גורם להתפתחות שלילית בחיי המשפחה, — דבר המביא לאב-סורדים רציניים ביותר.

אדוני השר, אני שואל: מדוע לא תרכוש חברת "עמידר" דירות קטנות אלה כדי להעמידן לרשות זוגות צעירים, ובעיקר לרשותם של קשישים, ולאף-שר למשפחות גדולות קבלת דיור אנושי מתאים? אני סבור שבכל מקום, שבעלות הקרקע היא כולה בידי המדינה, ניתן ועשוי להקל בהרבה בכל הנוגע לחי-נון ולביצוע של פינוי ובינוי משכנות העוני.

אני מציע לך אדוני השר, לשלב בתכנית הבינוי גם בניה פרטית, על-ידי הקצאת קרקע לבניה במחיר-יום מוזלים, וזה ימשך תמריץ לבניית דירות בשכ-רות חודשית נמוכה. שיתוף היוזמה הפרטית יקל על משרד השיכון לתת מענה לפתרון הבעיה.

חברי הכנסת, ראשונות לפינוי חייבות להיות אותן משפחות הדרות בבתי מסוכנים ובצפיפות של 3 נפ-שות לחדר. אם כי הטיפול במשפחות אלה קשה במי-חד, הרי בכל זאת יש לרכז את האמצעים והאמצעים לכך ולתת להם עדיפות יתר.

אדוני היושב-ראש, מתוך האמור, היות והבעיה מקי-פה ונוגעת לאלפי משפחות ברחבי המדינה, מצאתי לנכון להעלות בעיה זו לסדר-היום, בתקווה שהכנסת תחליט לדון בנושא חשוב זה.

הי"ד ק. לוז:

רשות הדיבור לשר השיכון.

שר-השיכון מ. בנטוב:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אני אסיר תודה לכל חבר כנסת המעלה בעיה זו של משכנות העוני. אני מודה עם ההערות של החומרה שבבעיה זו. ואני חושב אותה לבעיה שלא תרפה מאתנו, עד אשר נמצא דרך להתקדם בקצב הרבה יותר מהיר לפתורנה. ברצוני להעיר, כי ברצון הייתי מסכים לקיים דיון בנושא זה בכנסת, אבל הנהלת הקואליציה ביק-שה ממני להציע העברת הדין לוועדה.

לגבי דרי השטחים הנמצאים ברשות "חלמיש" ו"אחוזת החוף", ישנה אפשרות תיאורטית להיטיב את תנאי הדיור. כאן מספיק רצונו של האדם. במידה סבי-רה ניתן לתקן את תנאי מגוריו, אם כי הוא חייב להיכנס להשקעות וחובות. אם נחייב מתן דירות בשכ-רות, הרי אין כל ספק שהמצב יוטב.

לעומת זאת המצב הקשה הוא ביחס לדיירים של מינהל מרקעי ישראל והעיריה; שם אין צווי הריסה, למרות תנאי הדיור הבלתי-נסבלים. אין טיפול לגמרי. גם ביחס למקומות, שלגביהם קיים צו הריסה, הטיפול הוא אפסי. העיריה מפנה רק שטחים אשר לפי תכנית-בינוי עיר היא זקוקה להם, ומחוסר אמצעים כספיים היא מפנה אותם טיפין-טיפין, מבלי להתחשב כלל בתנאי הדיור ובמידת הצפיפות במקום. ממצב זה למ-דים אנו, שאין מי שידאג לשכונות העוני שתושביהן גרים בתנאים קשים וכתנאי צפיפות גדולה. כל עוד לא הוכרו על בית כמסוכן, אין מחפשים פתרון לבעיה. כיום יש ביפו למעלה מאלפיים משפחות שגרות בת-נאים ללא נשוא, ועוד אלפיים משפחות נוספות בכפר-שלם, שכונת התקווה, שכונות פלורנטיין ושיפרא, שיש-מונים, גבעת עמל וכרם התימנים.

לאלה הפונים למינהל משיבים: תמכור את דירתך ורכוש לך דירה אחרת. מחוסר אמצעים ובלידת ברידה ממישיכים הפונים לגור בתנאי דלות וצפיפות. אלה הן בעיקר משפחות מרובות ילדים, והתוצאה היא, לצערי הגדול, קיומם של מקרים רבים של הונחה ועוובה בקרב ילדי משפחות אלה, שהחברה לא הסבה תשומת-לב לבעיותיהם ולכן גם אינם נקלטים בה, לא במובן החב-רתי ולא במובן הכלכלי.

דבותי חברי הכנסת, גם כאשר מוכרו הבית כמס-כן, אין זה סוף-פסק. ביפו בלבד יש כיום למעלה מאלף צווי הריסה, ובכל שנה נוספים עוד כמאה צווים כאלה. האמצעים העומדים לרשות המשרד מאפשרים פינוי של כמאה משפחות לשנה. יוצא איפוא, שלמעלה מאלף צווי הריסה נשארים ועומדים כפי שהם. ובכן, השאלה נשאלת מאלה — עד מתי ימשיכו משפחות אלה, שהגורל התאכזר אליהן ונגזר עליהן להיות כך, להיות בתנאים כאלה, להפוך למוקד הבעיות החברתיות? גלוי וידוע, כי בעונת החורף ובתקופת הגשמים מחמירה בעיית משכנות העוני, ולא אחת אירעו מקרים של הת-מוטטות מבנים באזורים אלה. בימי סערות, רוחות וג-שמים, הפוקדים אותנו, כולנו מתפללים ומחיים לאל עליון על כל יום העובר ללא אסונות בנפש.

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, בסיכום ברצוני להתעכב במקצת על סקר מאלף ומעניין, שנערך על-די החברה לפיתוח תעשיית חיפה בע"מ, על-פי הזמנת האגף לתכנון פסי במשרד השיכון. בשביל הרשות לפינוי ובינוי אזורי שיקום. הסקר מתייחס לשכונת ואדי-סאליב בחיפה ונועד לאפשר הכרה יסודית של משי-כונת העוני מבחינה דמוגרפית, חברתית וכלכלית. סקר זה, ללא ספק, משקף פחות או יותר מצב דומה הק-יים במשכנות עוני ביישובים אחרים בארץ, והסקר של העיר רמלה מעיד על כך. לפי הסקר משתרעת שכונת ואדי-סאליב על פני 145 דונם ומהווה רבע אחוז משטח שיפוטה של עיריית חיפה. במקום גרות כ-5000 נפשות, המהוות 2.4% מאוכלוסיית חיפה. בוואדי-סאליב יש כיום

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי) : אתה נענית?

שר-השיכון מ. בנטוב :

הבעיה כפי שהציג אותה חבר-הכנסת ירד - והוא התרכז בעיקר בערים הגדולות - היא חלק מהבעיה הכללית של משכנות העוני בארץ. לפי הערכתנו יש עדיין כ-100,000 משפחות הגרות במשכנות עוני או בדירות תת-סטנדרטיות, בכללן דירות שהן מתחת לרמה המינימלית המקובלת בארץ, הן מבחינת הטיב והן מבחינת הציפיות הגדולה, מחמת ריבוי הילדים.

לפני חמש שנים היו 140,000 משפחות כאלה. מאז חלה התקדמות, וחבל שחבר-הכנסת ירד לא התעכב על כך. פתרון בעיה זו דורש זמן. פתרון בעייתן של 100,000 משפחות מחייב השקעה של 2-3 מיליארד לירות. אף אילו היה כל הכסף מונח על השולחן, היה זה גמך מספר שנים עד שהיינו מגיעים לפתרון הבעיה כולה.

כאשר רוצים להתבונן בבעיה זו, צריך להתבונן בה מבחינת הפעולות וההצעות לפתרונה, ולא להסתפק בבחירת מספר מקרים חמורים ובתיאורם. מקרים אלה קיימים. גם אם יירד מספר המשפחות הגרות במשכנות עוני מ-100,000 ל-80,000 ואפילו ל-10,000, עדיין יישארו משפחות שאפשר יהיה לתאר מצבן מתוך השתתפות בצערן הגדול. אבל אין מנוס; בעניין זה לא תיתכנה קפיצות דרך.

מה אנו עושים לפתרון הבעיה? אנו פועלים בשלוש דרכים. הדרך האחת - בניה; בונים דירות חדשות שמעמידים לרשות המפונים. בשלוש הערים הגדולות ובפתח-תקוה ישנן חברות משותפות של העיריות והממשלה לבניית דירות חדשות למשכנות.

הדרך השנייה - משרד השיכון מבצע באופן ישיר שיפוצים בדירות. יש דירות שהן אמנם מתחת לסטנדרט, אבל על-ידי שיפוצים, על-ידי תוספת חדר, על-ידי תוספת שירותים, אפשר להפוך אותן לדירות מתקבלות על הדעת.

הדרך השלישית - מתן הלוואות לאנשים הרוצים להסתדר בכוחות עצמם, בדירה המתאימה להם, בעזרת הפיצויים שהם מקבלים בעד הפינוי, ובעזרת הלוואה שהם מקבלים ממשרד השיכון. יש אנשים שגרו בשכונות עוני ובכל זאת חסכו כסף; מצבם לא היה כל כך גרוע והם קנו להם דירות. אבל 70% מאלה שקיבלו מאתנו הלוואות השתכנו בדירות תוך תשלום דמי-מפתח. אנו דואגים דק לדבר אחד, שאדם המקבל הלוואה ופיצויים לא ישתכן שכעבור שנה או שניים ישוב יבוא ויטען שהיא משכן עוני. זאת אומרת, הדירה החדשה מוכרחה להיות מותאמת לסטנדרט המינימלי, כדי שנדע שבעייתה של משפחה זו באה על פתרונה.

ברצוני לומר מה עשינו בחמש השנים האחרונות. בחמש שנים אלו נמצא פתרון דויר - בשלוש הערים הגדולות ובפתח-תקוה - ל-11,000 משפחות. 5000 משפחות בקירוב שוכנו בבניינים חדשים, ויתרן על-ידי הלוואות ושיפוצים. נמצאות בבניה עוד 1500 יחידות, הנבנות למטרה זו, ובשנה הקרובה יועמדו לרשות המשכנות 700 יחידות הקצו לזכרונם, אם נבנה אותן.

תעמולה לרשות המפונים רק בשנה הבאה. בתקציב המקורי היו 1400 יחידות לשלוש הערים הגדולות. הכנסת קיצצה את התקציב והעמידה מספר יחידות אלו על 700. נוסף לכך יש בתקציב הלוואות ל-1500 משפחות. בסך-הכל נגיע בסוף שנת תקציב זו ל-15,000 יחידות דויר בשלוש הערים הגדולות ובפתח-תקוה. בניית רובן של יחידות אלה נעשתה בשנתיים האחרונות.

נכון שקיימת בעיה של רכישת דירות או השכרת דירות. אשר להשכרה - 70% מהאנשים שקיבלו הלוואות שכרו דירות ולא רכשו אותן. אולם כל יווצר הרשם שאין דירות בשכירות בארץ. למשל, ב"עמידר" הרוב המכריע של הדיירים גרים בשכירות, כי אלה הם בני השכבות בעלות ההכנסה הנמוכה ביותר. החברות המשותפות לממשלה ולעיריות בונות ביסודו של דבר - לפי ההרכב הכספי שלהן גם מצד הממשלה וגם מצד העיריות - רק דירות למכירה. רק במקרים מסוימים, במקרי סעד, העמידו לרשותם דירות בשכירות.

אשר לרכישת דירות - במשך חמש השנים האחרונות רכשו 5000 משפחות את הדירות. נכון שבשנה-שנתיים האחרונות היו פיגורים בתשלום המשכנתאות, בגלל המיתון וקצת נסיגה כלכלית. לא אניד שזו תופעה כללית, אולם היו מקרים לא מעטים של פיגור. אני מקווה שעם השתפרות המצב הכלכלי גם הפיגורים האלה יתעטו.

נכון שאת הדירות קונים "חזקים" מבין דיירי שכונות העוני. גם בשכונות העוני יש בעלי מקצועות שונים, שיש להם יותר אפשרות להשקיע כסף בקניית דירתם. אנחנו מתקרבים עכשיו לדיירים אלה בשכונות העוני שהם דלי אמצעים ושסיכוייהם לרכוש את הדירות הולכים ופוחתים.

צריך גם לדעת, שרכישת דירות אלה היא במחירי רים של סובסידיות, סובסידיות גדולות, המתבטאות בגובה הריבית של ההלוואה, מספר השנים שבהן תוחזר ההלוואה וכו'. אולם המחיר הכללי של הדירה, לרבות ההשקעה והמשכנתה, מגיע ל-50%-60% מהמחיר הכלכלי שצריך היה לשלם אילו קנו את הדירה אצל בקל פרטי, או אילו שכרו אותה אצל בעל-בית פרטי. אני מפקפק אם במצב זה ימצאו הרבה בעלי יזמה פרטית שיהיו מוכנים לבנות דירות להשכרה במחירים כאלה.

מנחם ירד (גח"ל) :

קרקע וזלה עשויה לעזור.

שר-השיכון מ. בנטוב :

אבל לא במידה נזאת, לא בשביל השכבות הדלות הלוואה, שאינן יכולות לשלם אפילו 50% מהמחיר הכלכלי של הדירה.

הפתרון הוא, כמובן, על-ידי שינוי בשיטת הסובסידיה. גם עכשיו אנחנו מוציאים מיליונים רבים של לירות לסובסידיות, אולם אלו הן סובסידיות סמויות, המופנות לקאטיגוריות שונות של אנשים, ולפעמים גם החזק יותר וגם החלש יותר מקבלים אותה סובסידיה. נצטרך לשנות את צורת הסובסידיה לדירות ולקבוע אותה לפי הכנסת המשפחה ולפי מספר ילדיה. כי כיום יש משפחות המקבלות סובסידיה גדולה יותר מזו שצריך

בוועדת הכספים ובין במליאת הכנסת, מצביעים אותם חברי הכנסת על התקציב המוצע, שאינו נותן פתרון מס-פיק, אולי מכיוון שהם משתכנעים שאי-אפשר לגייס יותר. אם יש כאן ביקורת, צריכה להיות קודם כל ביקורת עצמית של הכנסת. אם היא חושבת שצריך להעמיד בעיה זו במקום הראשון, היא צריכה לדאוג גם שיאושר התקציב הדרוש, ואם אין היא מוכנה להעמיד את התקציב, היא צריכה לבקש את עצמה ולא את הממשלה. כידוע, אם אין תבן, אין לבנים. גם אנחנו מוכנים לפעול, מוכנים לבנות, אם יספקו לנו את התקציב, את הכסף הדרוש לעניין זה.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
 במקרה כזה השר מתפטר.

היו"ר ק. לוז:

האם חברי-הכנסת ידיד מסכים להצעת השר להעביר את הצעתו לסדר-היום לדין בוועדה?

מנחם ידיד (גח"ל):
 אני מסכים.

היו"ר ק. לוז:

אני מעמיד את ההצעה להצבעה.

הצבעה

ההצעה להעביר את ההצעה לסדר-היום של חברי-הכנסת מ. ידיד לוועדת העבודה נתקבלה.

2. דרכים ממלכתיות לעידוד הילודה במדינה

היו"ר ק. לוז:

אנחנו עוברים להצעה לסדר-היום של חברי-הכנסת שוסטק: דרכים ממלכתיות לעידוד הילודה במדינה. רשות הדיבור לחברי-הכנסת שוסטק.

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי):

אדוני הישג-ראש, חברי הכנסת. אני חצה להעלות לדיון בכנסת את אחת הבעיות החמורות, הכאובות והמדיאוגות ביותר במדינה כיום, בעיה אשר מטרידה ואולי אפילו מחרידה את כל הדואג לגורל חיינו בארץ בהווה ובעתיד – בעיית הילודה והריבוי של עמנו בישראל.

יש עכשיו ערמת גדולה בציבור לשאלה הזאת, בעיקר לאחר מלחמת ששת הימים אשר שינתה, בדרך השם, את כל תמונת הארץ והאוכלוסיה בה. עכשיו מוטלת עליו חובה לאומית גדולה להעלה בעיה חמורה זו לדיון מקיף בכנסת ולבוא לידי מסקנות והחלטות אשר יובילו את המדינה לדרך של פתרון הבעיה באורח המהיר ביותר.

עוד בשנת 1962 הקים ראש הממשלה דאז, דוד בן-גוריון, ועדה לבירור הבעיה הזאת, וידוע לי שלפני שנתיים נמסרו מימצאים של הוועדה הזאת לראש הממשלה לוי אשכול, והמימצאים האלה מדאיגים ביותר. שיעור הריבוי הטבעי אצל בני עמנו בישראל הוא בירידה מסוכנת. בשנת 1950 היה שיעור הריבוי הטבעי של בני עמנו 27 ל-1,000; בשנת 1965 – לאחר חמש-עשרה שנה – ירד השיעור הזה ל-16 ל-1,000. לעומת

זאת גדל שיעור הריבוי אצל האוכלוסיה שאיננה מבני עמנו והגיע – באותה שנה שאצל האוכלוסיה היהודית הגיע ל-16 ל-1,000 – ל-46 ל-1,000. וזה היה עוד לפני מלחמת ששת הימים.

לפי הסיכומים של הוועדה לבעיות הילודה, שהגיו על אליהם על יסוד מפקד – יולדת אשה מוסלמית בארץ עד גיל 49 כ-3 ילדים; אשה נוצרית בארץ יולדת כ-7 ילדים, ואשה יהודיה – רק 3 ילדים בממוצע. אצל בני עמנו מן העולים החדשים שהגיעו אלינו בשנים שלאחר המלחמה, וטרם קיבלו את הרגלי החיים של בני עמנו שהם ממוצא ירושלימי, תודה לאל, שיעור הריבוי הטבעי הוא עדיין 27 ל-1,000. לעומת הריבוי הטבעי אצל יוצאי אירופה שהוא רק 6 ל-1,000. גם הם מתחילים "להתקלקל". אחד המימצאים הפיקנטיים ביותר של הוועדה הוא, שככל שהמשפחה מתאקלמת יותר בארץ, ככל שהיא נעשית ותיקה יותר, כן פוחת מספר הילדים בה.

נתברר שגם רמת ההשכלה בעניין זה היא גורם מפריע ולא מעודד. נשים מחוסרות השכלה ילדו שישע עד שמונה ילדים. אתן נשים מן העולים שהגיעו לארץ, לאחר שלמדו בבתי-הספר בארץ, יולדות כבר רק שני ילדים.

אלה המימצאים של הוועדה. הוועדה מסכמת, שאם יתמידו הרגלי הילודה האלה כפי שהם בשנים האחרונות, האוכלוסיה של בני עמנו, ביחוד של המשכילים,

אותו דבר. אילו היתה משפחה זו גרה בדירה של חדר אחד או בדירה של שני חדרים, בוודאי היתה משלמת פחות.

במדינה שלנו יש נוהג, שכאשר מתחתן זוג, הוא חושב רק על דירה של שני חדרים. מלכתחילה הוא יודע שזה הגבול שלו, ולכל היותר יוכל להביא לעולם שני ילדים. זה מחוץ לבעיות של סידור הדירה, סידור הריהוט והפרנסה. אם אנחנו רוצים לעודד ילודה, עלינו להוציא את המדינה ואת הצעירים שלנו מן ההרגל הזה. עלינו לחשוב מלכתחילה על עידוד לזוג להגיע לדירה שתוכל גם לעודד ילודה. יש לתת לזוגות צעירים כל ההנחות וההפטרות למשכנתה — מבחינת תקופת המשכנתה ומבחינת הריבית — כדי שלכתחילה יידעו שהם צריכים להיות חלק מן הפועלים למען ריבוי האוכלוסין במדינה שלנו.

מישהו עשה פעם חשבון, ואינני אחראי לחשבון זה — גם אינני רוצה לעשות רושם שאני מזדהה עם חשבון זה, אני יודע שיש גם צד שני למטבע —, אבל מישהו עשה חשבון שזוג עולים חשוכי-ילדים שאינם יכולים להביא ילדים, קליטתם עולה למדינה 40 אלף לירות. מי שעשה את החשבון שאל: איה פה החשבון הלאומי-הממלכתי? אילו היו מעודדים זוגות צעירים, היה הדבר עולה הרבה פחות משעולה קליטה של זוג כזה.

לכולנו ילדים, לכולנו יש בעיות חינוך, ואנחנו יודעים שאם יש לך שני ילדים בתיכון, מירב ההנחה שאתה מקבל הרי זה 20%. אני חושב שיש לשנות את המצב ולתת יתר עידוד גם בשטח החינוך, ולמשפחה עם שלוש ילדים ויותר יש למצוא צורות עידוד מיוחדות בחינוך — או הנחה או חינוך חינוס. בארצות מסוימות נוהגים אפילו לתת הנחות בנסיעות.

שר הסעד הציע כמה הצעות כדי למנוע את האפ" שרות שינצלו לרעה את העזרה הזאת שלא לצרכי הילד, וכדי להבטיח שהמענק או העזרה הזאת תינתן במישרים לאותם ילדים באותן משפחות מרובות-ילדים.

הצעתי היא שיהיה דיון בנסת. אני יודע שהוקם במשרד ראש הממשלה מרכז לבעיות הדמוגרפיה. זהו מוסד חשוב, מוסד שבוודאי ייעץ ואף יבוא לידי מס' קנות, אבל זהו מוסד שאין לו סמכות של ביצוע וגם אין לו מכשיר ביצוע וכלי ביצוע. אם אנחנו מקימים משרד לקליטת עולים, יש למצוא את הדרך להקים מכ' שיר יעיל, עם תקציבים, גם לעידוד הילודה והעליה הפנימי. לא סגי במרכז הזה. אנחנו חייבים להיות ערים לשאלה הזאת. אנחנו חייבים לקבוע מסקנות המחייבות את הממשלה — עם כל הקשיים והמעמס התקציבי שבעיה זו כרוכה בהם — ולעשות זאת באופן דינמי. עלינו להיכנס לעבי הבעיה הזאת ככל האפשר מהר יותר, כי מעולם, אולי, לא היינו מצווים כפי שאנחנו מצווים כיום על הצו הראשון של הקדוש ברוך הוא שאמר לאבותינו: פרו ורבו ומלאו את הארץ. אני מציע איפוא שהכנסת תחליט על דיון בשאלה זו.

הי"ד י. נבון:

רשות הדיבור לראש הממשלה.

הלך ותצטמצם ב-7% בכל דור. זו בעיה חמורה וגדולה.

מרכיבי ביבי (מפלגת העבודה הישראלית):

ב-7% או ב-7 ל-11,000

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי):

יהיה צמצום של 7% בכל דור.

אנו משקיעים מאמצים ואמצעים רבים לחיזוק בטחוננו הצבאי, לעידוד הייצור הכלכלי שלנו, לחיזוק החינוך שלנו, אבל בשטח של עידוד הילודה טרם עשינו משהו מוחשי. אני יודע שהבעיה הזאת יש לה תיק גם במשרדי הממשלה, ומחשבה טובה הקדוש ברוך הוא אמנם מצרפה למעשה, אבל גם עלינו לעשות מעשה.

אינני רוצה להיכנס עכשיו אפילו לוויכוח אם אין אנו חיים בעולם המך במקצת. הסוכנות אצלנו מטפלת בעליה מבחון ואילו על הממשלה לטפל בעידוד העליה מבפנים. אולי צריך היה להיות להיפך, שהממשלה תהיה זו המטפלת בעליה מבחון ותיצור תנאים ומשטר הדרושים לעולים שיבואו מבחון, ואולי דווקא הסוכנות היתה צריכה לטפל בעידוד העליה מבפנים, מהרבה מאד בחינות. אך כפי שאמרת, אינני רוצה להיכנס לבעיה מי צריך לטפל, אולם צריך שיימצא פתרון. אני מבין רק יחיד אחד בארץ, שמאז 1942 דואג לבעיה זו. אני מדבר על ד"ר שפירך מתל-אביב שהקים קרן תולדה. הוא היחיד שמעסיק את הישוב בשאלה זו מאז 1942. פתרון עדיין לא נמצא. והפתרון איננו בשמיים. אנחנו יודעים על מדינות רבות שעשו למען עידוד הילודה והצליחו בכך. אינני מציע להנהיג בדיוק אותן שיטות שאימצו מדינות אחרות, כי לא תמיד זה מתאים בדיוק למדינת ישראל, אבל כאשר בעיה זו הטרדה מדינה, היא "התלבשה" עליה ומצאה פתרונות. המדינה יכולה לעשות כיום לעידוד הילודה בצורות עקיפות ובצורות ישירות, אם תמצא לנכון לפעול במישרים. מה שאנחנו עושים כיום הוא ההיפך מעידוד הילודה. בתחום המיסים אין גטיה לעודד ילודה אלא לשלול ילודה. אולי אני מדבר בטון חריף במקצת, אבל כל מה שעושים בשטח המיסים הוא: תוספת של 12 לירות לילד, והניכויים והזיכויים בשיטות מס הכנסה אינם יכולים בשום פנים ואופן לעודד ילודה. אפילו הוועדה, שהמציאה לראש הממשלה את המסקנות, הציעה ניכוי של לפחות 2,000 לירות החל בילד השלישי. האוצר לא קיבל הצעה זו ובשנת הכס' פים הזאת החליט על ניכוי של 1,000 לירות ותו לא, החל בילד השישי.

והמיסים העירוניים הם ממש קנס על משפחה גדולה. לא רק שאין עידוד, אלא העיריות קונסות בעלי משפחות גדולות, כי התשלום הוא לפי מספר החדרים ולא לפי מספר הנפשות. אני מכיר משפחה ירושלמית. שראש המשפחה עובד בכנסת, שעברה לדירה גדולה יותר, מפני שיש לה חמישה ילדים, כן ירבו. לכן העלו לה את המיסים 800 לירות לשנה, מפני שעברו מדינה של שני חדרים לדירה של ארבעה חדרים. ליד משפחה זו גרה משפחה שנייה, שיש לה רק שני ילדים וגם היא גרה בדירה של ארבעה חדרים ומשלמת

ראש-הממשלה ל. אשכול :

אדוני הישע-ראש, כנסת נכבדה. הבעיה אשר הע' לה חברי-הכנסת שוסטק היא בעתה והיא באמת מרכזית בחייו. היא מעסיקה את הממשלה והעסיקה אותה גם בעבר, אך חשוב שהיא תעסיק את הציבור עוד יותר מאשר את הממשלה ותעמיק לחדור לתודעתו.

אנו עם שכול. מה ששכלנו לא יחזור. עלינו, על הדור שנשאר ועל הדורות הבאים, לעשות להחזרת עוצמתנו הלאומית. עלינו, על יהודי ארץ-ישראל, מול תלת חובה מיוחדת בביצור הישוב היהודי הקובע את אופיה של הארץ. חובה זו מודגשת הדגשת משנה מפני מרכזיותה של המדינה בחיי עם ישראל. והטעמים הלא-מייים המחייבים אותנו להעלות על ראש מעיינינו את ריבוי העם לאיכלוס הארץ — אם מעליה ואם מילדה — אינם הטעמים היחידים. אנו ארץ של פיתוח רב-אנפני. אפילו לא היו טעמים לאומיים המחייבים ילדה גדולה, היינו אנוסים לדאוג לכך לטובת התפתחות החברה והמשק. לא יתכן פיתוח רב-תנופה בלי משאבי אדם. בני אדם — הם היוצרים והם הצרכנים.

דומה שבמסגרת זו של הצעה לסדר-היום די בעצם בהעלאת נימוקים אלה לקביעת מקומה המרכזי של הבעיה אצלנו, מקום שאינו פחות אולי מדאגת הבט-חן, כי הדאגה לבטחון היא דאגה לעתיד, ואין עתיד אלא בדורות הבאים ובשביל הדורות הבאים.

הממשלה, כפי שאמרת, מכירה בחשיבותו הרבה של הדבר וכבר החלה בפעולה. הוקמה ועדת שרים לאחר שהוגש הדין-וחשבון שהזכיר חברי-הכנסת שוסטק, הדין-וחשבון של ועדת פרופיסור בקי, ולפי המלצתה של ועדת השרים קם במשרד ראש הממשלה מרכז לבעיות הדמוגרפיה. אין הכוונה להקים מנגנון נוסף או מקביל שיטפל בבעיות שבתחום אחריותם של משרדי הממשלה ושל מוסדות ציבור. הכוונה להצביע על מוק-די הבעיה, לתאם פעולות, לקבוע מסגרות כלליות, לז-זום מחקר, תיכנון והסברה, ולדאוג לכך שיינתנו למש-רדי הממשלה ולגופי ציבור — עד כמה שיש כאלה והם יוכיחו יעילותם — האמצעים הדרושים לביצוע, והכוונה גם בתקציב.

יכול להיות ספק, ואולי זה משונה, שהסוכנות תטפל בעליה מן החוץ והממשלה תטפל בילודה. בוויכוח הזה לא קבע חברי-הכנסת שוסטק עמדה. תמהני מה ראה להעלות זאת. אולי ניסע שינוי יחד לחוץ-לארץ, או לכל מקום אחר, ונשיט את דינו לשה-ידבורה ובקש ממנה שהיא תיתן כסף כדי שחנה-לאה תלד ילד נוסף.

שמואל תמיר (המרכז החופשי) :

משום שזה עניין יהודי ולא ישראלי.

ראש-הממשלה ל. אשכול :

כמובן שזה עניין יהודי. אנו מדברים אל העם היהודי לא רק בענייני עליה; אנו אומרים לו שאנו מהווים רק חיל חלוץ של העם היהודי, אנו שלחים של העם. יש כאלה שבאים בעצמם לישראל, והאחרים מושיטים את עזרתם בעניין רב ובנפש חפצה כדי לב-נות את הארץ.

משפחה באה לישראל, ראש המשפחה מסתדר בעבודה. שמענו מחבר-הכנסת שוסטק שמשפחה בת שני ילדים זה לא דווקא סימן של עוני. שמעתי גם עדות מפרופיסור בקי, שכל המשפחה משתכרת יותר ויש לה יותר השכלה, שכל במידה מורגשת ירידה בילודה. זה באמת עניין של ישראל.

אני, למשל, אינני רוצה לדאוג אפילו לחברי בדי-גניה ב' או בנהלל. ואנב מי שילמד את הנושא הזה יעמוד על שינוי עצום בהתייחסות החקלאית העובדת שלנו בשנים האחרונות. אני גם אינני רוצה לדאוג לאיש פתח-תקוה. הייתי אמר שנרכו את תשומת הלב

אנו עם שכול. מה ששכלנו לא יחזור. עלינו, על הדור שנשאר ועל הדורות הבאים, לעשות להחזרת עוצמתנו הלאומית. עלינו, על יהודי ארץ-ישראל, מול תלת חובה מיוחדת בביצור הישוב היהודי הקובע את אופיה של הארץ. חובה זו מודגשת הדגשת משנה מפני מרכזיותה של המדינה בחיי עם ישראל. והטעמים הלא-מייים המחייבים אותנו להעלות על ראש מעיינינו את ריבוי העם לאיכלוס הארץ — אם מעליה ואם מילדה — אינם הטעמים היחידים. אנו ארץ של פיתוח רב-אנפני. אפילו לא היו טעמים לאומיים המחייבים ילדה גדולה, היינו אנוסים לדאוג לכך לטובת התפתחות החברה והמשק. לא יתכן פיתוח רב-תנופה בלי משאבי אדם. בני אדם — הם היוצרים והם הצרכנים.

דומה שבמסגרת זו של הצעה לסדר-היום די בעצם בהעלאת נימוקים אלה לקביעת מקומה המרכזי של הבעיה אצלנו, מקום שאינו פחות אולי מדאגת הבט-חן, כי הדאגה לבטחון היא דאגה לעתיד, ואין עתיד אלא בדורות הבאים ובשביל הדורות הבאים.

הממשלה, כפי שאמרת, מכירה בחשיבותו הרבה של הדבר וכבר החלה בפעולה. הוקמה ועדת שרים לאחר שהוגש הדין-וחשבון שהזכיר חברי-הכנסת שוסטק, הדין-וחשבון של ועדת פרופיסור בקי, ולפי המלצתה של ועדת השרים קם במשרד ראש הממשלה מרכז לבעיות הדמוגרפיה. אין הכוונה להקים מנגנון נוסף או מקביל שיטפל בבעיות שבתחום אחריותם של משרדי הממשלה ושל מוסדות ציבור. הכוונה להצביע על מוק-די הבעיה, לתאם פעולות, לקבוע מסגרות כלליות, לז-זום מחקר, תיכנון והסברה, ולדאוג לכך שיינתנו למש-רדי הממשלה ולגופי ציבור — עד כמה שיש כאלה והם יוכיחו יעילותם — האמצעים הדרושים לביצוע, והכוונה גם בתקציב.

אנב, אין פירוש הדבר, שבהקמת המרכז עושה הממשלה צעדים ראשונים. נעשו דברים גם בשנים הקודמות, ואזכיר קצתם. דבר אחד דואי זכור לכולם, הוא השינוי שחל בויכוחי שם הכנסה החל בשנת המסים הזאת. אפשר, כמובן, לרצות תמיד יותר, אבל כבר אמרתי פעם, שבדאשית השנה, כאשר מאשרים את התק-ציב, יש ויכוח מכל הצדדים, ומיד לאחר אישור התק-ציב מופיעים כמעט בכל שבוע חברים, ובצדק, מעל במת הכנסת — בודאי בצדק, כי חברי הכנסת אינם אומרים דבר שלא בצדק — וכל אחד מציע הצעות נ-ספות באותה שנה, לאותו תקציב, ושבו — כאמור בכל שבוע — בסכומים של מיליונים. לכן אני אומר, שתמיד אפשר לרצות דבר עוד יותר טוב. אבל בכל זאת הת-חיל השנה הניכוי החדש, כאשר הניכוי לילד השלישי הועלה מ-500 ל-1000 לירות לנה (זה בכל זאת כפול), לילד הרביעי מ-650 ל-1000 לירות לשנה, ולכל ילד נוסף מ-700 ל-1000 לירות לשנה. יוצא לפי זה שמש-פחה בת שלושה ילדים, שיש לה הכנסה של 700 לירות לחדש, משלמת 9 לירות מס לחדש (איך נאמרו

ילדים. אבל בהמונים, ב"באלק", משפחה בת שלשה ילדים, — יש אומרים בת ארבעה, אני מוכן להגיד משי-פחה בת ארבעה-חמישה ילדים — זו משפחה בזוכה. בימינו אלה, כאשר רוצים לתת לילדים חינוך ובריאות זה כנראה לא מן הדברים הקלים.

היה מבצע מיוחד של הרחבת בתים במושבים ומתן תנאים נוחים יותר למשפחות גדולות. איננו מתכוון לאותם מקרים יחידים שהזכרתי. במושבים החדשים החילונו בדירות של 18—22 מטרים מרובעים, במשך הזמן עברנו לקרוב ל-50 מטרים מרובעים. איננו מדבר על כך שמי שיבקר עכשיו במושבים ימצא גם בתים יותר גדולים מ-40—60 מטרים מרובעים, שאלהם הגיעו בעזרתנו ובלי עזרתנו. על כל פנים, אין דבר המרחיב יותר את לבי במובן הרוחני מאשר לראות את התופעה הזאת. הוחלפו דירות קטנות בגדולות בערי פיתוח ובערי עולים, וזה אחד מהדברים שוועדת המומחים מייצעת לעשות. חלק מן הדירות שנתפנו נמסרו לזוגות צעירים. יש גם מקרים ששתי דירות אוחדו לאחת.

כל הדברים האלה נעשו בנוסף על פעולות בתחומי עבודות יזומות למשפחות, שקצת קשה להן להסתדר בעבודה, סעד וביטוח לאומי. כלומר אותה משפחה בת ארבעה ילדים, שמשלמת חמש לירות לחודש מס הכנסה, שיש לה הכנסה של 700 לירות ומעלה, מקבלת עכשיו, אם אינני טועה, קרוב ל-40 לירות לחודש מן הביטוח הלאומי.

אולם לא די בכך. בתקופות של קליטה המונית באותם ימים באמת לא יכולנו לעשות יותר. אז התחלנו מאוהל ומפחון. ואיך הגענו להמצאה גאונית זו? כאשר טיפלנו בעניין ההעברה קיבלנו עשרות אלפי טוונות של פלדה וברזל, וכן אלפי טוונות של פחים מגול-וונים. לא ידענו בדיק מה נעשה בהם, אבל חשבנו שזה דבר של ממש. כאשר החלה להגיע עליה המונית, אמר אחד ממהנדסי הסוכנות היהודית: מה לעשות, אין לנו עץ, הבניה תדרוש הרבה זמן. אני, שאינני מהנדס, אמרתי: יש לנו במחסנים אלפי טוונות של פחים מגול-וונים, שמא אפשר להשתמש בהם. כאשר התחילו המהנדסים לטפל בעניין, מצאו שההמצאה כמעט גאונית. וכך קמו הפחונים. כולנו מכירים את מעברת הפחונים בואך טבריה. הם כולם מבהקים ומוזהרים כוזהר הרקיע, עיר של כסף. אני מודה שאין זה די. אבל נעשה, ואנו רוצים לעשות יותר, במידת היכולת, הבעיה כיום היא לגשת לעניין בתנופה חדשה, להרחיב את הנעשה ולהפוך את כלל המאמצים לחלק מתכנית מתואמת.

בראשית החדש הזה נתקיימה ישיבה ראשונה למועצה הציבורית של המרכז לבעיות הדמוגרפיה — שם ספרותי לכל מה שאנו דנים בו עכשיו. יש בה כשמונים איש ואשה, נציגי משרדים, מוסדות וארגונים ציבוריים שונים, וכן אנשי מחקר. המועצה אולי גם תתרחב לפי צורכי עבודתה, ואולי גם לפי גילויי ההתעניינות, כי מה ושם מופיעים לא פעם אנשים מחוגים שונים שמגלים עניין בדברים. זה גם עניין של אקלים ציבורי-חברתי. ובכן, אולי המועצה תתרחב לפי צרכים אלה. כעת מקומים בחוג המועצה צוותי עבודה, שיפעלו בשטחים השונים, לפי תכנית שהתוותה מנהלת המרכז, הנהגת זינה הרמן, הנמצאת כאן עתה, ואני פטור מלהציג אותה ואת יכולתה במקצוע זה בפני הכנסת. זה גם לא מקובל.

בעיקר באחד-שניים-שלושה דורות של העולים החדשים, שאלה אנשים מעוטי שרשים ויכולת. להם יש לדי-אוג ולא דווקא בענייני עבודה ופרנסה. מה יהיה בעוד שניים-שלושה דורות — זאת איננו מסוגלים לחזות מראש. זוהי הרוח גם בארץ, גם בעם וגם באומה. לפני כמה עשרות שנים היתה צרפת ידועה כארץ שאוכלוסייתה פוחתת והולכת. שאלתי שם את רבי המדינה אם זו רק שאלה של מתן עזרה כספית. כיום נותנים שם מענקים כספיים למשפחות בנות ארבעה-חמישה-שישה ילדים. ראש משפחה כזה כמעט אינו צריך לצאת לעבודה. הם טענו בכל פה שזה לא רק עניין של כסף. והנה משום-מה החלו לדבר שם בזמן האחרון על כך, כי מדרגת ירידה בילודה בצרפת חרף כל העזרה הכספית שלא הופחתה.

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

זה הזמן לעניין של אופנה והלך-רוח.

ראשי-המשלה ל. אשכול:

לא אגיד שרק זה בלבד. אני יודע שהחלפת שמלת מיני בשמלה עם שוליים ארוכים, או להיפך, כרוכה בהוצאה כספית. גם אם זה באופנה דרוש לשם כך כסף.

אני שם את הדגש, ואייניק גם לאחרים לשם את הדגש, על הדורות הראשונים של העולים החדשים, שחיי-הם באמת קשים.

בענייני שיכון התקדמנו לאין ערוך מאותם ימים, הנראים עכשיו כפרה-היסטוריים, כאשר בנינו אוהל ולאחר מכן בלוקון, פחון וצריפון. היו זמנים שהדירות בבלוקונים היו בשטח של 18—22 מ"ר, ומצפוננו נקף אותנו כאשר הצענו דירות כאלה למשפחות גדולות, והם חשבו שזהו ארמון. אבל הוצאנו לשם כך מאות מיליוני לירות ולא השאירו לעתיד כל רזרבה. התקדמנו הרבה ובשנים האחרונות ניתנות לעולים דירות בשטח של 60—70 מ"ר, עם שירותים בדירה. קודם לכן לא הזכרתי את בעיית השירותים. כיום דירה של 60—70 מ"ר למשפחה עם מספר ילדים כבר איננה בגדר של מותרות. אנג, ממחים לדבר אינם שמים את הדגש דווקא על הילד העשירי או האחד-עשר. אני נתחלתי כאן בארץ במשפחות בנות שישה-עשר ילדים. פרט למה שאני זוכר מילדותי בעיירה שלנו — שם היו משפחות בנות 18—20 ילדים — תופעה זו חלפה. אמנם התמותה היתה אז יותר גדולה, עכשיו תמותת התינוקות הרבה יותר קטנה, וזהו אחד ההישגים הגדולים של דורנו. אנשי מקצוע מחוברים דעתם בעניין זה. אנשי סטטיסטיקה, אנשי ידע חברתי וגם פסיכולוגים. נכון שזה גם עניין של אופנה.

יש חשיבות רבה לדירה יותר גדולה בשביל המשפחה. אנו מוסיפים גם עכשיו חדרים לדירות קיימות, בוים דירות בשכירות וכן ניתנות הלוואות לבעלי דירות להרחבת דירותיהם לפי צורכי המשפחה. אני עצמי טיפלתי בנושא של התיישבות עממית. זוכר אני משפחה שהיתה בזוכה בהרבה ילדים — ולא את כל הסיבות לברכה זו אומר לכנסת — ולאותה משפחה ברוכת ילדים נתמ בית משולש. שמחתי אז, וגם עכשיו אני מוכן מעל חזקן זה לשלוח ברכה למשפחות שאינן שואלות את הסטטיסטיקנים ויש להן 10, 11 או 12

יהיה גם צוות מחקר. כדי שתהא הפעולה תכליתית צריך שיקבעו טובי החוקרים את מקודי הבעיה ואת הטענות עשייה. יכול להיות שהדבר, אותו אנחנו רואים כטוב וכמתאים עכשיו, לא יהיה מתאים בעוד שלוש או חמש שנים, ואז יהיה צורך בדבר אחר. זה יהיה כרוך גם בהשגת אמצעים מתאימים לכך, בקביעת תקציב מתאים וכו'. אם יונח לנו ולשכנינו מדאגת המלחמה, הציוד והנשק, בוודאי נוכל להשתמש באמצעים נוספים לצרכים הרבה יותר חשובים, וזאת אמרנו כבר לא פעם גם מעל במה זו.

המרכז לבעיות הדמוגרפיה יגש לעבודתו מתוך הנחה שהבעיה היא חברתית בעיקרה. אני אומר זאת בלי להתעלם מתפקידם של מגויעים אחרים, נפשיים ותרבותיים, בהכרעות המשפחה על גודלה. תכלית הפעולה החברתית והכלכלית למען המשפחה הגדולה היא כפולה: לעודד את המשפחה המבוססת לגדול, ולסייע למשפחה הגדולה והדלה להתבסס, ולגדל בניה ברווחה, בלי דחקות ועוני מנוולים. כי מה בצע במאה העשרים במשפחה שיש בה הרבה ילדים כאשר הם אינם יכולים להגיע לבריאות טובה ואף לא להשכלה, והבריאות אף קודמת להשכלה. ראינו אנשים בריאים שלא הצליחו לקבל השכלתם בבית הוריהם, והם רכשו אותה, בצורה זו או זו, בגיל מאוחר יותר. כאן אנו מקווים שילדינו יגדלו לברכה לעצמם ולעמם, שירבה מספרם בבתים שבוחם לתת להם את הדרוש, ושינתנו להם הדרוש גם בבתים דלים. לא די בכך שהילד ישנו. יש לתת לו את האפשרות לחיות חיים של בריאות ולהתפתח לפי מירב יכולתו. יש לדאוג לו.

אין לי ספק, אישי היושב-ראש, כי רבות מן הפעולות שאנו עומדים בפניהן הן טעונות סנקציות או החלטות פרלמנטריות של הכנסת. מבחינה זו לא רק שאין התנגדות, אלא אפילו רצוי שהדבר יעסיק את הכנסת. סוף סוף היא שתידרש לאשר תקציבים, לתקן חוקים ולחוקק חוקים חדשים, הכל לפי הדרוש ולפי סדר העדיפויות שהדמוגרפיה במרכזן. על פי רוב, וכבר הזכרתי זאת בתחילת דברי, נזכרים חברים להביא הצעות נפלאות, ממש גאוניות...

אברהם טיאר (המרכז החופשי):
זה תפקידם.

ראש-המשלה ל. אשכול:
נכון, אבל הם מביאים זאת שבוע לאחר שאושר התקציב. וכאשר מגיעים בשנה הבאה לתקציב חדש הם שוכחים את כל התביעות הנוספות שהעלו במשך השנה, גם אם שר האוצר או מי שמכין את התקציב נענו לחלק מהם. קודם כל טוענים שאין זה מספיק, ואף מוסיפים ומעלים תביעות חדשות. זה דבר טבעי ביותר. כאלה הם החיים.

שמואל תמיר (המרכז החופשי):
אתה מדבר מניסיון כשר האוצר.

ראש-המשלה ל. אשכול:
נכון, אבל גם עכשיו כשאני ראש ממשלה אני מגן לעיתים קרובות - אולי בגלל אותו זכרון - על שר האוצר. כי אני יודע את הסכנות, ודי לקרוא בעל-פיה הישראלית המנפחת אותן טרם זמן. ואם הנימוח

צוות אחד יעסוק בענייני תקציב. סעיפי פעולה רבים יחייבו תקציבים. זה מובן מאליו, והדבר יבוא על ביטויו כבר בתקציב הקרוב. אם הכל יתנהל כשורה ויהיה צורך בשתדלנותי אצל שר האוצר, אני מזמן להירתם לעניין. ואיני מתכוון דווקא למענקים ישי-רים. שיטה זו לא הוכיחה את עצמה בעולם, לדעת מומחים בדבר, שכן לא תמיד הוצא הכסף לטובת הילד. לנו עצמנו כבר היו בעניין זה ניסיונות לא מעודדים ביותר. אני מודה שלא הרי 19-20 שנה אחרי קום המדינה כהרי השימוש בעזרה ובסעד שניתן למשפחות בשנים הראשונות. יש לדאוג לדברים שהילד נהנה מהם במישרין, ולכך דרוש כסף.

צוות אחר יעסוק בבעיות שיכון. שוב, אין הכוונה שהוא יבוא במקום משרד השיכון, אבל יש לעמוד למשך דל ולהעמידו על הצרכים והעדיפויות, וכן על ההשפעה הדמוגרפית של מדיניות שיכון זו או זו. פעם העמיד הפרופסור בקי - והוא באמת בקי בבעיה זו - בעיה כזאת: הבעלות על דירות קבע אינה מותירה די מקום לתוספת ילדים, היא מותירה זוגות זקנים בדירות גדולות, ובסך הכל מקטינה את אפשרויות הניידות של האוכלוסים. הערכה זו מקובלת על רבים, לרבות הגב' רת יונה הרמן. שמעתי פה את דברי שר השיכון לגבי השכרת דירות והחלפת דירות. עניין זה כבר פועל זמן מה. ניקח לדוגמה משפחה שבה הילדים כבר עזבו את הבית ובעצמם הסתדרו בשיכון, בעזרת הממשלה, וההורים אינם רוצים או אינם יכולים לשלם את כל שכר הדירה שעליהם לשלם, ואז מחלפים אותה. זה קורה גם כאשר הדירה היא רכוש פרטי של המשפחה. אם היא יכולה להרשות לעצמה לחיות בדירה של שלושה-ארבע עה חדרים - תבוא עליה ברכה. אם לא, תבקש לקנות או לשכור דירה יותר קטנה, ואילו הדירה הגדולה תימסר למשפחה גדולה.

צוות מיוחד יעסוק בבעיות בריאות - לרבות סבך העניינים הכרוכים בהפלות - מן הצד החברתי, הרפואי והמשפטי. שהרי גם חסידי תכנון המשפחה קובעים שההפלה היא השיטה הרעה ביותר לכך.

יהיה צוות לענייני חינוך. איני צריך להסביר את מקומו של החינוך בדאגה לילד ולילודה.

צוות לענייני הסברה יטפל בתכניות שכבר לובשו צורה ממשית. מקומה של ההסברה הוא מרכזי, וכבר אמר זאת המציע, ואף מקריאות הביניים קבלתי חיווק לכך. אמנם הילודה תלויה בהחלטתה של כל משפחה בנפרד, אבל האקלים החברתי קובע הרבה. תפקיד ההסברה לנצל את כל האמצעי התקשורתי כדי שישורר אקלים חיובי, אחד, מטפח ומעודד למשפחה הגדולה.

יהיה צוות לענייני האשה העובדת ולעקרת הבית. הלוואי ונוכל להרים את העניין. הכוונה היא להקמת מעונות ילדים בגיל מסוים ליד בתי-חרושת גדולים או ריכוז משרדים רבים, כדי שהאם העובדת תוכל לצאת לעבודה. אנחנו זקוקים לעבודתה של האשה ואף היא רוצה לצאת מן הבית ולעסוק גם בעבודה אחרת. הארץ שלנו זקוקה לאשה העובדת. לא קל לשלב תפקידי אם ואשה עובדת בתנאים, בהם אנו חיים כיום, ויש למצוא דרכים לכך. אני יודע שארגוני הנשים עושים עבודה ברוכה וגדולה, אבל זה כנראה לא מספיק.

חברי הכנסת, אדוני ראש הממשלה, תשעה הם ירחי הלידה עד שבא הילד לעולם. אפילו לידה קשה מאד, עד כמה שלמדת בתלמוד, זו "לידת נחש", הנמשכת שבע שנים. הילודה הפנימית, שאנו כל כך מצפים לה, העליה הפנימית, לידתם של ילדים יהודיים, שהיו יכולים לשנות את מצבנו מכל הבחינות — ולא אכנס עתה לפרטים — אצלנו מדברים עליה זה שבע-עשרה שנה, ודבר לא נשתנה. העידוד להגברת הילודה, נדמה לי שכולנו יכולים להסכים לכך, אינו מספיק.

אדוני ראש הממשלה, וחברי-הכנסת שוסטק בעל ההצעה והמסכים להעברתה לוועדה — אני מבטיח לכם, שהוועדה הטובה ביותר, עם הרצון הטוב ביותר, לא תמליץ המלצות טובות יותר מאלו שכבר נתקבלו. לא ידעתי שאעלה על הזוכן, ולכן לא הבאתי עמי המלצות אלה. אם כן, מה המיחש הזה של העברת הנושא לוועדה? נדמה לי שאנו עוסקים בלידה ולא ב...

שלמה רוזן (מ"ס) :

מה יוסיפו נאומיך? מה יוסיף דיון במליאה?

שלמה לורנץ (אגודת ישראל) :

המטרה של דיון במליאה...

הי"ר י. נבון :

אתה באת לנמק מדוע יש להסיר את ההצעה מסדר-היום. אבקש שתנמק הצעה זו. אינך יכול להציע להסיר מסדר-היום, ולנמק מדוע יש לקיים דיון.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל) :

אני יכול להציע באופן פורמלי, ולהסביר מדוע מוטב להסיר את ההצעה מסדר-היום מאשר להעביר אותה לוועדה. הנימוק פשוט מאד : אם אנו מעבירים את ההצעה לוועדה, הרגענו את דעת הציבור, והציבור יחשוב מי ידע מה אנחנו עושים בוועדה.

(חברי הכנסת ו. ש. טוב קורא קרי"א ת"ב יניים)

חברי-הכנסת שם-טוב, בפעם הראשונה שמחתי שהע"בירו את הנושא לוועדה. זוהי הדרך הפרלמנטרית הנכונה, כאשר רוצים לברר בעיה, כאשר יש אי-בהירות לגביה ועדיין לא נתקבלו החלטות. במקרה כזה, המקום הטוב ביותר לבידור, זוהי ועדה. אבל כאשר אין חילוקי-דעות, כאשר קיימות המלצות, מה טעם להעביר את הנושא לוועדה? אין זו חכמה פרלמנטרית חדשה שאנו מחדשים. העברת הנושא לוועדה במקרה כזה נקראת "קבורה בוועדה". ואני מציע לא לקבור את העניין. אנו עוסקים בלידה. מוטב שלא יהיה דיון משועבר הנושא לוועדה.

אני מונה אל ראש הממשלה, שישכים לדיון.

הי"ר י. נבון :

חברי-הכנסת לורנץ, אתה חבר כנסת ותיק ממני. אבל אתה חייב לדעת דבר אלמנטרי : אתה יכול להציע ולנמק אותו דבר שלמענו קמת לדבר, ולא לשאת נאום. יכולת להימנע בהצבעה, ולמסור הדעה. אתה מציע להסיר מסדר-היום, לא בתנאי ולא באם. זוהי הצעתך. אם אתה עומד עליה — תציע אותה ותנמק אותה. אתה מנמק את הצעתך להסיר מסדר-היום, ולא יותר.

הוא בבחינת עבירה, הרי עבירה גוררת עבירה, והנימוק עוזר לאינפליציה ולכל אותם הדברים, הטבעיים כמעט, המלווים ארץ בפיתוחה ובצורך ובהכרח להשקיע בה כספים רבים.

הדבר תלוי כמובן גם בבעל ההצעה לסדר-היום. אבל אולי יהיה נבון יותר להעביר את הדיון בנושא זה לוועדה המתאימה מאשר לדון בו במליאה. לוועדה תהא האפשרות להזמין גם מומחים ומומחות ויש צורך רב במומחות לעניין זה. בנושא זה יש שאלות מאד עדינות.

אברהם טיאר (המרכז החופשי) :

יש הרבה מומחות, אבל אינן מוכנות.

ראשי-הממשלה ל. אשכול :

גם זה נכון.

לא הייתי רוצה שהדבר יסתים בדו-שיח שהיה בין המציע וביני בנכחותכם. נדמה לי שחברי-הכנסת שוסטק יסכים לכך שהצעתו לסדר-היום תועבר לדיון יסודי לוועדה המתאימה, ואכן ראוי הנושא שיתקיים בו דיון רציני, בעיקר שעכשיו מוקם מנגנון רציני בנושא זה.

הי"ר י. נבון :

האם חברי-הכנסת שוסטק מסכים להעברת העניין לוועדה המתאימה, שתחליט עליה ועדת הכנסת?

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי) :

כן.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל) :

אני מבקש את רשות הדיבור כדי להציע הצעה.

הי"ר י. נבון :

רשות הדיבור לחברי-הכנסת לורנץ להצעה.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל) :

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. בליח ברירה, כהפג"גה וכדי להביע אי-רצון בסוגיה זו של אי-עידוד הילודה — ואני מקווה שהכנסת והציבור הרחב יבינו אותי — אחרי שראש הממשלה לא הסכים להצעת המציע לדון בנושא במליאה ולשתף בעניין מה חשוב את כל הציבור ואת העתונות, אני מציע, באופן פורמלי כמובן ובתור הפגנה, להסיר את ההצעה מסדר-היום, וזאת אם ראש הממשלה, ויסלח לי על הביטוי, יחזור בתשובה בעניין זה ויגיד שהוא מסכים לדיון על נושא זה במליאה. אני רוצה להסביר את דברי.

בסוגיה זו של עידוד הילודה עוסקת הכנסת לא פחות, נדמה לי, מאשר ימי שנותיה. אם ארצה לדייק, אומר — שבע-עשרה — שמונה-עשרה שנה.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש)

הרבה ילדים לא נולדו מזה.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל) :

הוא בדיוק מה שאני רוצה לומר. היתה לי הזכות, בשם אגודת ישראל, להעלות בפעם הראשונה על סדר-היום של הכנסת את בעיית העליה הפנימית. היה זה, כפי שאמרתי, לפני שבע-עשרה שנה או בערך כך.

ההון. אין ליישב הקפאת שכר, ביטול תוספת יוקר והקפאת תנאים סוציאליים עם הגברת הילודה. אני הרגשתי התחסדות בדבריו של חבר-הכנסת שוסטק. מצד אחד הוא מגן על האינטרסים של ההון הגדול, מצד שני הוא "רוצה" הגברת הילודה. ושניים אלה אינם עולים בקנה אחד.

אין להבטיח התחזרות ילודה, לפי הרצפט של חבר-הכנסת שוסטק, המרעיש עולמות לסיפוח השטחים ולהשתלטות על מיליון ערבים באותם השטחים. ידוע מהי הילודה בקרב הערבים. אם נלך לפי הרצפט של חבר-הכנסת שוסטק — ואני מקווה שלא נעשה כן — מהיום הראשון יהיה לנו מיעוט ערבי של 39% במדינת ישראל. לפי הסטטיסטיקה של הסטטיסטיקאים שלך, בעוד חמש עשרה שנה תיהפך מדינת ישראל למדינה ערבית-יהודית ולא תהיה מדינה יהודית. כי לפי הפוליטיקה שלך — פוליטיקה של עידוד ההון והפקרת האינטרסים של העם — לים — לא תהיה ילודה בקרב האוכלוסיה היהודית. הגבירת הילודה היא שאלה כלכלית בראש וראשונה. היא גם שאלה חברתית של מבנה החברה של מדינת ישראל, של עם ישראל.

לכן לפי הרצפט שלך, חבר-הכנסת שוסטק, התחזרת הילודה שלנו אבודה מראש. מלבד זאת, קבלת אחריות כזאת, לפי הקונצפציה של "המרכז החופשי", מפרקת את המדינה מכל יכולת תקציבית לעודד את הילודה בקרב עמנו. ידוע מה יביא עמו סיפוח השטחים. אתה יודע אילו כוחות שיטור יהיה צורך להחזיק, אם יסופחו השטחים. עד כמה שאני מכיר את הפחגורמה שלכם, בכך לא נגמר העניין. דיברת השבוע על גבולות היסטוריים, שר הדתות מר ורהפטיג דיבר בוועידת המפד"ל על גבולות דתיים. לא שמעתי עוד דבר כזה. מה זה גבולות דתיים? יש מטיפים לגבולות בטחוניים. אחר כך יופיע מישהו וידבר גם על גבולות רומנטיים.

שמואל תמיר (המרכז החופשי) :
יש, יש.

שמואל מיקוניס (מק"י) :
מכיוון שיוסף הצדיק הוכשל על-ידי פוטיפר במצרים, יש "גבול רומנטי". מכיוון שיעקב אבינו עבד אדבע-עשרה שנה —

מנחם פרוש (אגודת ישראל) :
מה זה אתן? אל תדבר שטויות.

שמואל מיקוניס (מק"י) :
— — למען רחל אמנו בארם-נהריים, הא לכם "גבול רומנטי".

מנחם פרוש (אגודת ישראל) :
לא יפה שאתה מדבר ככה.

שמואל מיקוניס (מק"י) :
אתה מכחיש שיעקב עבד ארבע-עשרה שנה אצל לבן הארמי כדי להשיג את רחל? אתה מכחיש דבר כזה?

מנחם פרוש (אגודת ישראל) :
התעסק עם עשו והרמה מיעקב. אתה קרוב יותר לעשו מאשר ליעקב.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל) :

מבחינה פרלמנטרית הייתי בסדר גמור. אני מציע, מבחינה פרלמנטרית, לא להלוך שולל את הציבור, ולהסיר את ההצעה מסדר-היום — זאת אם תסכים הכנסת לקיים דיון.

היו"ר י. נבון :

חבר-הכנסת לורנץ, אני נכון להעמיד הצעתך להצבעה, אם נסיר את הסיפה של נאומך — "זולת אם".

שלמה לורנץ (אגודת ישראל) :
כן.

היו"ר י. נבון :

אתה עומד על הצעתך להסיר את ההצעה מסדר-היום — כן או לא?

שלמה לורנץ (אגודת ישראל) :
כן.

היו"ר י. נבון :

לפנינו שתי הצעות: האחת — להעביר את ההצעה לסדר-היום לוועדה, שתחליט עליה ועדת הכנסת; והשנייה — להסיר את העניין מסדר-היום. אעמיד להצבעה שתי ההצעות זו מול זו.

ה הצ ב ע ה

בעד ההצעה להעביר את העניין לוועדה,
שתחליט עליה ועדת הכנסת — רוב
בעד ההצעה להסיר את העניין
מסדר-היום — מיעוט

ההצעה להעביר את העניין לוועדה, שתחליט
עליה ועדת הכנסת, נתקבלה.

היו"ר י. נבון :

נשמע הודעות הנמנעים.

רשות הדיבור לחבר-הכנסת מיקוניס.

שמואל מיקוניס (מק"י) :

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. אני נמנעתי מהצבעה בשאלה זו, מכיוון שלא הרגשתי רצינות בהנמקתו של חבר-הכנסת שוסטק לגבי שאלה זו, שהיא שאלה רצינית ביותר. יש גבול ל"תחסדות" ולהתחסדות. השאלה כה רצינית היא, עד כי היא ראויה להצגה רצינית יותר מכפי שהוצגה על-ידי חבר-הכנסת שוסטק. אי-אפשר להציג שאלה כזאת בלי לציין, שזוהי שאלה כלכלית, שאלה חברתית, שאלה שאינה תלושה ממצאותנו ומחיינו. חבר-הכנסת שוסטק אינו יכול לדרוש ברצינות הגברת הילודה — דבר הכרוך בהכנסת המשפחה — כאשר ידוע שאינו חסיד נלהב של חלוקה צודקת יותר של ההכנסה הלאומית, שהייתה יכולה לתרום להגברת הילודה. ידוע שחבר-הכנסת שוסטק תומך במדיניות עידוד ההון, בעוד הוא יודע שהדבר עומד בסתירה לעידוד הילודה. עידוד הילודה תובע אמצעים גדולים, אך האמצעים הגדולים מוזרמים לעשירים, ולא לעידודם של העמלים — דבר שהיה מביא לידי עידוד הילודה.

חבר-הכנסת שוסטק הוא כידוע מחסידי היוזמה הפרטית; כלומר, מחסידי הבטחת האינטרסים של בעלי

חוברת ל"ג, ישיבה ש"ז

— הצעות לסדר-היום (מיקוניס, נבון, וילנר, שוסטק, ש. תמיר, טיאר) : סקירת שר הבריאות על פעולות משרדו ; פיקוח על טיב המזון ואיכותו (תשובת השר) (נבון, ברזילי) —

סם, כגוננות, כאנטישמיות אנטי-ערבית. אני כיהודי סולד מכל הצגת הדברים הזאת.

שמואל תמיר (המרכז החופשי) :

אסור לתת סטטיסטיקה נכונה?

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :

סטטיסטיקה מותר לתת, אבל סטטיסטיקה לא ניתנה לשמה. אין לי טענות לחבר-הכנסת שוסטק. אינו יחידי בשאלה זו. כל הדיבורים האלה הן דיבורים שובי-ניסטיים, שדווקא מפי יהודים שנדרפו כיהודים, הושמדו כיהודים, לא צריך לשמוע כמותם. האם נחנך את הנוער והציבור ברוח כזאת?

שמואל תמיר (המרכז החופשי) :

אינך מסכים לדברי ראש הממשלה שלאחר השואה הלאומית זכאי נושא זה לתשומת-לב מיוחדת?

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :

קודם כל, אתה אינך נציג של ראש הממשלה.

שמואל תמיר (המרכז החופשי) :

בזה כלנו מאוחדים.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :

אינך מייצג את ראש הממשלה.

אברהם טיאר (המרכז החופשי) :

אתה צריך להשתחרר מתסביך.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :

שום שובניסם, שום גזענות לא תסייע לעם היהודי. להיפך. אנחנו צריכים להיות רגישים ביותר במובן זה, כי סבלנו מכך. צריך גם לזכור מה שכתוב, וכאשר יענו אותנו, כן ירבה וכן יפרוץ. כל ה"הבה נתחכמה" הנשמע לא פעם בכנסת, זה רק מבייש אותנו. אני חושב שצריך לפעול למען שובניסם סוציאליים, להעלאת רמת החיים, להעלאת השכר של הפועלים, ליצירת מצב של בטיחות לא רק במקום העבודה אלא בארץ, שיהיה שקט, שתהיה שלוה, שהאנשים יהיו בטוחים בעתידם — רק זה יכול לעזור. רק אתמול ענה ראש הממשלה לשאלתה ואמר שבשנת 1967 עזבו את הארץ 8,500 אנשים, יצאו יותר משנכנסו.

כל עוד אין רמת חיים ראויה לשמה לציבור העמל, כל עוד יש מתיחות כזאת ואין שקט, כל עוד התקציבים מכוונים בעיקר למירון זיון וכל עוד יש מדיניות נוקשה כזאת, זה מפריע גם לשלום וגם לפתרון השאלות של אותן משפחות אזרחי ישראל שרוצות להגדיל את מספר ילדיהן.

שמואל תמיר (המרכז החופשי) :

איך בכל זאת נציג מוסקבה מדבר על מירון זיון?

שמואל מיקוניס (מק"י) :

זה אינו שייך לעשו. אתה רוצה להכחיש את התורה? אתה רוצה להכחיש את הסיפור על יוסף הצדיק ופטיפרו? אלה דברים ידועים, ולכן לפי כל הקונצפציה הזאת של תאבי הסימנים לא יהיה תקציב ולא תהיה ילודה, וזה ייסכן את האופי היהודי של מדינת ישראל. רק מדיניות מנוגדת לחלוטין לזאת, שלמענה פועל "המרכז החופשי", רק מדיניות כזו שמנוגדת לזאת שאתם מטיפים מבחינה כלכלית, מבחינה סוציאלית, מבחינה של מדיניות-חוק, מבחינה בטחונית, רק מדיניות כזאת יכולה לסייע גם לפתרון השאלה של עידוד הילודה בצד שורה שלמה של בעיות נכבדות אחרות במשק, בנשק ובמעמד ישראל בעולם.

הי"ר י. נבון :

רשות הדיבור לחבר-הכנסת וילנר.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. מנועתי מהצבעה, כי אינני מסכים לדברי המציע. יחד עם זאת אברך כל משפחה יהודית שיוולד לה בן במזל טוב, וכן גם למשפחה לא-יהודית. מן ההרצאה האחרונה והמאלפת של ראש הממשלה, שאפשר להסכים לכמה דברים שנאמרו בה, הבנתי עכשיו למה מתכוון חבר-הכנסת בן-גוריון כשהוא מאשים את ראש הממשלה ב"מחדל בטחוני"...

מה שרציתי להדגיש במיוחד, אין זו הצעה זו או אחרת. אני תומך בכל הצעה שתעזור לכל המשפחות בישראל, מרובות-הילדים ומעוטות-הילדים, שרוצות להרבות את הילדים. מה שמפריע לי, הרי זה כשמתחילים חברי כנסת לדבר בנוסח הבא: נשים מוסלמיות יולדות 8 ילדים; נשים נוצריות יולדות 7 ילדים; נשים יהודיות יולדות 2 ילדים, וזה הסקנדל.

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי) :

לא אמרתי שזה סקנדל. אמרתי שנשים יהודיות צריכות ללדת יותר.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :

חבר-הכנסת שוסטק הרגיש אי-נוחות. הוא מיעט מאוד במלה "יהודי" ובמקום זאת מצא מלה אחרת, "בני עמנו".

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי) :

נכון. זאת הבעיה.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :

מה זה בני עמנו בשאלה כזאת להפלות בין אם לאם, בין ילד לילד — אני שולל זאת עקרונית כשוביני.

ו. סקירת שר הבריאות על פעולות משרדו ; פיקוח על טיב המזון ואיכותו *

1. תשובת השר

שר-הבריאות י. ברזילי :

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. בראשית דברי ברצוני להודות למתווכחים, אשר כולם כמעט נתנו ביטוי להערכתם את הישגי משרד הבריאות במשך

הי"ר י. נבון :

הכנסת תעבור לסעיף י"ג בסדר-היום: תשובת שר הבריאות למשתתפים בדיון בפעולות משרדו ובפיקוח על טיב המזון ואיכותו. רשות הדיבור לשר הבריאות.

— סקירת שר הבריאות על פעולות משרדו; פיקוח על טיב המזון ואיכותו (תשובת השר) — (ברזילי) —

צווע יועבר לדי משרד הבריאות, כמו בתחום המזון. בלעדי אחת משתי האפשרויות לא יחול מפנה רציני לטוב. בה. וטוב שההכרעה תיפול שעה אחת קודם.

חברי כנסת אחדים העלו בדיון בעיות תברואה שונות. על כך ברצוני להעיר: משרד הבריאות שוקד זה למעלה משנה על הכנת תכנית ארצית לגבי איסוף אשפה וסילוקה. במסגרת זו הוזמן יועץ מומחה מטעם ארגון הבריאות העולמי, שביקר בישראל במשך חודש וסייע בהכנת טיוטת סקר אשפה של גוש דן. בעקבות זאת פורסם מכרז, והחברה שזכתה בו מטפלת כיום בהכנת סקר מפורט על בעיות האשפה בגוש דן וכן בחיפה ובבאר-שבע. עבודה זו נמשכת ותורחב, הדוג' תית, על-פני כל שטח המדינה.

בעיית חוסר הניצול הסופי של שפכים המיועדים לשימוש חקלאי בעונת החורף, ולעתים גם בחלק מעונת הקיץ, היא בעיה חמורה. שמשרד הבריאות מתל- בט בה זה שנים רבות. ההנחיה הכללית של משרד הבריאות כיום היא להימנע ממחן אישור לתכניות ביוט שאינן נותנות פתרון של ניצול סופי של השפכים במשך כל השנה.

חברי כנסת אחדים הזכירו בעיית השפכים בגוש דן. התכנית של פתרון בעיית השפכים בגוש דן, הידועה היום בתור „בעיית גן-רווה“, הוגשה כבר ב-1964 לזווע- דת הביוב העליונה, שבה מיוצג משרד הבריאות. היא נבדקה על-ידי מומחי משרד הבריאות, אשר הגישו דין- וחשבון ופירטו את כל התנאים, שרק על-ידי קיומם ניתן לאשר ראשית ביצועה של התכנית. התכנית הוגשה על-ידי גורמים האמונים על שמירת מאון המים במדינה. אולם היא נוגעת לבעיות תברואיות בסיסיות של סילוק שפכים באזור המאוכלס ביותר של המדינה, להבטחת טיב מי שתיה ומניעת מפגעים ומטרדים על-ידי זיהום אוויר וזיהום בילויג.

תכנית זו אושרה גם על-ידי הוועדה המחוזית לתכנון ובניה, בה עמדו נציגי משרד הבריאות על כך שגם עם מילוי כל התנאים יאשר רק חלק קטן, עד מקסימום 15 אחוז מהתכנית הכללית, ורק על בסיס נסיון, פיקוח וביקורת חמורים אפשר יהיה לקבל החל- טות לגבי המשך המפעל. על התנאים, הסייגים וההמל- צות נעמוד בכל תוקף. ואמנם ועדת בניין ערים אישרה — לפי המלצתנו — רק את השלב הראשוני, החלקי, של התכנית.

כאמור, הפרוייקט המתוכנן של השבת השפכים של גוש דן באמצעות החדרתם למי תהום הובא לפני הוועדה העליונה לביוב וקיבל את אישורה בהתאם להסתייגויות ותנאי משרד הבריאות. בין התנאים האלה נכללת הדוג' שה, שבמקרה שיתברר שההחלטה תגרום למפגעים כרי- אותיים, תופסק לחלוטין פעולת ההחדרה ובמקומה יסולקו השפכים בדרך אחרת.

כידוע פועלת כרגע ועדה מיוחדת, הבוחנת את מכ- לול הבעיות הכרוכות בתכנית הנ"ל.

קיימות הנחיות כלליות של משרד הבריאות לגבי אישור מקורות מי שתיה. ישנה בעיה לגבי מקורות מי שתיה בשטחים המחזקים, שבהם טרם נקבעו מקורות המים על-ידי יחידת התברואה של משרד הבריאות, ולא בכל מקרה טיבם ידוע. כפתרון-ביניים הוציאו לשכות

עשרים השנים שחלפו והעלו במיוחד על נס את המסי- רות והגבורה של עובדי הרמאה והבריאות לשלוחותיהן בימי החירום, אשר פקדו את מדינתנו בשני העשורים שמאחורינו. בסוגיות שונות היו הדעות חלוקות לא רק ביני לבין חברי כנסת אחדים, כי אם גם בין חברי כנסת בינם לבין עצמם, ואף זכותי ובעניינים מסוימים מלאכת התשובה להשגות על דברי הפתיחה שלי נעשתה בידי חברי כנסת אחדים. בדרך הטבע מקיף דיון כולל סוגיות רבות וכל חבר כנסת שם דגש בנקודה אחרת; יקצר המצע אם אנסה להידרש בהרחבה לכל עניין שעסקו בו, ועל כן יסלחוניא לי חברי הכנסת, אם יהיו נושאים שאגע בהם בקצה המזלג, והיו שוב בדברים, שאשתדל קצת לרדת יותר לעומקם — ומידת הקיצור או ההרחבה אינה משקפת כלל את מידת חשיבותם של העניינים.

הועלתה טענה כנגד שילוב הדיון על פעולות המש- רד עם הפיקוח על המזון. איני סבור כי יש יסוד לטענה מבחינה עקרונית ופרוצידורלית. אך אני מוכן להודות בדיעבד, כי דיון נפרד על שירות הפיקוח על המזון היה אולי מעניק יותר תהודה ציבורית ועתונאית לנושא. אני יכול להבטיח לחברי הכנסת, שהשמיעו דבריהם בסוגיה זו והציעו הצעותיהם לשיפור המצב, כי ההצעות תיבחנה בכל תשומת-הלב הראויה. כיוון שדיברתי בהרחבה על נושא זה בפתיחת הדיון, אסתפק רק במשפטים ספורים נוספים.

להקמת השירות לפיקוח על המזון קדמו חבלי לידה קשים וארוכים. האינטגרציה של הפונקציות תחת קורת- גג של משרד הבריאות לא היתה תהליך מיכני קל. אך משקם השירות, אני מקווה שיעלה בידיו לקדם עניינים שהזנחתם או פיגורם גורמים לכולנו סבל וצער רב.

נבחן את ההצעות שהושמעו כאן לזירוז תקינת תקנים למוצרי מזון מקומיים ולא רק ליצוא; להחמרת העונשים כלפי האחראים להונאת הציבור לגבי הטיב והמשקל של המזון; לגיוון ההסברה והגברת עידנותו של הצרכן; להידוק הקשר עם איגודי הצרכנים, ועוד. מסרתי לבית, כי משפטן בכיר החל בעבודתו על הכנת חוק המזון. לעבודת החקיקה יש קצב משלה, ועם זאת נשתדל לקדם את העניין ככל האפשר.

בצדק הדגישו חברי כנסת אחדים את השיעור הגבוה יחסית של הרעלות ממזון. לצערנו הרב, חלק ניכר מן ההרעלות בא מן הטיפול הבלתי-נכון במזון שברשות הפרט, ואת המצב הזה אפשר לתקן רק על-ידי עבודה שיטתית בתחום החינוך לבריאות.

יחד עם זאת, אין ספק כי יש גם חלק למסעדות ובתי-אוכל לסוגיהם השונים במכת ההרעלות. חברי הכנסת, אל נא תעשו מלאכתכם קלה מדי. כאשר מופיע חברי-הכנסת סרלין ומגלה הבנה עצומה לכך שבשנה הזאת אי-אפשר להגדיל את תקציב משרד הבריאות — או אל נא ילגלג על כך שיש מחסור בכוח-אדם. ולמרות המחסור בכוח-אדם או עורכים בחלק ניכר מהנפות סקר מקיף על בתי-אוכל, על מנת לעמוד על הצעדים הדחופים ביותר לשיפור המצב. אשר לפיקוחן של מחל- קות התברואה ברשויות המקומיות על המזון, המספ- רות ושיירותי הנוחיות לציבור — המצב שונה ממקום לחבר, ובדרך כלל רחוק מהלשעבי רצון. איני רואה אלא אחד משני פתרונות: או שתיתן למשרד הבריאות אפשר- רות של פיקוח ממשי על הרשויות המקומיות, או שהבי-

קופת-החולים ושל משרד הבריאות. אך בכל יתר השטח חים חלקו של משרד הבריאות מכריע לעומת חלקו של קופת-החולים. תכנית הפיתוח של האישפוז הכללי והמיוחד בשנים הקרובות כוללת כ- 80 בניה ממשלתית וכ- 20% בניה ציבורית אחרת. את כל זאת מסרב לראות חבר-הכנסת סרלין. משום-מה קובע חבר-הכנסת סרלין, שעד היום אין תכנית-אב לאישפוז כללי ולאישפוז פסיכיאטרי, והרי אני הצגתי לפני הכנסת את תכנית-האב לאישפוז הכללי ואפילו את תיקוני העידכון של הרשות לאישפוז עד לשנת 1974, כמו-כן עובדה תכנית-אב לאישפוז פסיכיאטרי. זוהי תכנית מפורטת ומקיפה לתוספת כללית של 1100 מיטות בבתי-חולים פסיכיאטריים פעילים, תוספת 1640 מיטות במסגרת כפרי עבודה, תוספת מחלקות פסיכיאטריות בבתי-חולים כלליים ועוד. התכנית כבר נבחנה ברובה בהנהלת משרד הבריאות, והננו עומדים להעבירה לדיון ברשות העליונה לאישפוז והן בוועדה הפסיכיאטרית המייעצת שלד מועצת הבריאות. ההיקף התקציבי המסתמן בשטח פיתוח השירותים האישפוזיים לחולי-נפש הוא כ-150 מיליון ל"ג, בלי לכלול הוצאה לרכישת קרקעות.

התכנית, הקובעת גם שיעורי מיטות מינימליים לכל סוג של אישפוז ובסך-הכל 208 מיטות לאלף נפש, ערוכה לפי עקרונות של אישפוז אזורי, זאת אומרת, תוספת לשירותים הקיימים בכל אזור, באופן שבכל אזור ואזור אפשר יהיה להבטיח לחולים כל סוג אישפוז שייקבע על-ידי הרופאים. יש דגש בסדרי קבלה אחרים, כדי להבטיח הכוונת החולה בצורה נכונה ויעילה וכן מעקב פעיל ומתמיד. הדיונים הנערכים עוסקים גם בכמה שאלות עקרוניות וגם בקביעת סדר עדיפויות רצוי. כבר עתה ברור, כי יש לזרז את הקמת בית-החולים הפעיל ל-400 מיטות בטירה בשביל צפון הארץ, שבו מצוקת האישפוז רבה במיוחד; בית-חולים פעיל, גם כן ל-400 מיטות, בבאר-שבע; יחידה לבטחון מירבי, שהיא צורך דחוף ביותר, ועוד. שני בתי-חולים האמורים נמצאים בתיכנון אינטנסיבי ויש סיכוי סביר כי הבניה תתחיל בשנת 1969. כמו-כן מתגבשות הצעות אחדות לגבי ה"ביתניים". סוגיה אחת, שבה דנים, היא האישפוז מוסדות פרטיים. נקבע סטנדרטים ונקיים כלים להגברת הפיקוח; לא נירתע מלסגור מוסדות גרועים, ולא נהסס לערער מוסדות טובים.

לא נכנסתי לפרטים, שכן התכנית צריכה להידון, כאמור, ברשות לאישפוז, בוועדה המייעצת לבריאות הנפש שלד מועצת הבריאות ועוד. אך ראיתי חשיבות להביא לדעתכם את עצם עובדת התקדמותו בתיכנון האישפוז הפסיכיאטרי.

אבל חבר-הכנסת סרלין, נאמן לשיטתו, שיטת "יוק" — עוצם עניינים ומחזק את העובדות. ואף כאשר התכנית גלויה כבר לכל, יש לו "חששות" ביחס לביצוע וכדוגמה הוא מביא את בית-החולים בצפת. כמה שנים מדובר על בית-החולים בפעל? שואל בפאתוס חבר-הכנסת סרלין. איני יודע. אני יודע, שמן הרגע שהוחל בבנייתו ב-1965 לא חל כל עיכוב, ומומחים רואים הישג בלתי-מבוטל במהירות הביצוע. ברוב הארצות המפותחות עדיין דרושה תקופה של עשר שנים לפחות בין התחלת התיכנון לבין השלמת בית-חולים. ואם אצלנו, למרות שאי-אפשר לבנות עדיין באלמנטים

הבריאות חוזרים המיועדים למיטילים ובהם הנחיות לגבי טיב המים המותרים בשתייה בעת טיול. כן הוצאו הוראות דומות בנוגע למי שתייה לאנשי צה"ל.

קיים צורך דחוף בהכנת תכנית ארצית לסילוק שפכים. משרד הבריאות פועל לקראת זאת וביצע סקר ארצי של מקוהות מי שתייה ומערכות ביוב. משרדנו מעלה את ממצאי הסקר הזה על מפות בקני-מידה מתאימים ומעביר העתק הממצאים לכל הגופים העוסקים בענייני ביוב. במקביל פועלת הוועדה העליונה לביוב, המאשרת את תכניות הביוב המרכזיות והמקומיות.

קיימת בקרה בטרואית שגירתית על טיב המים לצרכנים. מספר הבדיקות שכן נע, הרצוי, בגלל חוסר תקציב וחוסר כוח-אדם במעבדות המבצעות את בדיקות המים.

משרד הבריאות הכין טיוטת חוק בדבר איכותם התברואית של מי שתייה והגישה ליועץ המשפטי לממשלה. בזאת לא מיציתי, כמובן, את כל העניינים שנגעו בהם חברי הכנסת בתחום התברואה. אוסיף עוד מלה על תחנת דרינג ד'. חבר-הכנסת סרלין דיבר על "ההש"למה מלכתחילה של שר הבריאות עם הקמת דרינג ד' בתל-אביב. רק לאחרונה הוא נסוג". זה סילוף העובדות. שר הבריאות, על פי חוות-דעתם של מומחי משרדו, הודיע לממשלה מלכתחילה (א) כי מן הבחינה העקרונית לא רצוי להקים את התחנה בתל-אביב. (ב) כי אם בכל זאת תראה הממשלה בהקמת התחנה בתל-אביב הכרח ממדרגה ראשונה, ייתכן להקמתה רק בתנאים מסויימים ומוגדרים, וביניהם נקבע גובה מסוים של הארובה, כתנאי בל-יעבד לבניין התחנה, גובה מסוים זה היה בו — לפי דעת מומחי משרד הבריאות — למנוע מטרד בריאותי. מאחר שהממשלה לא ראתה אפשרות לקבל המלצה זו של משרד הבריאות, בהסתמכה על המלצות אחרות, התנגד משרד הבריאות להקמתה של התחנה בתל-אביב. שר הבריאות לא "השלים" מלכתחילה ולא "נסוג" בדיעבד. עמדתו בסוגיה זו היתה קבועה. והיא נסמכה מלכתחילה ובדיעבד על חוות-דעתם המקצועית של מומחי משרדו, אשר גיבשו מסקנותיהם תוך בדיקה יסודית של הנתונים השונים בתחומים הרל-בנויים ובשיתוף עם מומחים בין-לאומיים לבעיות זיהום האוויר ומניעתו. אם לא נוח משום-מה לחבר-הכנסת סרלין לציין כי עמדתו בעניין זה חופפת את עמדת שר הבריאות, צד לי על אי-נחיות זו, אבל אין היא מוכה אותו בשל כך לסלק את עמדתו של שר הבריאות.

ומענייני תברואה לענייני אישפוז. חבר-הכנסת סרלין הוא יחידים מבין המתווכחים שאינו מוצא זיק של אור בעבודתו של משרד הבריאות. הוא החליט, כנראה, לעצום עיניים, ובעניינים עצומות לדול בעמדה "עקבית", עליה הוא חוזר בכל דיון בכנסת. משרד הבריאות הוא "שותף זוט"ר" בשדה הבריאות — מכריז חבר-הכנסת סרלין. למרות שהוא יודע, שבשדה הרפואה המונעת, האישפוז הכללי, האישפוז הספציאלי — משרד הבריאות הוא הגורם המכריע בשדה הבריאות וחלקו בתחומים אלה גדל והולך משנה לשנה, אין הדבר הזה מפריע לחבר-הכנסת סרלין להכריז מדי שנה, כי משרד הבריאות הוא "שותף זוט"ר". בתחום אחד משרד הבריאות אינו פעיל — בתחום האמבולטורי, פרט למרפאות הצמודות לבתי-החולים — ומאכן ההבדל בגודל התקציבים של

שיעור המיטות יגדל אך במעט לאחר שנוסף אלפי מיטות, הרי כוח-הקיבול של בתי-החולים וכומר הטיפול שלהם יגדל בהרבה מעבר לגידול שיעור המיטות.

חברי הכנסת ירדיג טען להגדלת התמיכה לבתי-החולים, "שערי צדק" ו"ביקור חולים". איני בטוח אם ידוע לו, כי מלבד תמיכה שנחתה קבועה של 2200 ל"י לכל מיטה תפוסה, קיבל בתי-החולים, "שערי צדק" בשנת התקציב 1967/68 מענק של 370,000 ל"י, ובית-החולים "ביקור חולים" קיבל מענק של 150,000 ל"י. חברי הכנסת ורדיג בוודאי יסכים, כי זו תמיכה בעלת ממדים ניכרים.

חברי כנסת אחדים התרעמו על מיעוט התמיכה הממשלתית בתקציבה הכולל של קופות-החולים, ואילו חברי כנסת אחרים טענו, כי התמיכה גדולה מדי. ברצוני קודם כל למסור לבית על המצב העובדתי. הממשלה עוזרת לקופות-החולים באופן ישיר ועקיף. יש תמיכה כללית לפי מספר המבוטחים בקופות-החולים השונות, ולקופות-החולים הכללית יש תמיכה קבועה, הקשורה בעובדה שהיא מקיימת מוסדות אישפוז משלה. התמיכה היא לפי מספר המיטות בבתי-החולים לסוגיהם, כנהוג לגבי כל המוסדות המאשפוזים. קיים גם החזר מסוים של תשלומי מכס, אשר נקבע לאחר האחדת שיטות גביית מכס. כל הסעיפים הנ"ל מסתכמים בשנת 1968/69 ב-33 מיליון לירות בערך. אם נוסיף לכך כ-31 מיליון ל"י, רות, שהוא ההפרש בין מחיר של אישפוז עצמי של קופת-חולים לבין מחיר יום אישפוז המשתלם על-ידי קופת-החולים בעד אישפוז חבריהן ובבתי-חולים ממשלתיים — 15 לירות לעומת 51 לירות — הרי הסכום הכולל של תמיכה מגיע ל-64 מיליון לירות. שהוא אחוז גדול יותר מזה שצויין על-ידי הטוענים כנגד מיעוט התמיכה בקופת-החולים וקטן מזה שנגקט על-ידי הטוענים כנגד ריבוי התמיכה בקופת-החולים.

חברי הכנסת סרלין טורח ללא הפסק בהמצאת הוכחות להמעטת דמותו של משרד הבריאות וכך מצא, שיש שטחים במדינת ישראל שהם סגורים בפני משרד הבריאות, פשוט "מחוץ לתחום". זהו הדרום. אמנם יש בתי-חולים ממשלתי-כללי באשקלון, אמנם מתכננים בתי-חולים פסיכיאטרי גדול בבאר-שבע, אמנם אושרה בניית בתי-חולים ממשלתי כללי דרומה בבאר-שבע בדימונה — אבל, חברי הכנסת סרלין מורד בעובדות המפריעות לו לתיוח בדבר "השותף הזוטר" הנזקק, "מחוץ לתחום".

כך הוא מביע גם מורת-רוח, שאפילו בתקציב של סטאטוס-קוו לא נמצא סכום גדול יותר מ-400 אלף לירות לשטחים המוחזקים. איני יודע אם אפיג את מורת-רוחו של חברי הכנסת סרלין אם אודיע לו, כי התקציב לענייני בריאות בשטחים המוחזקים הוא גדול פי 25, כלומר, כ-10 מיליון לירות, ולא 400,000 לירות, כפי שמשום-מה החליט חברי הכנסת סרלין. תקציב הבריאות של השטחים המוחזקים הוא כלהלן: רצועת עזה וצפון סיני — 4,795,000 לירות; הגדה המערבית — 5,287,000 לירות; רמת הגולן — 103,000 לירות, ומרחה שלמה — 103,000 לירות. גם הסכום של 10 מיליון לירות הוא מצומצם ומספיק בקושי לקיים את הרמה מלפני מלחמת ששת הימים, וכאמור, אם מבקשים דרכים לשפר את השירותים.

טרומיים, כפי שאפשר לעשות זאת בארצות מפותחות רבות, נקים את בתי-החולים תוך שש שנים. האין זה הישג רציני אבל לחברי הכנסת סרלין ההישג אינו מפריע לשלח חיצונית ביקורת.

הובעה על-ידי חברי כנסת אחדים דאגה מוצדקת בקשר להכשרת כוח-אדם לקראת ביצוע תכנית הפיתוח. יחידת התיכנון הגישה תכנית להקמת צוות אשר ירכז את כל הנושא של הכשרת כוח-אדם רפואי וקדם-רפואי לקראת הפעלת היחידות החדשות. הצוות יטפל גם בנושא ההשתלמות וההכשרה שיש לתת לעובדים כיום במוסדות משרד הבריאות. יש כאן כמובן אספקט תקציבי, ואנו מנהלים משא-ומתן עם משרד האוצר על הכללת הנושא בתקציבי הפיתוח של משרדנו. במקצועות מסוימים, כגון אחיות, יש בידי מחלקת האחיות הבסיס והכלים לאירגון הכשרה בהיקף רחב, אם יימצא הפתרון התקציבי בעוד מועד.

באשר להכשרת אחיות ככוח-אדם להפעלתן של כ-10,000 המיטות המתוכננות, ברצוני להדגיש כמה נקודות:

מספר האחיות שיידרש לפי הממוצע המקובל כיום הוא 4000 אחיות — מבלי להביא בחשבון שמוסדות חדשים הנבנים מופעלים בהם גם שירותים חדשים המצריכים תוספת כוח-אדם — וזאת תוספת להכשרת כוח-אדם בסייעוד לצרכים השוטפים. כדי להכשיר מספר אחיות כנ"ל אנו צריכים לקלוט כ-6000 מועמדות לבתי-הספר השונים לאחיות. לפי הנסיון אחוז העויבה בבתי-ספר אלה נע בין 20% ל-30%. אם מתוך מספר זה יוכשרו 40% בממוצע כאחיות מוסמכות, היינו, 2400 תלמידות, שתקופת הכשרתן היא שלוש שנים, ואם גם נביא בחשבון שיש לעשות זאת תוך עשר השנים הבאות — יש כבר היום להשוב על יצירת מסגרות מתאימות לקליטת 300 תלמידות נוספות מדי שנה.

נוסף לכך, יש להכשיר כ-3600 אחיות מעשיות. בעיה זו היא פשוטה יותר. אורך הקורסים המעשיים הוא שנה וחצי. יש מספר רב של מועמדות וברשותנו מיתקנים המסוגלים לקלוט מספר נוסף של תלמידות. כפי שכבר הוזכר, יש מספר גדול של מועמדות לבתי-ספר לאחיות מוסמכות. יש לזקוף זאת למאמץ צים הרבים שנעשו בפעולות שונות, כגון העלאת דרישות ההשכלה הכללית, שינוי תכניות לימודים ופעולות תעמולה ופירסום. אולם מול מצב משמח זה עומדות תקנות מסוימות למכשול.

כידוע, נחשבות כל שלוש תלמידות המתקבלות לבית-הספר לאחיות כתקן, זאת אומרת, קבלת כל שלוש תלמידות מאלצת לפטר אחת בבית-החולים. דבר זה הוא בלתי-אפשרי, — מכל מקום, בלתי אפשרי בשורה ארוכה של בתי-חולים, ונצטרך להתגבר על המכשול הזה. נשאלנו בדבר שיעור המיטות ביחס לגידול האוכלוסיה. יש לזכור שמיטה אחת, כאשר המחזור של חולים הוא רב יותר והשהיה הממוצעת קצרה יותר, כאשר בתי-החולים מצויים במרפאות המקצועיות, בשירותי שיקום, במכוני טיפול לסוגיהם — מיטה אשר נתמול שירתה 3 נפשות יכולה לשדר היום ומחר 4-5 נפשות. ההשוואה המספרית המיכנית אינה משקפת את ייעודם וכומר שירותה של מיטה בבית-החולים, ועל כן, גם אם

לבעיית הרופאים בכפר ובספר, אולם הקלה ימצא היתה לבוא מכך, ואילו המועצה המדעית החליטה את אשר החליטה קודם כל מתוך האספקט של צורכי ההתמחות של הרופא. המרכז של הסתדרות הרופאים הישראלית והוועידה אחר-כך התנו למעשה קבלת המלצה זו של המועצה המדעית בביצוע, "התמריצים בתנאי העבודה", אם כי הוועידה קבעה בסיפוק, כי "התמריצים בתנאי העבודה שניתנו במסגרת קופת-החולים הכללית הקלו על המצוקה באזורי הפיתוח". בכל זאת, המחסור העיקרי הוא במרפאות הכפריות של קופת-החולים הכללית.

צר לי שהוועידה של הסתדרות הרופאים הישראלית לא קיבלה את פנייתי לאשר את המלצות המועצה המדעית, ומה שחשוב יותר, לא נתנה תשובה מעשית ולאחר ליישובים הנמצאים בחזית הבטחונית הקדמית. איני תופס נגד מי מכונת מלחמת עצבים זו. אני יודע משיחות עם רופאים רבים, ותיקים וצעירים, שאין דעתם נוחה מן הסיכומים בסוגיה זו, שנתקבלו בוועידת הסתדרות הרופאים הישראלית, ועם זאת אני יודע, כי הסיכומים הרשמיים הם הנותנים והמחייבים את מוסדות הסתדרות הרופאים הישראלית. גם היום אין פנינו להתמוך דוות, כי אם להסדר, והוא מוכרח להימצא בהקדם. כל זה בשביל לפתור את המצוקה הדחופה והבערת לגבי הטווח הארוך דיברתי בראשית הדיון על הצורך להרחיב את כושר הקליטה של בתי-הספר לרפואה הקיימים, על הדיון שהתחיל בדבר בית-ספר נוסף, על הרחבת העבודה הרפואית של צה"ל, על מאמץ מוגבר של רופאים יהודים מן התפוצות. לפני ימים אחדים הוחלט להפעיל קרן לעידוד עליית רופאים והחזרת רופאים ישראליים השוהים בחוץ-לארץ. נקבעו כללים של קליטה גם על יסוד אישור, תקנים מעל לתקן למקומות מסויימים. כספי קרן זו יישמשו לתשלום שכר עבודתם של הרופאים במשחת שמעל התקן; לגבי רופאים עולים תממן הקרן התעסקת לתקופות מעבר עד שלוש שנים, ואילו לגבי ישראלים לתקופה של שנה אחת. רופאים אלה ייקלטו בבתי-חולים, בהם יוכלו לפתח שירותים חיוניים חדשים; בבתי-חולים יתבקשו לסייע לפיתוח שירותים מקבילים בבתי-חולים פריפריים.

אני קורא מעל במה רמה זו לרופאים הישראלים בחוץ-לארץ לחזור ולרופאים היהודיים בתפוצות לעלות לישראל, ויש לי היסוד להניח, כי נמצא דרכים נאותות כדי לאפשר להם, כמובן במסגרת התנאים המקובלים בארצנו, קליטה הוגנת.

בחצוני להוסיף מלים אחדות בשאלת ביטוח הכריז-אות הכלל. ובכן, צדק חברי-הכנסת אבנרי — הוא נשאר החייל האחרון, המהיחיד האחרון, שנפשו סולדת מפתחן בלתי-שלם, אם כי מתקדם.

בדיון התקציבי הקודם הודיע גם חברי-הכנסת סרלין, כי הוא אישית — ואני מצטט — "מזכיר להתפטר שהביטוח ייעשה באמצעות קופת-חולים" בתנאים מסויימים. כידוע, כל חברי ועדת חושי החמנו לפעול בה על יסוד כתב סמכות מוגדר, כי — אני מצטט — "ביטוח חברי-אות לכלל אורחי המדינה יבוצע על-ידי קופת-חולים של המבטוחים, כאמור בסעיף 23 של קווי היסוד לפעולות הממשלה". חברי-הכנסת סרלין, כזכור, קיבל את המינוי גם בדיון זה קרא לחברי הוועד בוועדת חושי — וגם לעצמו ולחבריו — לשקל מחדש בעיית ביטוח

חברי-הכנסת חביבי איננו שותף להרגשת שביעות-הרצון, שהיא נחלת הכלל, כתוצאה מהעלאתה המתמדת של רמת הבריאות בקרב אוכלוסיית המיעוטים, והוא סבור כי אין למשרד הבריאות במה להתגאות. אין לי ספק שאוכלוסיית המיעוטים עצמה שותפה להערכות אלה של חברי-הכנסת חביבי. העלאת רמת הבריאות של אוכלוסייה זו מצאה ביטויים רבים: חלה ירידה ניכרת ביותר בתמותת התינוקות: מ-67.7 לאלף ב-1952 ל-38.2 ב-1966; אחוז הלידות בבתי-החולים עלה בהתמדה: מ-4% בשנת 1948 ל-71.3% ב-1962, ו-84.1% בשנת 1966; בשנת 1967 בלבד נפתחו 6 תחנות נוספות לטיפול באם ובילד ובכך הגיע מספר התחנות ל-75-80. הגענו לכך שבכל ישוב, המונה למעלה מ-500 נפש ויש אליו כביש גישה, קיים שירות קבוע במקום. וזאת נוסף על שירות הניתן בערים מעורבות. בנוסף לירידת שיעורי תמותת התינוקות חלה ירידה גדולה בשיעורי תמותת אמהות, כתוצאה מירידה בזיהומים לאחר לידה, וזאת הודות לעליית אחוז הלידות בבתי-החולים; כן חלה עלייה ניכרת בתוחלת החיים. הוכשר, בהיקף גובר והולך, כוח-אדם במקצועות קדם-רפואיים ותהליך זה נמצא בקו עליה; הוקמו ושופרו מבנים לשירותי הבריאות, וכן הוקמו מרכזי בריאות, המשלבים פונקציות פרבנטיביות וקורטיביות; הופעלו שירותי-מנע נידים לאוכלוסייה בדונית.

העובדה, שמספר רב של מרפאות הוא ברשות קופת-החולים נובעת מתוך בחירתה החופשית של האוכלוסייה. אנו מצדנו מוכנים היינו בכל מקום להקים ולקיים מרפאה, אבל לא נמצאנו לנכון להתנגש עם רצון האוכלוסייה או קופת-החולים ולהוסיף מרפאה ממשלתית על המרפאה הקיימת.

נראה, כי מעשים אלה, אשר הביאו רווחה ואור לאוכלוסיית המיעוטים, נעלמו מעיניו של חברי-הכנסת חביבי. אני מתכוון לאמור בזאת, כי עלינו לנוח על זרי-הנפח וזי הגענו אל המונחה ולא הנחלה. עוד קיים פער בין המצב ביישובי המיעוטים לבין המצב בכלל האוכלוסייה, ולא נרפה ממאמצים מיוחדים עד אשר ייסתם הפער הזה. אך במה שנעשה עד כה יש ויש להתברך.

בין הדיון בכנסת ודברי תשובתי היום התקיימה גם ועידת הסתדרות הרופאים הישראלית. הוועידה דגה בסוגיות רבות וחשובות ובין היתר גם בבעיית המחסור ברופאים בכפר ובספר. אני קובע בצער, כי הוועידה לא זו בלבד שלא הראתה דרך נפתרון לאלתר של בעיה כאובה זו, אלא אף העתה צעד של נסיגה, על-ידי כך שלא אישרה את המלצת המועצה המדעית שלה בדבר התמחות של חצי שנה בכפר. ועידת הסתדרות הרופאים הישראלית החליטה כי "אין לקשור את ההתמחות המקצועית על-ידי הסדרים עם השירות בכפר ובספר", אבל למעשה החליטה, בגלל עניינים פרופסדוניים, לא לתת יד להמלצת המועצה המדעית, אשר הדרכה בשורה ראשונה על-ידי נימוקים חינוכיים, בהחשיבה את השינוי רות בכפר כדבר נחוץ לרופא המתמחה. המלצת המועצה המדעית פתחה אשכנש לשילוב מבורך בין סיפוק צורך חשוב בהתמחות של הרופא לבין סיפוק חלקי של צורכי השינויים בכפר ובספר, המשוועים לעזרה רפואית. איש לא ראה בחצי שנת שירות בכפר פתרון מלא

אמר חבר-הכנסת סרלין, כי מסקנות הרוב של ועדת חושי, הן הנצחת המצב הקיים. האומנם כן הדבר? הנה התריסו חברי כנסת נגד שיטת ההגבלות הנהוגה בקופות-החולים. ילד בעל מום בלב, קשיש חולה כרוני - הדרך לקופת-חולים זו או אחרת חסומה בפניהם. לא כן יהיה המצב לכשיוווגל ביטוח בריאות כללי. תסרנה ההגבלות, יפלו הסייגים. כל אורח, ללא יוצא מן הכלל, יהיה מבוטח. האם זאת, הנצחת הקיים? כל אורח יאושפו - בשעת הצורך - באזור מגוריו, כפי שהסברתי כבר לעיל, ולא דווקא בבית-חולים השייך למוסד שבו הוא מבוטח. האם זאת, הנצחת הקיים? האם הנהגת שיטה אחידה של מתן הענקות למבוטחים, ולכל האזרחים של המדינה שהם מבוטחים - זוהי, הנצחת הקיים? האם אובייקטיבית הנהגת ביטוח בריאות כללי באמצעות קופות-החולים, בנוסף לעליה מתמדת של משקלו וחלקו של משרד הבריאות בהנחה המונעת, באישפוז הכללי והמיוחד - אינן סוללות את הדרך לביטוח בריאות ממלכתי בבוא השעה, כשיבשילו התנאים לכך?

על כן אני חוזר ואומר, כי קפיצת הדרך במקרה זה לא תסכון וההתנגדות להתקדמות סבירה, יעילה, בשם פרפקציוניזם לכאורה, היא-היא אשר גרמה בעבר ל"הנצחת הקיים" ועשויה להוסיף, להנציח את הקיים. אני מקווה שהממשלה והכנסת יבחנו בהקדם את המלצות הוועדה, וגם יתנו מלאו תשומת-הלב לחוות-דעת המייעוט שר, ויאפשרו לנו לא להנציח את המצב הקיים, אלא על בסיס ההישגים הקיימים לצעוד את הצעד קדימה, צעד חדש וחשוב, שהוא בהחלט אינו סוף-פסוק, לא במבנה שירותי הבריאות במדינה ולא בשיטת ביטוח הבריאות בה, כי אם שלב מחזורי המציאות וההתפתחות.

אני מצטער שבדיון על נושא ביטוח הבריאות מערבבים לפעמים את הבעיה החשובה אף היא של דרכי האירגון להגשת העזרה הרפואית. הזכרתי בנאומי, שוועדת חושי המליצה בפני הממשלה להקים ועדה מוסמכת לדיון בנושא זה. הדגשתי, כי בכל צורת ביטוח יהא עלינו לחקור את דרכי העזרה האמבולטורית, שילוב מקסימלי של מרפאות מקצועיות בעבודת כתי-החולים וכי. זאת מלאכה מסובכת, וכל הקורב לנושא יודע שאין פתרונות של המוכן, אין סטנדרטים, אין תרומות-אלל. שכן בר-בשורה בפני לגאולה מלאה ומיידית, הוא לכל היותר תמים ומעיד על חוסר נסיון, או - במקרה הגרוע - מאחו עיני הבריות.

ובכן, אין חולקים על הצורך לבחון את מערך השירותים הרפואיים על כל שלוחותיו ומקצועיותו, ללא משוא פנים, מתוך אחריות ודאגה לחולה. אני מקווה שכל ההמלצות בנדון יתקבלו תוך נכונות לשיתוף פעולה פעיל מצד הצניבור הרחב ומצד ציבור עובדי הרפואה כאחד. עלינו רק לזכור, שאין פתרונות מוחלטים טובים לכל הזמנים ולכל המצבים והנסיבות.

חברי הכנסת, שוב הועלתה בדיון שאלת ניתוחי מתים. הפעם הושם הדגש בפי הטוענים, כאילו ריבוי הניתוחים נגרם כדי לספק את תאוות המחקר.

אדוני היושב-ראש, שום נתיחה איננה מתבצעת כדי לספק "חומר" למחקרים. ההחלטה על ביצוע או אי-ביצוע נתיחה היא במקרים קליניים בידי שלשה רפואיים,

הבריאות הממלכתי. "יתכן" - הוסיף חבר-הכנסת סרלין - שאנו צריכים לחשוב על חלוקה חדשה של הפונקציות בין המדינה ובין ההסתדרות הציונית, אבל על כך אני מוכן לדבר בוועדה. נזכרה עד שחבר-הכנסת סרלין יבהיר ויפרט את הצעותיו החדשות. כידוע, ההסתדרות הציונית מבטחת עד כה את העולים לתקופה מסוימת באמצעות קופות-החולים.

האמת היא, כי היחיד שלא התפשר כהוא-זה בהתנגדותו המוחלטת לביטוח באמצעות קופות-החולים הוא חבר-הכנסת אבנרי. הוא תיאר באופן גרוטסקי את הפיצול בתוך מערכות האישפוז שלנו. הדבר מעורר תמרון ותדהמה אצל אזרחים המבקרים בארצנו בוועי דות רפואיות בין-לאומיות - טען חבר-הכנסת אבנרי. תנוח'נא דעתו של חבר-הכנסת אבנרי; ברוב המכריע של הארצות, שמהן באים המבקרים, הפיצול גדול הרבה יותר. בעצם, האישפוז מתחלק בארצנו בין שתי רשויות גדולות, כשהחלק המרכזי והמכריע הוא בידי הממשלה: כ-10,000 מיטות ממשלתיות וממשלתיות-עירוניות בראשית 1967 מכיל קרוב ל-15,000 מיטות ציבוריות, כלומר 64% בקירוב.

חבר הכנסת אבנרי סיפר על חולים המיטלטלים מבית-חולים אחד למשנהו בזה בידם פנסק-חבר. זהו סיפור ישן. סיעת "העולם הזה" איננה חייבת לדעת - שכן הדבר קרה הרבה לפני קום סיעה זו בכנסת - כי מומן הוסדר על-ידי משרד הבריאות הטיפול במקרים דחופים ובמקרי אסון על-ידי תורניות מאורגנות של כל בתי-החולים, ללא כל קשר עם פנסק-חבר כלשהו. ואם יש תקלות, אין הן כרוכות בפנסק-חבר.

חבר-הכנסת אבנרי מבקש זכות לירפוי ואישפוז בזכות יסודית אורחית, המסופקת ללא תנאי וללא מגבלה של מחלה. הוא מבקש שיטת ביטוח האחראית בפני הכנסת ונתונה לביקורתו של מבקר המדינה. והרי - ראה זה פלא - כל מבוקשו ניתן על-ידי המלצות ועדת חושי.

על ביוורקטריה מקוון חבר-הכנסת אבנרי, ואמנם בכל מבנה חברתי צומחים לעתים גם גידולי-פרא של ביוורקטריה ויש להילחם בהם, אך אין חבר-הכנסת אבנרי חש אפילו שהרעיון בדבר הקמת קופת-חולים ממלכתית לאלתר ומיד, על חורבות קופת-החולים הקיימת, ייצור בהבל פה דינאמור - כלשוננו - חדש במקום מנגנון ישן. פעיל, פונקציונלי, מתלבט בקשיים ומחדלים ונתון לחי-פושם להשגת שיפורים וחדושים. חבר-הכנסת אבנרי יודע כי כל החברים בוועדת חושי, מן המיעוט ומן הרוב, השתתפו בה על יסוד הסכמה או השמלה עם ביטוח באמצעות קופות-החולים. אלא מאי? מיד מצא דיאגנוזה ותורפה כאחת - הוא הטיל את כולם אל הסיר האחד של "הזוהמה המפלגתית" ושל "שיעבוד לאינטרסים", ורק אחד ויחיד נשאר טהור וללא רבב עומד במחומי האולימפוס של העולם הזה ומשלח ככולם את חיצי תוכניתו וביקורתו.

מה זאת רשות אישפוז - שואל חבר-הכנסת אבנרי - בלי הלאמת בתי-החולים? ובכן, אם נגיע לכך, שכל אורח יהיה מבוטח וימצא את אישפוזו באזור מגוריו ללא קשר מי הוא המוסד המבטח אותו, כי אז לגבי האזרח כאילו הולאמו בתי-החולים, וזוהי המגמה אשר עליה החליטה רשות האישפוז.

קודם כל הוציאו-גא את הרופאים מתחום המאבק. הם פועלים בגדר החוק והסמכות, אשר העניקה להם הכנסת. אין הם אחראים לחוק. הבית הזה אחראי לו. וכל עוד לא ישונה החוק — הם חייבים לכבדו. וכל המסית נגד הרופאים ופוגע בהם — מתנקש בבריאות הציבור ומפר חוקי המדינה. ועל כן נמלל את הוויכוחים והמאבקים בין כותלי הבית הזה ונכבד את הרופאים הממלאים חובתם כלפי מקצועם וייעודם וכלפי החוק. רק במקרה שיוכח שהם עוברים על החוק, יהיה מקום לקרוא אותם לדיון. וגם אז יש דיון של המדינה ולא דיון שכל אזרח רשאי לקחתו בידיו. בכרוז המופנה לפי כתובתי, תחת הכותרת „המסחר הענקי של נתיחת המתים המסתכם בעשרות מיליוני לירות“, מבקשים ממני בעלי הכרוז, שעליהם ועל המידע שלהם מסתמכים גם כאן חברי כנסת, להסביר בין היתר את העובדה, כי „פרופ' מפורסם, המכהן עתה כראש המכון הפתולוגי בארץ, הואשם בזמנו, כי מכר אברים שהוציא מגופות מתים לפקולטה הרפואית במדינת סוריה“. לא במקרה אין קוראים בשמו של הפרופ' פסור ובשמו של המכון ואין כותבי הכרוז חותמים בשם המפורש, כי הם יודעים מה צפוי להם.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש) :

לפי חוק לשון הרע זוהי עבירה. זוהי שערוריה שלא הגשתם על כך תלונה.

שר הבריאות י. ברזילי :

על כן מסתפקים בשיטת „פגע וברח“ ואחר-כך מתרעמים עלי, שאני מאשים את בעלי הכרוזים והמסתמכים עליהם בהשמצה גסה כלפי הרופאים, השמצה המכוונת לעורר סערות הרוחות של הציבור סביב עבודתם של הרופאים. הוועד להגנת כבוד האדם הוציא מורה דרך בימים אלה, כיצד לעקוב אחרי כל צעדיהם של הרופאים, אחרי כל תנועותיו של החולה בבית-החולים. מדריכים את קרובי המשפחה איך להתערב בפעולותיו של הרופא.

רבנות, זה לא ייסבל. נבטיח את עבודתם התקינה של הרופאים. הקריאה של חלקים דתיים מסוימים להעניק למשפחה את הזכות הבלעדית להכריע בדבר נתיחה או אי-נתיחה, אינה תביעתם האמיתית. הם הרי יודעים, כי גם ההלכה קבעה כללים, אשר על פיהם יש לנתח את הגופה, אף בלי הסכמת המשפחה, אלא שהם רוצים להשאיר את סמכות הפסיקה בידי אישיות רבנית. בו בזמן שהחוק הוציא את סמכות הפסיקה בידי איש-יות רפואית. ועל כך לא נוכל לוותר, ואילו במסגרת החוק, כאמור, נגלה מקסימום התחשבות ברגשי קרוביו של הנפטר.

חבר כנסת מאחת הסיעות הדתיות הזכיר לנו בסוגיה מסוימת מאמר חז"ל ממסכת ראש השנה „תפסת מרובה — לא תפסת; תפסת מועט — תפסת“. ואמנם עם כינונה הזאת נסתמן תיקון מוסכם עם סיעת מפד"ל בחוק האנטומיה והפתולוגיה, אשר על פיו היתה חלה הנבלה נוספת על הרופאים בביצוע נתיחות. התיקון הזה הוסכם על-ידי כל הצדדים, והרופאים בכלל זה. לצערי הרב, החוננים הדתיים הקיצוניים לא ראו בעין יפה את התיקון והדתינו אין את המתונים מלקיים את הכלל „תפסת מועט — תפסת“. וכך נשאר הסטאטוס-

בהתאם לחוק, ובמקרים בעלי אופי משפטי — לפי דרישת חוקר מקרי המוות. בעת נתיחת הגופה, בהתאם לחוק, נבדקים הלב, העורקים ואברים אחרים. נתוני המחקר מתווספים למעקב מיוחד אחר הממצאים ותוצאות הנתיחה. המחקר אינו אפוא סיבת הנתיחה, כי אם תוצאה של הנתיחה.

מנהל המכון לרפואה משפטית, פרופסור קרפלס, נגבקש על-ידי להדיעני את תגובתו על טענות אחדות שהושמעו בדיון זה על-ידי חברי-הכנסת גרוס וורדיגה, ואצטט רק דוגמאות אחדות. ובכן, נכון הדבר, שהמכון באבו-כביר השתתף במחקר ארצי על הופעת ארטרוזיס קלרוזיס לפי עדות, „אלא שהמחקר בוצע בשעת ניתוחי גופות שנדרשו לפי החוק לשם בירור סיבת המוות, או בוצעו בהסכמת המשפחה לשם בירור סיבת המוות“ (מכתבו של פרופ' קרפלס).

גם במחקר שבוצע במכון אחר-כך על הופעת ארטרוזיס קלרוזיס לפי עדות, טיב המקצוע והעבודה (עבודה גופנית ולא גופנית). „השתמשנו, כמובן, רק במקרים שעברו לבדיקה אחרי המוות מסיבות של רפואה משפטית. נבדקו למטרה זו מקרי מוות בלתי טבעיים אחרי התאבדות, רצח, תאונות, ולא נותח מקרה אחד לשם השגת נתונים של המחקר“.

לגבי המחקר, שהוזכר כאן, על הופעת שינויים חולניים בכיס המרה, כותב פרופ' קרפלס, כי „העבודה בוצעה על-ידי סטודנט כעבודת גמר, בצורה שהוא בדק את הדו"חות שהצטברו מהשנים הקודמות בארכיון, הוציא מהם את הנתונים החשובים למחקר“. ובכן, שוב לא בוצע שום ניתוח כדי להשיג חומר של מחקר, כי אם העבודה היתה מבוססת על נתונים ארכיוניים של המכון מניתוחי גופות, שבוצעו בשעתו לצורכי רפואה משפטית.

עד היכן מגיעים הסילופים והונאת הציבור יוכיח הפירסום של מניני כבוד המת בדבר המחקר במכון הני"ל, כדי לקבוע הבדלים במצב הריאה, בטביעה, במים מתוקים ובממים. ואמנם מחקר זה נעשה במכון על-ידי בוגר בית-הספר לרפואה. אך בדקו עכברים ולא ריאות של בני-אדם, והדבר ברור לכל מי שמציץ בחוברת העוסקת בכך.

הבאתי דוגמאות אחדות מסוגים שונים המוכיחות:

(א) מחקרים שנעשו על אברים של חיות — כדי להאדיר תורה ומוסר כוללים אותם במסכת העבירות של הרופאים. (ב) מחקרים שנעשו על-ידי נתונים ארכיוניים מתוך ספרים — משום-מה נוח למישהו להתעלם מכך ולהרבות באופן מלאכותי את שיעורי הנתיחות. (ג) המחקרים, שנחלתו לניתוחי גופות, היו תמיד תוצאות-לוואי של הנתיחה ולא סיבתה. אין מנתחים גופות בארץ למטרות של מחקר, כי אם למטרות שהחוק קובע אותן. שהן בעיקר בתחום של פיקוח נפש ושל חובתו להבטיח את בריאות הציבור. מחקרים אלה יש בהם כדי לתרום רבות לחשיפת גורמי התחלואה, ובמיוחד אצלנו, הואיל ויש הבדלים בין עדה לעדה. אם נחדר יותר אל סיבות המחלות והמוות, נוכל להוריד את שיעורי התחלואה והתמותה, ביחוד בקרב העדות הסובלות יותר.

חבר הכנסת, כולנו עייפנו מן הוויכוח בסוגיה כאובה זו. אולם הרשונא לי להדגיש דברים אחרים.

— סקירת שר הבריאות על פעולות משרדו; פיקוח על טיב המזון ואיכותו (תשובת השר) (ברזילי); סיכום הדיון בפיקוח על טיב המזון ואיכותו (סנהדראי, ארבל-אלמוליוני, וילנר, אבנרי) —

מאומצת למען בריאות העם. היו בתקופה זו הישגים ומחדלים. אני מזדה גם לאלה מחברי הבית אשר שמו דגש בצללים שבבעודתנו ולאלה אשר ציינו בעיקר את האורות. רשמנו לפנינו בהוקרה דברי הערכה לפעולה שנעשתה ונבחן בתשומת-לב ראויה כל דבר ביקורת והצעה לשיפור פני הדברים שהושמעו בבית הזה ובציבור. נכונותו ללמד לקח מן ההצלחות והכשלונות בשני העשורים שחלפו, אנו פותחים דף חדש בעבודתנו, לקראת העשור השלישי.

קוואנטה, והתיקון תלוי ועומד. אני מצדי מוכן לקיים את התיקון, כמובן אם יש חפץ בו, אם החוגים שתמכו בו בשעתו יוסיפו לתמוך בו גם כיום. והערה אחרונה: איני מתנאה בכך ואיני מצטער על כך, אני קובע רק עובדה, כי בשנים האחרונות ירד שיעור הנתיחות בבתי החולים לעומת השנים הקודמות ובמסגרת החוק קיימת התחשבות מקסימלית ברצון המשפחה, אך, כמובן, הפוסק האחרון הוא — הוראת החוק, ומטרתו הדאגה לבריאות הציבור.

חברי הכנסת, מאחורינו עשרים שנה של פעולה

2. סיכום הדיון בפיקוח על טיב המזון ואיכותו

יתר ולהקפיד על טיב המוצר ואיכותו, אריזה מתאימה לצורך שימורו וסימון נכון של תכולתו לצורך בקרה.

היו"ר ט. סנהדראי:

רשות הדיבור לחבר הכנסת וילנר, להצעת סיכום בשם סיעת הרשימה הקומוניסטית החדשה.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. סיעתנו מציעה את הסיכום הבא:

(1) הכנסת מביעה מורת רוח על כך שעד כה לא נקטה הממשלה צעדים יעילים לפיקוח על המזון וטיבו ולהענישת מזייפי האיכות של המזון ומסכני בריאות הציבור.

(2) הכנסת רושמת לפנייה את החלטת הממשלה להקים את השירות לפיקוח על המזון ותובעת מהממשלה לה להעמיד לרשותו את האמצעים והכלים הדרושים לביצוע עבודתו במלוא ההיקף ובצורה יעילה, וכן לז' זום צעדים תחקייתיים לשם הגברת הפיקוח על המזון והענישת העבריינים.

(3) מתוך דאגה לבריאות הציבור וייעול פעולתו של השירות לפיקוח על המזון, ובשים לב לעובדה שעד כה לא בוצעו החלטות הכנסת בתחום הפיקוח על טיב המזון, מחליטה הכנסת שעל הממשלה להניח, תוך שישה חודשים, על שולחן הכנסת הצעת חוק מזון כולל, שיהיה בו משום הטלת עונשים יעילים ומרתיעים, כדי למנוע זיופים ולהבטיח את טיב המזון לפי תקנים שייקבעו על-ידי מכן התקנים ומוסדות ארגוני הצרכנים.

היו"ר ט. סנהדראי:

רשות הדיבור לחבר הכנסת אבנרי, להצעת סיכום בשם סיעת העולם הזה — כוח חדש.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. הצעתנו היא:

(1) הכנסת מטילה על הממשלה להגיש לאישור הכנסת, תוך שלשה חודשים מהיום, הצעת חוק לפיקוח על טיב המזון ואיכותו.

(2) חוק זה יורה, בין היתר:

(א) הקמת רשות מזון מרכזית, אשר תפעל במסגרת משרד הבריאות ואשר תקבע סטנדרטים ובהם לכל סוג של מזון.

היו"ר ט. סנהדראי:

הדיון היה משולב וכלל גם את הדיון בנושא: פיקוח על טיב המזון ואיכותו — הצעות חברי הכנסת ש. רוזן וז. ארבל-אלמוליוני. עלינו להצביע עתה על חלק זה של הדיון.

רשות הדיבור לחברת הכנסת ארבל-אלמוליוני, שתביא את הצעת הסיכום בשם מספר סיעות בכנסת.

שושנה ארבל-אלמוליוני (מפלגת העבודה הישראלית): כבוד היושבת-ראש, כנסת נכבדה. אני מתכבדת להביא לאישור הכנסת הצעת סיכום בשם הסיעות: מפלגת העבודה הישראלית, גח"ל, מפד"ל, מפ"ס, המפ"ל לה ליברלית העצמאית, המרכז החופשי, פועלי אגודת ישראל, קידמה ופיתוח, שיתוף ואחווה, מק"י, הסיעה הדרוזית הישראלית:

(1) הכנסת מקדמת בברכה את החלטת הממשלה על הקמת השירות לפיקוח על המזון ופונה לממשלה בקריאה להעמיד לרשותו את האמצעים והכלים הדרושים לביצוע עבודתו במלוא ההיקף ובצורה יעילה.

(2) מתוך דאגה לבריאות הציבור וייעול פעולתו של השירות לפיקוח על המזון, ובשים לב לעובדה שעד כה לא בוצעו החלטות הכנסת בתחום הפיקוח על טיב המזון, מחליטה הכנסת שעל הממשלה להניח, תוך תשעה חודשים, על שולחן הכנסת לקריאה ראשונה הצעת חוק מזון כולל, שיבוא במקום הצווים והתחיקה המפוצלת לרשויות שונות, ויהיה בו משום הטלת סנקציות יעילות ועונשים מרתיעים, כדי להבטיח את טיב המזון, מניעת הונאת הציבור והבטחת רמת הייצור לפי תקנים שייקבעו על-ידי מכן התקנים והמוסדות המוסמכים.

(3) הכנסת מחליטה שעל השירות לפיקוח על המזון לפעול להגברת התודעה בקרב הצרכנים על-ידי הסברה מתמדת ומקיפה, הן ברדיו והן בטלוויזיה, במסגרת תכנית לצרכן בכלל ובמסגרת התכנית לעקרת הבית בפרט.

(4) הכנסת מציינת בהערכה את הפעולה הנעשית על-ידי המועצה הציבורית לצרכנות וארגוני הצרכנים, ופונה לממשלה להגביר את התמיכה ושיתוף הפעולה עם ארגונים אלה.

(5) נוכח ריבוי ההרעלות הנגרמות על-ידי אכילת מזון פונה הכנסת לציבור הצרכנים לגלות עירנות

– סיכום הדיון בפיקוח על טיב המזון ואיכותו (אבנר, סנהדראי); חוק לתיקון פקודת הבנקאות (מס' 9) (סנהדראי, שוסטק, ש. רזון) –

ה צ ב ע ה

בעד הצעת הסיכום שהובאה על-ידי
חברת-הכנסת ש. ארבל-אלמזליג – רוב

בעד הצעת הסיכום שהובאה על-ידי
חברת-הכנסת מ. וילנר – מיעוט

בעד הצעת הסיכום שהובאה על-ידי
חברת-הכנסת א. אבנר – מיעוט

הצעת הסיכום שהובאה על-ידי חברת-הכנסת
ש. ארבל-אלמזליג נתקבלה.

ב) הענשת כל יצרן המייצר מזון מתחת לרמה שתקבע על-ידי רשות המזון המרכזית, והענשת כל יצרן המרמה את הציבור בפרסומים כוזבים על טיב המזון המיוצר על-ידי.

ג) חובת ציון טיב המוצר והרכב חומרי על מבי אדירתו, וענישת כל יצרן שמצאו אינו מכיל את החומר דים המצויינים.

הי"ר ט. סנהדראי:

חברת-הכנסת, אנו נוגשים להצבעה. אעמיד להצב" עה את שלש ההצעות זו מזל זו.

ז. חוק לתיקון פקודת הבנקאות (מס' 9), תשכ"ח – 1968

(המשך הדיון)

לי על-ידי אחד ממנהלי הבנקים, ואני צריך לציין שהפיקוח של בנק ישראל על הבנקים לא היה כל כך חלש. אני מכיר את המפקח על הבנקים ואני מכיר את עבודתו ואת עבודת עוזריו. הם חדרו וחדורים מדי שבוע בשבוע לכל הבנקים. היד שלהם נטויה על כל הבנקים ועל כל האגודות, ולא קיימת כלל אי-היענות להוראות שלהם. אינני זוכר שום מקרה של אי-היענות להוראות המפקח על הבנקים או של נגיד בנק ישראל מצד איוזה בנק שהוא. אינני זוכר שאיוזה בנק שהוא גילה אי-היענות עיקשת להוראות אלה. כאשר הבנקים מקב" לים מכתב מהמפקח, הם מתחשבים בו, משתדלים לתקן.

שלמה רזון (מפ"ם)

לא מתחשבים. משלמים קנס.

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי):

ישנם דברים שאי-אפשר להטיל עליהם תשלום קנס. אני מדבר על הוראות פיקוח כיצד להנוג, ואינני מדבר על מתן הלוואות מעבר לגבול הנויולות, דבר שעליו אפשר להטיל קנס.

לא אניד שהבנקים רועדים, אבל הם בהחלט מתחש" בים בהוראות של המפקח על הבנקים. השאלה היא, אם אמנם חסרות הים סמכויות מרחיקות-לכת כל כך, שהחוק הזה נותן למפקח. מבין שהוא נותן הים למפקח על הבנקים נשק חשוב, שלא היה בידו קודם לכן, וזה כמובן הנשק הרציני ביותר, כאשר יש למפקח על הבנקים ולנגיד בנק ישראל ולאלה שהוסמכו על-ידי הסמכויות שיש לקצין משטרה בעניין חקירות. תהיה לו הרשות לא רק לדרוש חשבונות, פנקסים ודינים וחשבונות, אלא גם לדרוש מסירת ידיעות. וכל זה צריך להיות לשם מניעת התמטטות.

אני רוצה להגיד בכל הכנות, שלהלכה כאשר אתה קורא את הדברים וגם אתה רוצה למנוע התמטטות של בנקים, הדבר אולי נראה לך. צריכה להיות לך האפשרות לדרוש כל מיני ידיעות. אבל אנו חיים בארץ שכל צעד שנעשה בה על-ידי המפקח על הבנקים, שכל חקירה הנעשית באיוזה בנק שהוא, נדעים ברכים. והחקירה תיעשה עכשיו בצורה ממשית על-ידי קצין משטרה לענייני חקירות, עם גביית עדויות ואחריות לדברים שנאמרו בחקירות, ואף אפשרות לתבוע לדין פלילי כאשר הידיעות אינן נכונות. כאשר נעשה הצעד

הי"ר ט. סנהדראי:

אנו עוברים לסעיף ד' בסדר-היום: חוק לתיקון פקודת הבנקאות (מס' 9), תשכ"ח – 1968, קריאה רא" שונה, המשך הדיון. רשות הדיבור לחברת-הכנסת שוסטק, ואחריו – לחברת-הכנסת גולן.

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. אני מחייב את הצעת החוק ביסודה, וכמובן מציע אני גם כן להעביר אותה לועדה. מגמות החוק הן חיובית ביותר, בעיקר נוכח הנסיון השלילי שלנו בהסדר ענייני הבנקאות. יש כמה הגבלות חשובות בהצעת חוק זו בקשר לאחריות הבנק לשטרות שתיווך בהם, כי זה באמת היה אחד הדברים של הונאת דעת הציבור, שכן מי שעשה זאת, היה בטוח שיש אחריות של הבנק לדבר הזה, בעוד שבמציאות זה לא היה כך. לכן הגבלה זו היא חשובה מאוד.

גם האחריות לכל מיני עסקאות, שנעשו בקשר עם הבנקים, נטעה אשליה ואמננה שהבנק אחראי לכך. יש הגבלה בקשר לרכישת הון או זכות בבנק אחר יותר מרבע מהון המניות או מזכויות אחרות: רק באי" שור מראש מאת הנגיד. יש כל מיני הצעות חשובות בחוק, שצריך לחייב אותן.

אלם נדמה לי שאנחנו הולכים לעשות דבר יותר מדי טוב, שהוא לפעמים האויב של הטוב. מטרת החוק, כפי שהסביר לנו סגן שר האוצר, היא לתת סמכויות מרחיקות לכת בידי המפקח על הבנקים ולהעניק אמצ" עים חוקיים שעזרתם יוכל בנק ישראל למנוע התמטטות של בנקים וליטול את הפיקוח עליהם. האמת היא, שגם עד היום לא היה חסר פיקוח. אחד ממנהלי הבנקים ערך למעני סיכום קטן, מה נדרש היום מבנק על-ידי המפקח. הוא אומר, שבדרך כלל עבודת הבנק הים היא בעצם עבודה של מילוי דרישות בין הדיחות שעל הבנק להגיש אפשר למנות דרי"ח יומי על הנויולות, דרי"ח שבועי, דרי"ח ומאון חודשי, מאון שנתי, דרי"ח על חייבים לחשבונות, דרי"ח על גביית מס הכנסה, דרי"ח על חלוקת האשראי לפי הסקטורים השונים, דרי"ח על גרל הפקדונות, דרי"ח על חייבים מעל לסכום מסויים, דרי"ח שבועי על החזרת שטות, דרי"ח על חשבונות חסומים ורשומים, והרשימה עוד ארוכה. רשימה זו ניתנה

לדיו בגן כזה, אבל נדמה לי שהאיסור אינו מתאים, באשר הוא יוצר את הרשם שכאלו רוצים להעניק לגניד בנק ישראל זכויות דיקטטוריות, והוא יוכל לעשות את אשר ירצה.

בחוק יש נוסח מאוד מוזר. נאמר בו: "סבור הנגיד" שכן וכך; די בזה כדי שיוכל לפעול. מובן שהוא חייב להתייעץ עם הוועדה, ולפעמים אף לקבל את אישור הממשלה. אבל כשאחת רואה את החוק בניסוחו הנכבד, אתה מגיע למסקנה שבשביל להשיג מגמה חיונית חשובה מאד, נוסח החוק בצורה כזו שאדם זר יראה בו דיקטטורה על כל עסקי הבנקאות ועל הסדירות, פיטור מנהלים וכו'.

נוסף להערה שאפשר לנסח את המגמה החיובית הזאת בצורה אחרת, ואף להשיג אותה המטרה, צדק חברי הכנסת הררי כאשר אמר שיש לאפשר גם ערעור בדרך כלל אין אבסולוטיות גמורה בשיפוט. הוא הדין לגבי נגיד בנק ישראל, גם כאשר הוא פועל באישור הוועדה. אינני רוצה להגיד אף מלה אחת על הוועדה הזאת ועל הוועדה המייעצת של הבנקים. אנחנו יודעים שיש בה הרבה מאוד אינטרסנטיות. יש בה אנשים שהם עצמם מעורבים בעסקי הבנקים, וכלל לא איכפת להם שבנקים אחרים ייקברו. צריכה להיות אפשרות של ערעור על החלטת נגיד הבנק, אפילו היא נתקבלה לאחר הסכמת הוועדה. אינני שולל את הסמכויות המוצ'נות. אבל אני מציע שתיתן זכות לערער על החלטת נגיד הבנק.

הערה צדדית לחברי חברי הכנסת אבנרי, אשר אינו חי בשלום עם האמת בכל פרסומיו ובכל הדעותיו. גם בעניין חוק הבנקאות היה קרוב אל האמת כמו שהוא קרוב אל האמת בכל חייו ובכל פעולותיו. תנאים יש למרכז החופשי בנק להלווי יש בנק. למרכז החופשי אין בנק. יש בנק שנרכש על ידי הסתדרות העובדים הלאומיים. זה החלק היחיד האמיתי. זאת לא אמר. נחנץ לו כנראה לא להרחיק עדות בשביל הפצת דברים כאלה, שאינני יודע מה הם נותנים לו.

גברתי היושבת-ראש, בחוק זה חסרה הגנה על המפקד הקטן. כל הסמכויות הנחשבות לבנק ישראל חלות על מקרה שהצרה כבר באה. והוא יכול להיות ערב ולהציל את הבנק. אולי היה טוב אילו היינו חושבים על תיקון שימוע אבדן פקדונות של מפקדים קטנים, באותה דרך שנקט הנשיא רובלט בארצות-הברית; כאשר ראה את הצרה הגדולה שבאה על המפקדים הקטנים, קבע מינימום של ביטוח המדינה לכספי המפקדים הקטנים. זה היה אחד האמצעים החשובים ביותר, כדי להבטיח מה שחוק זה רוצה להבטיח - וסגן שר האוצר ניסח זאת כראוי: שמירה על כספי המפקדים, שלא יילכו לאיבוד. לכן אומר אני כי חסר בתיקון המצאע הדבר הנחוץ ביותר כיום - הבטחת מינימום כספי הפקדונות על ידי אחריות הממשלה לכספים אלה, שלעולם לא יאבדו.

בדרך כלל אני מחייב העברת הצעת החוק לוועדה.

היו"ר ט. סנהדראי:

רשות הדיבור לחברי הכנסת מלן, ואחריו - לחברי הכנסת שלמה רוזן.

הראשון לקראת חקירה כזאת ולקראת דרישת ידיעות כאלה, אינני בטוח אם הדבר ימנע התמוטטות של הבנק. ההיפך הוא אולי הנכון. ארצנו כל כך קטנה והמשרדים הממשלתיים והבנקים כל כך לא זחלים באי-מסירות ידיעות, שדבר כזה עלול בהחלט להביא להתמוטטות אפילו כשאין סיבה ממשית לכך. כל יום אנו קוראים ידיעות כאלה. לכל עתונאי יש מדליף שלו בכל משרד שהוא, והדברים יוצאים החוצה. ומאחר שניתנות סמכויות כאלה לערוך חקירות, ברור לי כי בהגע שתתחיל החקירה - הדבר לא ימנע את ההתמוטטות של הבנק.

בסעיף 5(א) (1) בחוק נאמרים הדברים בצורה כללית מאד: "הנגיד רשאי למנות מפקח על הבנקים שבדיו יהיו הפיקוח הכללי והביקורת על ניהול עסקי בנק בישראל ותהא לו או לבאים מטעמו הסמכות לדרוש מכל בנק ידיעות וגילוי פנקסים, חשבוניות ומסמכים" בשביל למנוע התמוטטות של בנקים ידרשו, כמובן, ידיעות ועוד ידיעות ועוד ידיעות.

אני חושב שכאן היתה צריכה להיות איזו הגבלה. אין אנחנו יושבים עכשיו בוועדה, אבל הייתי רוצה בכל זאת להעלות את הרעיון, שהסעיף הזה יוגמד בדבר אחד: שיש למפקח הסמכות לתבוע מהבנק ידיעות וכו' רק במקרה שמתעורר חשד שהבנק עושה פעולות פליליות או פעולות העלולות לסכן את הלקוחות. הסעיף הזה לא צריך להשתנות באופן כללי, אלא צריך להיות ברור על-פי החוק שהדברים האלה מתייחסים רק לגבי אותם בנקים שלגביהם התעורר איזה חשד שהוא למעשים פליליים או למעשים המסכנים את הלקוחות. אם הסעיף יושאר כפי שהוא, הרי זה דבר מפחיד.

אני מכיר את המפקח הנוכחי על הבנקים, אבל אין אני יודע מי יבוא מטעמו. אין ספק שיהיו למפקח הרבה זרועות והרבה אנשים יישלחו מטעמו לדרוש סמירת ידיעות ולערוך חקירות. הדברים האלה מסוכנים כאשר הם מנוסחים בצורה כללית כזאת. צריך להיות ברור שהכוונה היא לתת סמכויות כאלה רק לגבי בנקים שלגביהם יתעורר איזה חשד שהוא.

זאת יועד. אין אני בטוח אם אני צודק, אבל אני חושב שגם הסנקציה היא כל כך חמורה עד שאני מטיל ספק אם הדבר הזה הוא בכלל אפשרי ומקובל בעולם. אני מתכוון להשעיית מנהל, למשל. אין אני יודע אם הדיקטטור של הבנק אף אינולנד" יכול להשעות כל מנהל שהוא באיזה בנק שהוא, ואפילו באישור ממשלת בריטניה. אינני יודע מהי הפרוצדורה הנחמדה בעולם בשאלות כאלה.

כוונת החוק היא לאפשר לבנק ישראל לקבל בנק כזה לרשותו. יש לתת לו סמכות חוקית להעביר אליו את הבנק הנראה בעיניו כמסוכן. את הסמכויות החיוניות האלה צריך לתת לו. על-ידי עצם קבלתו את כל העניינים האלה לרשותו נעשה הוא המנהל, ולא האחר; הוא הדיקטטור, ולא האחר. אינני יודע אם יש בעולם תקדימים לכך שהחוק ינוסח דווקא בצורה שלילית כדי להגיע למגמה חיובית זו של מתן זכות להשתלט על הבנק, על-ידי מתן סמכות להשעות את המנהל אפילו אם הדבר נעשה באישור הממשלה.

המגמה היא חיובית. הרצון בחד והכוונה בחד. הכוונה היא להעניק לבנק ישראל את הסמכות לקבל

אני יודע גם שזאת בעיה לא קלה. זאת בעיה סבוכה, המצריכה לימוד, אבל אולי בכל זאת רצוי שבנק ישראל ידון בנושא זה ויציע לנו משהו בנדון. רבות, המפקדים הרבים של בנק פויכטונגר הפקידו את כספם אצל הפירמה "פויכטונגר". בא אולי חבר, שאת כל חסכוניותי החזיק בבנק פויכטונגר, וכאשר קרה מה שקרה, בא לשאול אותי מה לעשות ומח לדעתי יהיה גורל הפקדונות. הרגעתי אותו ואמרתי לו, שסכפו הוא עכשיו הכסף הבטוח ביותר, לאחר שבנק ישראל נכנס לעניין וקיבל על עצמו את האחריות. בהודמות זאת שאלתי אותו, מה ראה ייחודי שכמוהו להפקיד את חסכוניותי דווקא בבנק פויכטונגר ולא בבנק לאומי או בבנק דיסקונט. על כך השיב: מה זאת אמרתו – אני יוצא גרמניה, אצל מי הייתי צריך להפקיד אם לא אצל פויכטונגר? בעיני זוהי פירמה מהימנה ביותר, – הוא לא עקב אחרי המאונס, הוא לא עקב אחרי מה שהתהווה ולא עקב גם את אחד שימניי הבעלות והעיסוקים של הבעלים החדשים. ואם הימנשלה ובנק ישראל לא לדאוג למפקדים אלה, איז מי שידאג להם.

הצעת החוק הזאת פוסחת על בעיה נוספת – שיעור האשראי שמותר לתת לבעלי המניות וחברי ההנהלה. הכוונה היא קודם כל לשאלה, האם צריך לקבוע איזוֹ שהיא תקרה לאשראי שבנק נותן למפעל אחד, לקונצרן אחד, כדי לא לרכו סכומים גדולים בידיים מועטות ולדאוג לפיזור הסיכון?

בעיה שניה היא מה הן ההגבלות החלות על בעלי המניות או מנהלי הבנק בקבלת ההלוואות. האם הם יכולים לזכות באשראי בלתי־מוגבל, לתת הוראות לפי קיד: תן לי כסף ללא הגבלה – שקרה בבנק פייכט* וגנר, כאשר המנהלים הוציאו כספים מיליוני לירות לצורכי העסקים שלהם. כיצד אפשר למנוע זאת?

לבעיית הללו אין תשובה בתיקון המוצע. התיקונים המוצעים הם איפוא רק חלקיים ואין בהם כדי למנוע תקלות כפי שנתגלו במערכות הבנקאות אצלנו. אני בוודאי מסכים לכל התיקונים המוצעים. אין ספק שיש הכרח לתת לפיקוח "שניים" על-ידי מתן אפשרות להנהיג קח להגביל את פעולותיהם של מנהלים, חברי דירקטוריון, כאשר ימצא שפעילותם יש בה כדי לסכן את הבנק. חשובה גם ההוראה ביחס לאי-ירשום פעולות מסוימות בצורה תקינה. יש מקרים כאלה. כן חשובה גם הסמכות להכריז על מורטוריום לעשרה ימים, במקרה של הסתערות מפקדים, כי זאת הסכנה הגדולה הצפויה לבנק. שום בנק, ואפילו הגדול והחזק ביותר, אינו מסוגל לעמוד במקרה שמסתערים עליו המפקדים. אם היתה סכנה במקרה של בנק מיכטונגר, היתה זאת הסכנה של הסתערות מפקדים על כל הבנקים, ואין גם החזקים שבהם היו עלולים להתמוטט. תקפה זאת חשובה מאוד.

יש לתת למורשה החדש אפשרות להתארגן לקראת פעולות ההבראה. אני אמנם בעד סמכויות לנגיד, אבל אינני חושב שהסמכויות האלה צריכות להיות סמכויות ללא עוררין. בהחלט לא. צריכה להיות אפשרות של

גברתי הישבת-ראש, חברי הכנסת גם אם זה מכבר היתה כוונה לתקן את פקודת הבנקאות, הרי הדחיפה ליתן בלי שום ספק על-ידי ההסתבכות של בנק פייכטוונגר. מיד אחרי איירע זה התבסס חכמי הבנקאות וזנו בחיזוקן החוק. וזו אצה להם הדרך. ונגיד בנק ישראל ביקש אפילו מוועדת הכספים, שכאשר יובא החוק לפניה, יוחש הדיון בו. אבל בכל זאת נמשך הדבר כשנתיים. ועתה הובאה לפנינו הצעה, לשלמות, וגם לדעת סגן שר האוצר, איננה מושלמת.

לפני כשנתיים פקד את מערכת הבנקאות בישראל וזעזע קשה ביותר, שגרם לשינויים בשלושה בנקים והתביע רישומו גם על מוסדות כספיים אחרים. נשאלת השאלה: מה היו הגורמים להסתבכות זו, ובאיזו מידה יש בהצעות התיקון משום מענה לבעיות שנתעוררו ב"ת"מ? השפט דן עתה באספקטים הפילוליים והאחרים של פרשת בנק פייטסונגר. וייתכן שימצא שחלק ניכר מן ההסתבכות מקורו בהפרת חוק על-ידי המנהלים ובפעולות פליליות. בין שימצאו אשמים ובין לא, רצוי לתת את הדעת על משכב של עוד כמה בנקים, המופי"עם בזמן האחרון בכותרות העתונות כמעמידים למיגו עם בנקים אחרים. מי שמעמיק במקצת בנושא, מגיע למסקנה שהסיבה העיקרית לרצון המיוונים נעוצה בחול"שתם של הבנקים הללו. סיבת ההחלשה נובעת שוב מכך שחלק מהונם ומפקדונותיהם מושקעים בנכסי"דלא ינידי ובהשקעות אחרות שערכם ירד ושאין אפשרות לממשם. הבעיה נוצרה אימרו עקב ההרחבת הבלתי סבירה בעיסוקם של הבנקים. אצלנו עוסק הבנק בעיסוקים קונבנציונליים של תיווך בכספים, אך לא רק באלה, כי אם גם בהשקעות בקנה-מידה רחב מאוד של כספי הלקוחות. אין אצלנו הפרדה בין בנקים לפקדונות לבין בנקים לעסקים ולהשקעות. יש ענפים רבים, כגון בניה, ביטוח, עסקי קרקעות, שהבנקים נוטלים בהם חלק ניכר. לפעמים מצר מצב, שעסקי בנק רגילים אינם אלא שלט חיצוני לעסקאות מסחריות שונות, הנעשות על גבי הלקוחות. חלק ניכר מהסתבכות בנק פייטסונגר יש לזקוף על חשבון העסקאות שאינן נוגעות לתחום של בנק לפקדונות ופעילות רגילה של בנקים.

אני יודע שהיה זמן שבנקים מסוימים התנו מתן הלוואות בסידור ביטוח רכוש בבנק. והיו גם מקרים שבנקים היו מוכנים להקטין את אחוז הריבית בתנאי שהלווה יבטח את הרכוש בחברת ביטוח שלהם. בזמן האחרון יש הסכם בעניין זה בין הבנקים ובין חברות הביטוח, אשר אולי יגרום לשינוי המצב.

אפשר היה איפוא לצפות, שהתיקון המציע ינסה להסדיר את הדברים, ולו בקווים כלליים בלבד, ויגדיר את תחומי הפעולה של הבנקים. אך אין זכר לכך. השאלה היא אימא, באיזו מידה מבטיחה הפקודה שהסתכנון היתר דוגמת אלה שהיינו עדים להן לפני שנה וחצי ושאלנו עדים להם גם כיום לא יישנו.

מכאן לסוגיה שניה שאף היא אינה כלולה בחוק, והיא בעיית ביטוח פקדונות. הואיל ואין הגדרה מדוייקת של פעילות הבנק, הואיל ואין הפרדה בין סוגי הפעולות השונות, המדי הסיכון הוא רב. אימו ערובה יש לבעל הפקדון, שהמוסד לא יעשה בו עסקי ריזיקו קיצוניים ביותר. באמצעות רבות מהגו לעשות ביטוח פקדונות.

תר. במשך השנים 1961–1966 שילם הבנק קנסות בשל מחסור בנכסים נזילים ובשל ערבויות מעל ההיקף שהותר לפי צו הבנקאות, בסך 1.6 מיליון לירות. נוסף על פעולות שהביאו לתשלום קנסות גבוהים אלה, העניק הבנק ללקוחות אשראי וערבויות בסכומים ניכרים, שלא עמדו ביחס סביר להון העצמי. האשראי והערבויות ניתנו בעיקר ללקוחות שהיו קשורים בבעלי המניות.

הפיקוח עמד על עובדות אלו בביקורתו, החל בשנת 1962. הבנק הבטיח להקטין את האובדליו מפעם לפעם, ואולם הגדיל אותו. ובסוף 1966 הגיע האובדליו ל-16.3 מיליון, מזה 8 מיליון לאלה שהם בעלי מניות, ו-8 מיליון ל-16.3 מיליון לאלה שהיו בעלי מניות וזכו. רק אחרי התמוטטות בנק פייטונגר הגיע תורו של בנק קרדיט. אני שואל איפוא: האם חסר סמכויות לפי תיאור זה – האם לא היתה חובה החל משנת 1962 להפעיל נגד בנק קרדיט סמכויות? אולי אז לא היינו מגיעים כלל לבנק פייטונגר ואחרים.

אני על כל פנים מתרשם וחושב שלא הופעל פיקוח עסקי, אלא הסתפקו בפיקוח מוניטרי בלבד, משום שקיימת פרקטיקה של אי-התערבות במשק ומקובלת הדעה שמתערבים יותר מדי בבנקאות.

הנה אמרו חברי-הכנסת בדר וטרן בוויכוח זה, כי האחראי העיקרי להתמוטטות הבנקים הוא, "מ. מיתון", שלדעתם יצרה אותו הממשלה במו ידיה. ועל כן מסתבר, שהממשלה היא למעשה האחראית להתמוטטות הבנקים, והיא נגזרה מהשמים. אולם במשטר שאנו חיים בו, נקרא לו המשטר הרוכשוני החופשי, הקונינוקטוריות מתחלפות בו, ותקופות נסיגה כלכלית ומשברים הם תופעות לוואי. והרי תפקיד הבנקאות להבטיח את כספי החסכוניות דווקא בעת משבר. כי בעת גאות אין בדרך כלל צורך להבטיחם כלל. לפי מיטב הבנתי חייבת המדינה המודרנית, אפילו הרכושנית, להבטיח שירותים חיוניים לאזרחיה. היא עושה זאת במכשירים שונים, על אחריותם ובכלים ממלכתיים. וכבר מקובל עלינו, כי קרקע, מים, אנרגיה חשמלית, דואר, תחבורה וביטוח מינימום מפני מחלה ועוד הם מהתפקידים של המדינה. לדעתי שייכת לכך גם האחריות לכספי החסכוניות של המפקידים והביטוח. אולם אצלנו רואים בבנקים ממלכתיים תיזם ותכרות ביטוח ממלכתיות פגיעה בקדושת התיזם הפרטית. ואם כן הדבר, על הממשלה לחוקק חוקים דראקוניים (סלח לי על הביטוי), שיבטיחו את כספי המפקידים, ובמידה שעליה האחריות, עליה להבטיח את הבנקים ולהתערב בפעילותם העסקית כדי למנוע התמוטטות.

נאמר פה על-ידי חברי-הכנסת שטרן, כי בעלי המניות מסכנים הרבה – את הונם העצמי. אבל ההון העצמי מהווה בבנקים המסחריים רק כ-4.5% מכלל הנכסים, ומחדים את פעילות הבנקים לפי ההון הפיננסי. הוא מכפיל בישראל את ההון העצמי פי 20 עד 25 מכלל הנכסים. הבנקים מבוססים על העקרון של הרווח המקסימלי להון העצמי – עקרון שאינו עולה תמיד בקנה אחד עם הכללים של זהירות לפקדנות.

למזלנו יש לנו בבנקאות בישראל שלוש בנקים גדולים, ובניהם שניים ציבוריים. כל השלושה איתנים, לפי התרשמות כלל הציבור, ושניים מהם ציבוריים,

ערעור בפני בית-המשפט. אותן הסמכויות – אינני מציע להגביל אותן, אבל אין למנוע ערעור בפני בית-המשפט. באשר לתיווך שטרות – הציבור למד לקח מפרשת בנק פייטונגר והקטין את תיווך השטרות ללא ערבות. הסכום, שהגיע בזמנו ל-150 מיליון לירות, הוקטן ל-7–8 מיליון. אף-על-פי-כן אני מחייב את הסעיף, הבא להטיל על הבנקים אחריות לכל השטרות שהם מתווכים, בין שהם חותמים על ערבות ובין שאינם חותמים על ערבות. הערבות היא אוטומטית.

גברתי היושבת-ראש, אינני מסכים לדעתו של חברי-הכנסת הררי בעניין צו הריבית. אני בעד ביטול צו הריבית. אינני חושב שזהו נושא לדיון היום, אבל עלינו לדעת, שתיווך שטרות הוא עיוות, אם כי אי-אפשר לחסל אותו בהבל פה, שהרי סכום של 700 מיליון לירות בוודאי שיש לו איז השפעה במשק. אבל אחת הסיבות לכך, שתיווך השטרות הגיע לממדים בלתי-רגילים כאלה, נעיצה בצו הריבית.

בסיכום: אני רואה את ההצעה הזאת אמנם כבלתי-שלמה, אבל מחייב אותה. בכל זאת חושב אני שיש להעביר אותה לוועדה. ייתכן שהממשלה או בנק ישראל יציעו אחרי פרק זמן תיקונים נוספים, שישלמו את כל מה שצריך להשלים, ותיקון זה יהווה צעד ראשון לקראת רפורמה יותר מהותית בפקודת הבנקאות.

היו"ר ט. סנהדראי:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת שלמה רוזן, ואחריו לחברי-הכנסת מיקוניס.

שלמה רוזן (מפ"ם):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. סגן שר האוצר הביע צער על האירוע בהבאת התיקון והוא הודה כי אין בהצעת החוק אלא תיקונים דחופים ביותר, וכי דרוש לנו חוק בנקים מלא ומקיף במקום פקודת הבנקים עם טלאי-הטלאים של תיקונים.

בעת התמוטטות שלושת הבנקים (פייטונגר, אלרן ובנק קרדיט), זכרונם לא לברכה, הובטחו התיקונים כעבור חודש. והרי עברו שנה ומחצית השנה ואנו דנים בהם רק כעת, ומי יודע להעריך מתי נזכה לחוק הבנקים המלא. סחבת זו אין מקורה, כפי שניתן להניח, אצל המשפטנים, אלא כפי הנראה במאבק סמוי בין הבנקים לבין הממשלה על תוכן החוק ועל מידת הפיקוח וההגבלות שבו.

כולנו תומכים בהגדלת הסמכויות, במתן יתר סמכויות למפקח על הבנקים ולנגיד, כדי למנוע התמוטטות בנקים ולהגן על המפקד והחוסך. אולם בעינה עומדת השאלה, האם רק חוסר סמכויות תחקיקתיות גרם להתמוטטות הבנקים שנוכחו, או שמא לא הופעלו כלל הסמכויות התחקיקתיות שהיו קיימות או לא הופעלו בעוד מועד, ולא נתקיים כלל פיקוח עסקי, אלא בעיקרו של דבר פיקוח מוניטרי בלבד.

אביא לדוגמה אחד מהפחות מפורסמים בשלושת הבנקים, ואת דברי מבקר המדינה על בנק קרדיט לישראל: "בסוף 1960 מכרו בעלי המניות בנק בצפת הבנק הועבר לתל-אביב. הסבו שמו ל-בנק קרדיט לישראל, והוא החל בפעולתו בהון עצמי של 100 אלף לירות בלבד, ומיד הרחיב את האשראי שנתן מעבר למ-

שמואל מיקוניס (מקי):

גברתי הישבת-ראש, כנסת וכבדה, יש להצטרף על כך שהממשלה הגיעה כבר להצעת התיקון התשיעית לפקודת הבנקאות, אך טרם אורה כוח להביא לכנסת חוק בנקאות ישראלי.

החוק לתיקון פקודת הבנקאות, אם כי מנמחו חיו"ב, חלה עליו האמירה: מעט מדי ומאוחר מדי. מאוחר מדי, כי חוסר חוק מתאים גרם לכך שפרשת הבנקים ארלן, מיכטונגר, קרדיט הביאה הפסדים בסדר גודל של 100 מיליון לירות מכספי המדינה. כפי שקובע מבקר המדינה בדו"ח מספר 18, ניתנו לבנק מיכטונגר 65 מיליון לירות, לבנק ארלן 10 מיליון לירות, לבנק קרדיט 55 מיליון לירות. בינתיים נמחקו מהסך של 130 מיליון לירות בתוך חובות אמורים — 31 מיליון לירות. אולם מבקר המדינה קובע, כי ההלוואות האלה לבנקים מסתכמות בסכומים נכבדים בהרבה מאלה הנקובים לעיל. היקף ההפסד הצפוי על פי הנתונים של בנק ישראל עלול להעלות את היקף הפרשה במידה ניכרת. חוגים יודעי דבר מעריכים, כי החובות האבודים יתקרבו לבסוף יותר ל-130 מיליון לירות מאשר ל-30 מיליון לירות שהופרשו עד כה.

חוסר חוק בנקאות מתאים גרם לאחת הישערויות הכלכליות היקרות ביותר בתולדות המדינה, אשר אינה חסרה, לצערנו, פרשיות מסוג זה.

ומכאן לפיסקה "מעט מדי". ההצעה המוצעת היא מעט מדי, מאחר שאיננה יכולה למנוע הישנות שערוריות מסוג זה בעתיד. אין זה מספיק לאפשר לגנדי בנק ישראל להחיל את הפיקוח על מוסדות כספיים. מן ההכרח להרחיב את הפיקוח ולהחילו על כל המוסדות הכספיים ובמיוחד על חברות-הבת והחברות המסונפות לבנקים, כי הבנקים מוצלים את קיום חברות-הבת, אשר אינן עומדות תחת פיקוח מפקח הבנקים, להועברות פיננסיות מקיפות על מנת לעקוף את העין המפקחת.

אולם בפיקוח לא סגי; יש לתקן את פקודת הבנקאות באופן שתוכל למנוע התהוות עסקאות מסוג העלול לפגוע בקהל המפקדים.

יש לקבוע בחוק הבנקאות, שסכומי ההלוואות הניתנות ללווה יחיד, או לחברות בבעלות יחיד, או יחידים, לא יעלו על אחוז מסוים מכלל ההלוואות של הבנק. יש להגביל את זכותם להשקיע בעסקים שבהם בעלי האינטרסים העיקריים הם מנהלי הבנק, ולבסוף יש להגביל את זכותם להשקיע את כספם בסוג עסקים יחיד, על מנת למנוע — כפי שקרה בעבר בעסקי המקר — קעני — שהבנקים, בדרגם אחרי רווחים קלים, יורומו את רוב האשראי לסוג עסקים מעין זה. משום כך יש לקבוע במפורש גבול להפניית האשראי וההשקעות לכיוון הבורסה והמקרקעין; יש לקבוע כי השקעות מסוג עסקים יחיד לא יעלו על שיעור יחסי נמוך, שייקבע בחוק, לא רק למען בטחון ההשקעות, משום שהדרגה החד-צדדית לרווחים הספסריים מכבידה על השגת אשראי לחלק היצירי במשק, בתעשייה, בחקלאות וכו', ומפגמת את המקורות לכיוונים כלכליים מבחינת התפתחות המשק בכללותו.

ולבסוף, התיקון המוצע הוא מעט מדי, כי עדיין הוא מטיל את הסיכון של עסקי הבנקאות על שכס תקציב המדינה, על שכס האורחים, במקום להפריש את החלק

והם תופסים למעלה משני שלישים של כלל עסקי הבנקאות. כל הצעקות שהן עד כה, היו תמיד לגבי השליש הנתון — 24 בנקים אחרים.

ואולם עלי להדגות, כי אף בבנקים הציבוריים הפיקוח הציבורי אינו תמיד מלא ומניח את הדעת. וגוברת אף בבנקים הציבוריים המגמה להסתגל לעקרון של רווחיות מקסימלית, כקריטריון יחיד ומכריע. והבנק הציבורי, המעדיף שיקולים ציבוריים על פני שיקולים עסקיים, נחשב בדרך כלל כמפגר ונחשל.

לפיכך צריך חוק הבנקאות לקבוע כללים להשקעות, כללים ביחס למותר והאסור בין בנק לחברת-בת, בין הבנק ובעליו, על היקף האשראי והערבויות שלו, ועוד. אם ייקבעו כללים מבטלים אלה ואם יקויים פיקוח עסקי שוטף, הרי לא יהיה בהתראות או בסנקציות שייצקו מיום אחר-אדום, כי הבנק עומד להתמוטט.

ואני רוצה להוסיף עוד, כי בארצות שונות מקובל ביטוח פקדונות כביטוח חובה, לא על-ידי המדינה אלא על-ידי הבנקים. על כל פנים, אני יודע כי על זה יש ויכוח בין הבנקים לבין משרד האוצר. משום שהבנקים הגדולים אינם רואים עצמם שותפים או חייבים בביטוח זה — לא הגענו לכך. אבל אני סבור, שאחד האמצעים להבטיח את הפקדונות הוא הביטוח. אני צריכים לדאוג את ביטוח הפקדונות כביטוח חובה, ומבלי לייקר את הוצאות הממון, כי רווחי הבנקים אינם קטנים.

אני מחייב כמובן את ביטול החוק בעניין תיווך שטרות ללא ערבות. אני חושב שיש להגביל את תיווך השטרות, אגב, תיווך השטרות מקורו איננו רק בהגבלת הריבית, אלא בעצם הנזילות, ואחת הדרכים לעקוף את עניין הנזילות היא בתיווך השטרות, ותמיד נעמד לפני פיתוי זה. גם חוק הריבית המקסימלית בוודאי משפיע כאן.

אני בעד הסעיף המדבר על איסור העברת 25% מניות מבנק לבנק, אלא באישור גנדי הבנק. אולם מתוך שאיננו מעוניינים בריבוי בנקים, אלא דווקא באינטגרציה של בנקים ובבנקים הגדולים — אני אומר: באישור הנגיד, אבל אישור הנגיד צריך שיתכוון למגמה חיובית זאת.

ועוד דבר אחד: מי יכול להיות מנהל בנק ובעל בנק? במדינה דמוקרטית לכל מקצוע איזו כשירות, אפילו להיות עובד במקום כלשהו, ובכן, פה לא מדובר על כשירות אקדמאית, ולא על כשירות מקצועית בלבד, אלא פה חשובה הכשירות המוסרית והציבורית. ויש בחוק הממצע שתי הגבלות: רק אדם שהבנק שלו פשט את הרגל, או שהושעה, ולאחר מכן שוב קם הבנק שלו לתחיה — פסול; שנית — אדם שנדון בשל שחיתות מוסרית. אני מוכרח להגיד לכם: כואב הדבר לדאוג כיצד לפי סדר זה אדם אשר סיבך את המדינה, פשט את הרגל בעסקי ספנות — למחרת היום הוא מנהל בנק, או אדם שבבנק אחד פגע בכללי המוסר המקובלים של הבנק, ואין זה אמנם עניין פלילי לפי החוק — למחרת היום הוא מנהל בנק אחר. פה הייתי מציע שניתן לגנדי הבנק את הסמכות להכשיר מנהל בנק, וחובת ההוכחה שהאדם מוכשר להיות מנהל בנק (סוף-סוף לא דחשים לנו כל-כך הרבה מנהלי בנקים) היא עליו.

הי"ר ט. סנהדראי:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת מיקוניס, ואחריו לחבר-הכנסת בהיר.

אבל למוסדות האלה יש בארץ 700 סניפים. נוסף להם קיימים עוד מוסדות כספיים שאינם מוכרים כמוסדות לקבלת פקדונות, אבל בידיהם מוחזקו הון עצמי הרבה יותר גדול מן ההון המוחזקו בבנקים המוכרים - אלה הם קרנות הביטוח והפנסיה, הקרנות של זרמי ההתיישבות השונים ו-18 בנקים להשקעות בתעשייה ובבנין, הפועלים בארץ בשטחים השונים של המשק. נדמה לי, שכיוון שהעלינו את השאלה לדיון, הרי כדאי להגיד שהמספר הזה הוא גדול מדי לישראל, למשקנו, אם כי הוא הולך ומתפתח.

לדעתי צריך ליצור כלי אשר יורו את מיוזג הבנקים והמוסדות הכספיים. נכון הדבר שיש לנו שלושה בנקים גדולים - בנק לאומי, בנק הפועלים ובנק דיסקונט. בנקים אלה מוכרים כממונים אחת של הפעילות הבנקאית בישראל. אני מדבר על הפעילות הבנקאית המוכרת.

ברצוני להגיד לזמאם שקדם לי, שאין לראות, לפחות בשניים מהמוסדות הללו, מוסדות פרטיים - לא בנק לאומי ולא בנק הפועלים הם מוסדות בנקאיים פרטיים לפי המושגים המקובלים בכלכלה העולמית. נכון שבארץ שם אין המהלה ממשלתית, אבל הם בנקים ציבוריים המשרתים את המשק הישראלי על כל הסקטורים שבו. לא הייתי מציע להקים בארץ רשת בנקאית ממשלתית לפעולה הכללית של המשק. נדמה לי, שגם בארצות שמעבר למסך מתחילים לפקפק אם זו הדרך הנכונה למימון המשק להתחלות. יחד עם זאת, במיוזג נוסף של בנקים, של מוסדות כספיים ואגודות שיתופיות יהיה מן החיוב.

אני עובר לדון על הצעת התיקון לפקודת הבנקאות. אות. ברצוני לומר, שיש לאפשר לנגיד בנק ישראל ולמפקח על הבנקים יתר ביקורת והכוונה, וכן לתת אפשרות ועזרה לריכוז ומיזוג הפעולה הכספית-הבנקאית בארץ. יחד עם זאת, אין להתעלם מכך שבעבר סבל האוצר - אולי אין נכון מבחינה פורמלית, אבל זה נכון מבחינה מהותית - מגרענות גדולים בגלל חוסר פיקוח מספיק. כבר זכרנו על כך לא מעט. אינני רוצה לחזור על הפרטים, אבל אין זה סוד שבשנות הכספים 1967/68 ניכה בנק ישראל מרווחי סכום של קרוב ל-50 מיליון לירות לכיסוי גרעונות של הבנקים שהיה נאלץ לקבל על עצמו אחריות עליהם כאשר התמוטטו או עמדו על סף ההתמוטטות. גם בשנת הכספים 1968/69 ואולי גם בשנת הכספים 1969/70 עוד יצטרך בנק ישראל לכסות את הגרעונות שמוצא על ידי שלושת הבנקים - בנק פויכטונגר, בנק אלרן ובנק קרדיט. הייתי מציע, שלעתיד לבוא לא ייעשו צדדים אלה על ידי ניכוי מהרווחים של בנק ישראל, אלא ייעשו על ידי אישור תקציבי של הכנסת אינוי חולק על הפער לה שנעשתה בזמנו, כאשר בנק ישראל קיבל על עצמו את האחריות לפקדונות בבנקים הנ"ל. לדעתי חייב בנק ישראל להעביר את כל רווחיו לאוצר, והאוצר חייב לכסות את הגרעונות בקשר עם אחריותו לפקדונות בבנקים הנ"ל, במידה שהממשלה החליטה שעליה לעשות זאת לטובת הציבור כולו. אינוי ידע אם נמצא דרך לתיקון זה כאשר מדון בוועדת הכספים בחוק לתיקון פקודת הבנקאות. יכול להיות שהיה צורך לתקן את חוק בנק ישראל, כדי להשיג אותה מטרה שעליה אני

הדרוש להבטחת היציבות של מערכת הבנקאות מרווחי הבנקים.

לשם כך הכרחי להנהיג ביטוח חובה של פקדונות הציבור עד 10,000 לירות, ביטוח כזה הכרחי על מנת שהבנקים ישאו את סיכוניהם והעסקים בעצמם. אין שום מדינה קפיטליסטית, לרבות ארצות-הברית, שבה יכולים הבנקים רק להרוויח ואת הפסדיהם הם מכסים על חשבון אוצר המדינה.

יזוע שמחלקת המחקר של בנק ישראל בדקה אפשרות זו ומצאה שאפשר להגשים ביטוח חובה של הפקדונות, אולם הדבר נמנע עקב תכתיבים של הבנקים הגדולים. אין זה נאה לממשלה שתיכנע לתכתיב כזה של הבנקים הגדולים, כאשר כל הנימוקים ההגיוניים מצדיקים בעד זה. ערעור היציבות בבנק קטן או במספר בנקים קטנים עלול למוטט את המערכת הבנקאית כולה. משים כך מוצדק שהבנקים הגדולים אף הם ישאו בסיכון לפי חלקם. ביטוח חובה של הפקדונות אף יגרום לפיזור הפקדונות ויעצור את התהליך של הריכוז המונופוליסטי במערכת רגישה זו.

הממשלה - כפי שפורסם בעתונים שונים - מעוניינת דת את תהליך הריכוז של הבנקאות בידי מעטים. דעתנו בעניין זה ידועה, שהמערכת הבנקאית, כמו כל שירות ציבורי חיוני גדול, בשלה נזמן לריכוזה הסופי בידי המדינה על-ידי הלאמת הבנקים, אולם אין כל הצדקה לריכוז מונופוליסטי של הבנקים בידיים פרטיות מועטות, כי מצב מונופוליסטי מנוצל ככל מנופל לייקור השירות ולהפקת רווחים מונופוליים.

ולבסוף, הנוו מחייבים את המנמה העיקרית בהצעה להחמרת הפיקוח על מערכת הבנקאות ולהחמרת העונשים על מפירי החוק. אך מתנגדים אנו בכל תוקף לסעיף 8 של מתן ערבות מטעם בנק ישראל לבנקים, אם לא ייכלל תיקון מתאים של ביטוח הפקדונות, כי סעיף זה יאפשר גם בעתיד להעביר לידי הבנקים אים עשרות ואולי אף מאות מיליוני לירות מכספי אוצר המדינה, מבלי שהבנקים ישאו בעול סיכוניהם העסקיים. סעיף 8 בצורתו הנוכחית אף יגביר את אי-יציבות הבנקים, כי מנהליהם לא יצטרכו להתחשב בסיכונים אפשריים של פעולותיהם, אשר יטלו מראש על שכם בנק ישראל.

למען מנע את החזרה על פרשיות פויכטונגר, אלרן, קרדיט, יש לתקן ברוח זו את התיקון המוצע לפקודת הבנקאות.

הי"ר ט. סנהדראי:

רשות הדיבור לחבר הכנסת בהיר, ואחריו - לחבר הכנסת וילנר.

אריה בהיר (מפלגת העבודה הישראלית):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. אני רוצה להביע שמחתי על כך שהתיקון לחוק הבנקאות הגיע לכנסת, ואני מקווה שוועדת הכספים תביא אותו בהקדם לקריאה שניה ושלישית. רצוי שהדבר ייעשה עוד במו"ש הזה של הכנסת, לפני הפגרה.

המערכת הבנקאית שלנו מפותחת, אולי אפילו יותר מדי. 28 בנקים, 20 מוסדות כספיים, 18 אגודות שיתופיות - אלה הם מוסדות שיתופיים וכספיים רשמיים,

קידים והלקוחות נשמרו הודות להוצאות גדולות מצדו של בנק ישראל. על כך דיבר כבר חברי-הכנסת בהיר ולכן לא אכנס לפרטים. מכל מקום, זה עלה הרבה מיליונים ועוד יעלה.

החוק המוצע בא לאפשר לבנק ישראל להתערב בעסקאות של בנקים ובמקרים מסויימים למנוע עסקאות. אך הנסיון של הבנקים אשר התמוטטו מוכיח, כי בנק ישראל עצמו, למרות שניצו יושב חודשים בבנק פויכטונגר, לא מנע את ההתמוטטות. לכן, גם לגבי החוק המוצע נשאלה השאלה מה היא הערבות מצד בנק ישראל, ואנחנו, אחרי שנצביע בעד העברה לוו"עדה, נגיש לוועדה תיקונים בעניין זה.

אין אנו מתנגדים לצעדים שהצעת החוק מציעה להגברת הפיקוח על הבנקים. אך הנסיון מוכיח, כי תיקונים חלקיים ותדרופות ארגון חלשות לא יפתרו את הבעיה, כי אין הם נוגעים לשורש הרעה. נחוצה כאן רפורמה יסודית, שתאמץ מושתתת על הלאמת המוסדות הבנקאיים, על העברת המוסדות הפיננסיים העורקים האלה לבעלות המדינה.

סגן שר האוצר בעצמו, בדברי הפתיחה שלו, הביע צער על כך, שהמשלה אינה יכולה להציע עדיין - כפי שאמר - רפורמה מלאה לחוקת הבנקים, אם כי לא פירש למה התכוון. אם התכוון להלאמה של הבנקים, הרי אני מוכן להביע תמיכתי מראש.

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:
אתה יכול להתנגד.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
על כל פנים, כפי הנראה, אותן מלים מכילות לפי עמים תוכן שונה.

אריה בהיר (מפלגת העבודה הישראלית):
גם לגבי הארצות שהלאימו את כל הבנקים הצעת כבר מיושנת.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
הארצות האלה שהלאימו את הבנקים, במידה שהן ארצות סוציאליסטיות ולא ארצות כמו בריטניה, שם שולט ה"לייבור", בכל הארצות האלה לא בוטלה הבעלות הממלכתית על הבנקים וגם לא חושבים לבטל לה. זהו אחד היסודות של בניין המשק הסוציאליסטי.

אריה בהיר (מפלגת העבודה הישראלית):
אבל מדברים שם על דברים חדשים.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
זהו ויכוח שבמסגרת עשר הדקות ה"מסכנות" שיש לחברי הכנסת איננו יכול להתקיים. אבל לא נכון שבאיזו ארץ סוציאליסטית ביטלו או מתכוונים לבטל את הלאמת הבנקים.

חברי הכנסת בהיר דרש לפני צנטרליזציה או ריכוז עוד יותר גדול של הבנקים. אני רוצה להתרועע על הריכוז המופרז של הבנקאות. למעשה יש בישראל שלושה בנקים: בנק לאומי, שנכסיו 4.5 מיליארד ל"י, רות, בנק דיסקונט - 4 מיליארד לירות, ובנק המע"לים - 3 מיליארד לירות. לכן, לשלוש התשלוגות הפיננסיות האלה, יחד עם חברות הבת שלהן, ישנו חלק הארי בכל נכסי המדינה, אם נוציא מכך את המגורים

מדבר. אני מציע לאנשי האוצר לאנשי בנק ישראל לחשוב על כך היטב, לתת דעתם לבעיה זו ולהביא תיקון מתאים בחוק בנק ישראל. כיום, לפי החוק, מכסה בנק ישראל את הגרעונות בלי שהדבר בא לאיזה פורום פרלמנטרי שהוא, וההוצאה היא שאנו מוציאים עשרות מיליוני לירות בלי אישור הכנסת, רק על ידי הפעולה האדמיניסטרטיבית של בנק ישראל, כאשר הוא מוריד גרעונות אלה מרווחיו, מהכנסותיו.

לא אכנס לטיפול בפרטי הצעת התיקון בפקודה לסעיפיה השונים. זאת נעשה בוועדת הכספים. הייתי רק רוצה להגיד, נוסף לשתי הנקודות שציינתי קודם, שהרחבת האחריות והפיקוח על המערכת הבנקאית היא דבר לא פשוט כלל וכלל. דבר זה נתקל גם בהתנגדות, בעיקר מצד כמה בנקים, אבל הרחבה זו היא מחו"יבת המציאות. יש לתת "שיניים" לפקודה, הרבה יותר מאשר יהיו לה אם תתקבל הצעת החוק כפי שהוצעה. אינני יודע אם יש לעשות זאת בהודמנות זו או לבקש מן הממשלה הצעת תיקון נוסף. לדעתי יש להת"אים את הפקודה כולה למשק מתפתח כפי שקיים בארץ.

ביקשתי ממשרד האוצר ומסגן שר האוצר, ששלושת הדברים האלה יזכו לתשומת-לב: (א) תיקון כללי לפקודה וחקיקת חוק בנקאות כללי, (ב) בינו"תים - הגברת אפישות הפיקוח וההכונה; (ג) וכן מיזג הבנקים, בעיקר הבנקים הקטנים והבינוניים; הפחתת מספר הסניפים, ואם לא הפחתתם, הרי לפחות לא הגדלתם, והקטנת ההוצאות המביאות את הבנקים לצורך לגבות נוסף על הריבית המותרת להם גם עמ"לות גדולות. בית-המשפט העליון עומד עכשיו לפני צורך להכריע הכרעה רצינית אם לחשב עמלות אלה כריבית או כתוספת הכנסה מותרת.

אני מתנגד לביטול הצו בעניין הריבית המקסימלית. הגני מקווה ששר האוצר יענה לתביעה של סקטור רים רבים בתוך המשק ויקפיד את ההצעה שנשמעה מפי נגיד בנק ישראל בדבר ביטול צו הריבית, אבל אני גם מתנגד לכך שהבנקים, במסווה של עמלות, יעלו את הריבית המוכרת והמותרת בכמה אחוזים רציניים, ויטילו על המשק היצרני שלטו - על החקלאות, על התעשייה ועל התיירות - הוצאות נוספות שאינן מוצדקות.

אני מצטרף להצעה להעביר את החוק לוועדת הכספים. ובקשתי מופנית ליושב-ראש הוועדה, שיראה את החוק הזה כדחוף ויביא אותו חזרה לכנסת עוד לפני הפגרה.

הי"ד ט. סנהדראי:
רשות הדיבור לחברי הכנסת וילנר.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. החוק המוצע בא להסדיר פיקוח מסך על מערכת הבנקים, דבר שבענו אותו מזמן. השאלה היא: האם האמצעים המוצעים - שנתמך בהם - מספיקים? לדעתנו - לא.

שאלת הפיקוח על הבנקים החרפה לאחר ההסתבכויות - אם לומר כך בעדינות - של בנק אלרן, בנק פויכטונגר ובנק קרדיט, אשר סיכנו את האינטרסים של המפקדים והלקוחות. החוק המוצע בא בעקבות ההתמוטטות של הבנקים האלה. האינטרסים של המפ"

הנובעים מהלקחים שנלמדו מאותו משבר שפקד את הבנקאות ב-1967.

צינתי בדברי הפתיחה, כי אין הצעת חוק זו מהווה הצעה לחוק בנקאות מקיף וכולל, אשר יכלול בתוכו את ההוראות השונות שצריכות לקבוע מסגרות נאותות לניהול עסקי הבנקאות בארץ. איננו מתיימים לומר שההצעה המונחת לפניכם כוללת אותם תיקונים שהנושא הזה מחייבם. על כן קשה לי להתווכח על אותן ההצעות שהועלו כאן, כי לרבות מהן אני מסכים, הצעות שהועלו לגבי תיקונים שצריכים לענות על השאלות השונות שהתעוררו ונחשפו כתוצאה מהתמוטטותם של שלושת הבנקים, אבל הייתי רוצה להעיר על כמה השגות שהושמעו כאן.

אני חושב שמרבית חברי הכנסת, שנטלו חלק בדיון, דיברו על ביטוח פקדונות. הם ראו בביטוח פקדונות פנציה לכל מערכת הבנקאות בארץ. חברי הכנסת דיברו על כך כאילו העניין של ביטוח פקדונות הוא נושא הקיים בעולם הבנקאות המודרני. אבל כמה מחברי כנסת, שדיברו על ביטוח פקדונות, יודעים שלמעשה ביטוח פקדונות קיים רק במדינה אחת בעולם, בעוד שבנקים יש בהרבה מדינות בעולם? רק בארצות-הברית של אמריקה הונהג ביטוח פקדונות, וזאת לאחר היסוסים רבים וכתוצאה מחקיקה נרחבת ומסועפת. המכוונת לפתור את בעיות משק הבנקאות. בנקים יש באירופה המערבית, בבריטניה, בקנדה, בצרפת, בבלגיה, בהולנד ובשווייץ, ארץ הבנקאות — ואף אחד מהם לא הנהיג ביטוח פקדונות. לאט לנו להתחיל בנושא שהוא מורכב ומסובך. אינני אומר שאיננו דנים בו ושלל תנאי דעתנו לכך. אולם הדבר מחייב למידה מעמיקה. אין צורך איפוא לדרבן ולהיחפז בעניין זה, ומוטב להימנע מלהביא דבר אפיו למחצה. זה יהווה, כפי שאני מקווה, חלק של הרפורמה הכלכלית. אך ברור שהרפורמה שלמה תהא מבחינת תוכנה שונה מהרפורמה שאליה שואף חברי הכנסת ולנו.

כמה מחברי הכנסת העלו הצעות שונות, כגון איסור השקעת כספים בחברות-בנות ובחברות השקעה, איסור מתן אשראי ללקוח אחד בסכום העולה על שיעור מסוים, קביעת הוראות ברורות לגבי שטחי הפעולה המותרים לבנקים, וכיוצא באלה. אני מסכים שאנו צריכים לתת את הדעת לעניינים אלה ואחרים, ואין לעניינים שמצאו את ביטויים בדברי חברי הכנסת. אין ספק שאלה ימצאו את מקומם בחוק הבנקאות, שנגיש לבית בבוא המועד. הדבר איננו חד וחלק. בסוגיה זו נקבעו במדינות שונות כללים שונים, שתאמו את המציאות הכלכלית בשכל מדינה ומדינה. משום-מה דומני, עד כמה שיכולתי להסיק מתוך דברי חברי הכנסת שהשתתפו בדיון, שידעוניהם והלקחים השונים שלהם מקורם במציאות הבנקאית הקיימת בארצות-הברית. נכון שבניין השקעות בחברות והשקעות בחברות-בנות קיימת מערכת נרחבת של חוקים ותקנות בארצות-הברית. אך יש ארצות אחרות, בעלות מערכת בנקאות מוכוננת, התופסת מקום משקי בהיקף ובממד דים ניכרים, ושם אין כל איסורים נדון זה. יש ארצות שבהן דווקא מותר לבנקים להשקיע בחברות-בנות ואין הפרדה נוקשה בין בנק לבין „איווסטמנט האמ" וכדומה. גם בעניין זה אינני יודע אם המציאות הכלכלית הישראלית הגיעה לאותה רמה המחייבת לקבוע כללים

והקרקעות. רוחחי הבנקים, לפי הדין וחשבון של בנק ישראל לשנת 1967, הסתכמו בשנת 1967 ב-47 מיליון לירות לעומת 25.7 מיליון לירות בשנת 1966. זאת אומרת, במשך שנה אחת גדלו הרווחים של הבנקים ב-88.3%. אם נחשב את הרווחיות הכוללת של המוסדות הבנקאיים — להוציא את שלושת הבנקים הכושלים שהתפרסמו לגנאי: בנק ארץ, בנק פויכטונגר ובנק קרדיט — הרי שהרווחיות עלתה מ-13.4% ב-1966 ל-17.3% ב-1967. זהו אחוז גבוה מאוד. בבריטניה אחוז הרווחים על ההון בבנקים הוא 9%, לאחר ניכוי מס הכנסה, ביחס להון העצמי. אצלנו רושמים מאזי הבנקים את ההפרשה למסים יחד עם ההעברה לקרנות שונות, ואין יודעים מהו אחוז הרווחים נטו, אך ידוע שאחוז הרווחים על ההון העצמי עומד בממוצע על 22.5%.

כמה מלים בעניין האשראי. פרט אחד המלמד על מדיניות האשראי של הבנקים בשנת 1967: יותר מ-63% מכל האשראי הבנקאי ב-1967, אשר הסתכם ב-3.2 מיליארד לירות, ניתן ל-1,514 לקוחות, שהם כ-0.4% מכל הלקוחות, שכל אחד מהם קיבל יותר מ-300,000 לירות, וביחד, כאמור, יותר מ-2 מיליארד לירות; ואילו הלקוחות הקטנים, הועידים ביותר בסך לם מקבלי האשראי, שמספרם מגיע ל-196,225, קיבלו ביחד פחות מ-50 מיליון לירות, כלומר כל אחד מהם קיבל פחות מ-501 לירות.

מדיניות המיתון והמלחמה של 1967 הביאו להגדלה עצומה של רווחי הבנקים ולהגדלת הקיטוב הסוציאלי.

אני רוצה לסיים בהערה בקשר לסכנה — אני קורא לכך סכנה — של ביטול צו הריבית, אשר כידוע היתה 11%, אם כי בנקים ומוסדות אחרים ידעו להערים על המקסימום על-ידי הפעולה של תיווך שטרות, שבעיקר היתה מרוכזת בבנקים, והגיעו לריבית של 18%—25% ואף יותר. אנהנו תומכים במחלט בדרישה של הקיבוץ, צים, של המושבים, של מוסדות הסדרותיים ואחרים, וגם של התעשיינים, המתנגדים לביטול הצו בדבר הריבית המקסימלית.

הו"ר ט. סנהדראי:

רשות הדיבור לסגן שר האוצר, לדברי תשובה.

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

גברתי הישיבת ראש, כנסת נכבדה. האונתי לדברי כל חברי הכנסת אשר השתתפו בדיון על הצעת חוק זו המונחת לפני הבית. אם אני מסכם לעצמי את הדיון הזה, הרי רואה אני שתביר הכנסת, רובם ככולם, מחייבים את ההצעה שהוגשה וההערות שהוערו היו על מה שאין בחוק ולא על מה שיש בתיקונים המוצעים בו.

רובתי חברי הכנסת, בעת הגשת החוק אמרתי, כי עוד לפני מספר שנים הוכנו הצעות לתיקונים בפקודת הבנקאות, שהיא — נכון — משנת 1941, היינו עוד לפני המשבר בבנק ארץ, בבנק פויכטונגר ובבנק קרדיט. בעניין הפיקוח על הבנקים למדנו מתוך הניסיון, כי אמנם בפקודה הקיימת אין סמכויות מספיקות המאפשרות לו פעולה יעילה בעת הצורך.

הצעת החוק המונחת לפני הכנסת כוללת אותם תיקונים שסוכמו לפני הפרשיה של הבנקים פויכטונגר, ארץ וקרדיט, וכן הוכנסו בהצעה אותם תיקונים

מקשים. על כל פנים דאי שללא לימוד מעמיק ויטורי אינני מוכן להגיש הצעת שללא תחתשכמה במציאות הקיימת בארץ, במצב המשק, בפיתוחו ובצרכיו. אי אפשר להתעלם מכל זה.

נכון שבהצעת החוק נכללו סמכויות נרחבות לגניד בנק ישראל למפקח על הבנקים, המאפשרים להם לפעול במקרה שנראית סכנה ליציבותו של בנק. אולם יש להעיר, כי המפקח על הבנקים יכול להשתמש בסמכויותיו רק לאחר — ואני מדגיש: לאחר — שידור מהמוסד לתקן את הפגמים, ויתן למוסד הזדמנות להגיש הערותיו והשגותיו לגבי אותם הפגמים, או הדרישות לתיקונם, וכן יקיים התייעצות בוועדה המייעצת לענייני בנקאות. גם נגיד הבנק יוכל להשתמש בסמכויותיו בדרך כלל לאחר התייעצות בוועדה המייעצת לענייני בנקאות ובכל מקרה באישור הממשלה. החוק איננו מעניק איפוא למפקח על הבנקים באורח שרירותי סמכויות לפעול ללא כל התייעצות, למשל, לסגור בנק כאשר רק נדמה לו או שמתעורר בלבו חשד, שאותו בנק אינו פועל כשורה. אין הדבר כך. אנו מותנים בידיהם של אנשי הרשות המוסמכת כלים, ואלה יכולים בדרך כלל לשמש ככוח מרתיע. בעצם קיימם של הכלים, הנמצאים בידיהם של אנשי הרשות המוסמכת לפעול בצורה נאותה כל אימת שיחשבו שיש צורך בכך, יש כלי להרתיע. אני רוצה לומר, שאפילו אותן הסמכויות המוקנות בחוק המוצע, בהשוואה לאותן סמכויות המוקנות לבנקים מרכזיים אחרים בעולם המערבי, אינן מוגזמות. איננו מקנים בהצעת החוק למפקח על הבנקים או לגניד הבנק סמכויות נרחבות שאינן מקובלות בארצות אחרות.

דובר על פניה לערכאות ועל ערעור על החלטות קיים בית-המשפט הגבוה לצדק. אבל לעתים פעילות מסוימת צריכה להיעשות במהירות. קבענו שיש ועדה מייעצת בדרג ממשלתית, והגניד חייב להתייעץ איתה. ואם כל פעולה תהיה טעונה אישור מטעם בית-המשפט, הרי פעולה כזו תהא כעולה להימשך זמן רב. אחר-כך יבואו אלינו בטענות, כיצד נתנו לדברים להיגרר עד כדי כך. כל טעמן של סמכויות אלה, שהן סמכויות ביצועיות והן מונעות לדרגי הפיקוח את האמצעים הדרושים לכך. מי שיחשוש משירות או מקיפוח — שערי בית-המשפט הגבוה לצדק תמיד פתוחים לפניו.

כמה חברי כנסת העלו חששות, שמתן צווים על-ידי גניד הבנק או המפקח על הבנקים על פי הסמכויות, שמוצע להקנות להם לפי חוק זה, לא יישאר בגדר סוד, ולאחר שהדבר ייודע, עלול הוא לגרום למשיכת פקדונות ולסגירת הבנק. יש לזכור כי שימוש בצווים להימנע מסוגי פעולות מסוימות יבוא בדרך כלל לאחר פעולה ממושכת מצד המפקח על הבנקים ועובדיו לתיקון הפגמים על-ידי הגניד, ומדובר בנק כמובן בפגמים העלולים לסכן את יציבותו של הבנק. לכן, אם הבנק לא יהיה מוכן או לא ירצה מסוגל לתקן פגמים אלה, לא תהיה ברירה אלא לנקוט אמצעים שיהיה בהם כדי להבטיח את מצבו. גם בעבר ניתנו במקרים כאלה על-ידי המפקח על הבנקים הוראות מיוחדות לבנקים הנוגעות לפעולות שונות המבוצעות על ידם, והדבר לא הגיע לידיעת הציבור. ובכן, אותו חשש, שברגע שהמפקח על הבנקים מעיר את תשומת-לבו של בנק או תובע או מבקש לתקן פגמים מסוימים, הפך הדבר כבר לנחלת הציבור — אין לו יסוד. הגסיון אינו כזה. זה לחם-חוקנו

מקשים. על כל פנים דאי שללא לימוד מעמיק ויטורי אינני מוכן להגיש הצעת שללא תחתשכמה במציאות הקיימת בארץ, במצב המשק, בפיתוחו ובצרכיו. אי אפשר להתעלם מכל זה.

נכון שבהצעת החוק נכללו סמכויות נרחבות לגניד בנק ישראל למפקח על הבנקים, המאפשרים להם לפעול במקרה שנראית סכנה ליציבותו של בנק. אולם יש להעיר, כי המפקח על הבנקים יכול להשתמש בסמכויותיו רק לאחר — ואני מדגיש: לאחר — שידור מהמוסד לתקן את הפגמים, ויתן למוסד הזדמנות להגיש הערותיו והשגותיו לגבי אותם הפגמים, או הדרישות לתיקונם, וכן יקיים התייעצות בוועדה המייעצת לענייני בנקאות. גם נגיד הבנק יוכל להשתמש בסמכויותיו בדרך כלל לאחר התייעצות בוועדה המייעצת לענייני בנקאות ובכל מקרה באישור הממשלה. החוק איננו מעניק איפוא למפקח על הבנקים באורח שרירותי סמכויות לפעול ללא כל התייעצות, למשל, לסגור בנק כאשר רק נדמה לו או שמתעורר בלבו חשד, שאותו בנק אינו פועל כשורה. אין הדבר כך. אנו מותנים בידיהם של אנשי הרשות המוסמכת כלים, ואלה יכולים בדרך כלל לשמש ככוח מרתיע. בעצם קיימם של הכלים, הנמצאים בידיהם של אנשי הרשות המוסמכת לפעול בצורה נאותה כל אימת שיחשבו שיש צורך בכך, יש כלי להרתיע. אני רוצה לומר, שאפילו אותן הסמכויות המוקנות בחוק המוצע, בהשוואה לאותן סמכויות המוקנות לבנקים מרכזיים אחרים בעולם המערבי, אינן מוגזמות. איננו מקנים בהצעת החוק למפקח על הבנקים או לגניד הבנק סמכויות נרחבות שאינן מקובלות בארצות אחרות.

דובר על פניה לערכאות ועל ערעור על החלטות קיים בית-המשפט הגבוה לצדק. אבל לעתים פעילות מסוימת צריכה להיעשות במהירות. קבענו שיש ועדה מייעצת בדרג ממשלתית, והגניד חייב להתייעץ איתה. ואם כל פעולה תהיה טעונה אישור מטעם בית-המשפט, הרי פעולה כזו תהא כעולה להימשך זמן רב. אחר-כך יבואו אלינו בטענות, כיצד נתנו לדברים להיגרר עד כדי כך. כל טעמן של סמכויות אלה, שהן סמכויות ביצועיות והן מונעות לדרגי הפיקוח את האמצעים הדרושים לכך. מי שיחשוש משירות או מקיפוח — שערי בית-המשפט הגבוה לצדק תמיד פתוחים לפניו.

כמה חברי כנסת העלו חששות, שמתן צווים על-ידי גניד הבנק או המפקח על הבנקים על פי הסמכויות, שמוצע להקנות להם לפי חוק זה, לא יישאר בגדר סוד, ולאחר שהדבר ייודע, עלול הוא לגרום למשיכת פקדונות ולסגירת הבנק. יש לזכור כי שימוש בצווים להימנע מסוגי פעולות מסוימות יבוא בדרך כלל לאחר פעולה ממושכת מצד המפקח על הבנקים ועובדיו לתיקון הפגמים על-ידי הגניד, ומדובר בנק כמובן בפגמים העלולים לסכן את יציבותו של הבנק. לכן, אם הבנק לא יהיה מוכן או לא ירצה מסוגל לתקן פגמים אלה, לא תהיה ברירה אלא לנקוט אמצעים שיהיה בהם כדי להבטיח את מצבו. גם בעבר ניתנו במקרים כאלה על-ידי המפקח על הבנקים הוראות מיוחדות לבנקים הנוגעות לפעולות שונות המבוצעות על ידם, והדבר לא הגיע לידיעת הציבור. ובכן, אותו חשש, שברגע שהמפקח על הבנקים מעיר את תשומת-לבו של בנק או תובע או מבקש לתקן פגמים מסוימים, הפך הדבר כבר לנחלת הציבור — אין לו יסוד. הגסיון אינו כזה. זה לחם-חוקנו

חבר-הכנסת שוסטק הביא כאן רשימה מרשימה של דינים-וחשבונות שעל הבנקים להגיש, ובתוך זה הוא כלל את המאזן. האם בכלל מאזן עושים בשביל בנק ישראל? כל בנק עושה בכל שבוע מאזן לעצמו. שמעתי את רשימת הדיווחים. האם יש איזה דיווח שהנהלת הבנק אינה זקוקה לו לעצמה? מרבית הדיווחים האלה — הנהלת בנק המכלכלת את מעשיה בתבונה זקוקה להם.

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי):
לא הייתי נגד זה, רק אמרתי שיש די דיווחים.

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:
השאלה היא אם לאור הדיווחים יש סמכויות למפקח על הבנקים ולגניד בנק ישראל לנקוט בפעולות הנדרשות, המתבקשות.

נחזור להערה שהושמעה כאן בעניין ערבות בנק ישראל. נניח שבנק ישראל נוטל לעצמו את ניהול בנק פלוני ואין הוא מוצא לנכון לערוב להתחייבויות הבנק כתוצאה מכך. הייתי רוצה להדגיש שאין חובה על בנק ישראל לעשות זאת. לפי הצעת החוק רשאי נגיד בנק ישראל להחליט שמן הנכון לעשות כך. אין כאן עניין של ביטוח אוטומטי של הפקדונות. ערבות בנק ישראל תינתן רק במקרה שהנתונים במצב מסויים — נקווה שלא מגיע אליו — יהיו כאלה שהגניד יגיע למסקנה שמן הנכון הוא לערוב להתחייבויות של אותו הבנק, לאחר קבלת אישור לכך מטעם המוסדות הנקובים בחוק.

דומני שטועה חבר-הכנסת אבנרי, בהיותו סבור כי כדי להבטיח פיקוח יעיל על הבנקים יש לחייב אותם לנהל חשבונות לפי שיטה ממוכנת. דומני שלו היתה הבעיה להגיע לשיטת הנהלת חשבונות ממוכנת, היינו יכולים לפתור את בעיות מערכת הבנקאות ביתר קלות. אני רוצה לומר שבמרבית הבנקים יש הנהלת חשבונות ממוכנת וגם מעודכנת. לאחר ששמעתי את הטענה הזאת שאלתי את המפקח על הבנקים, והוא השיב לי שהנהלת החשבונות בבנקים מניחה את דעתו. היא קיימת, היא מסודרת. הפיקוח על הבנקים, בשנים הראשונות לפעולתו במסגרת בנק ישראל, שם את הדגש בניהול חשבונות נאות בכל בכל המוסדות הבנקאיים. הדין ווח לבנק ישראל הוגש בתחילה על-ידי המוסדות הבנקאיים אחת לחודש. אחרי-כך נדרשו לדווח אחת לשבוע, וזה כשנתיים שהמוסדות מגישים לבנק ישראל דינים-וחשבונות יומיים. אולם יש לזכור שגם דיווח יומי כולל ריכוז של סעיפים בלבד, כגון סך-הכל של הפקדונות או סך-הכל של האשראי, ואינו יכול לכלול פירוט של אלפי פעולות המבוצעות מדי יום ביזמו

של תיווך שטרות היה לו חלק נכבד בהתמטטותם של שלוש הבנקים. דאז שאנשים שונים שעסקו עם בנקים אלה לא הבחינו אם במקרה מסויים ניתנה או לא ניתנה ערבות של הבנק.

גברתי היושבת-ראש, חבר הכנסת, השתדלתי לר- שום לעצמי את דברי המשתתפים בדיון תוך כדי הש- מעתם, ואני מתנצל על כך שלא יכולתי להגיש סקירה יותר מסודרת, אלא לפי הרישומות שרשמתי לי עכשיו עם תום הדיון.

אין ספק שיהיה צורך לדון בהרחבה בוועדת הכ- ספים בסעיפים שונים של ההצעה המובאת היום.

השתדלתי להשיב על ההערות שהושמעו כאן, אף שלא על כולן. אינני חושב שיהיה זה נכון שאכנס עכשיו לעניין ביטול צו הריבית. לכל בעיה משקית יש נגיעה בבעיה משקית אחרת. על כן אינני רוצה להיכנס עכשיו לעניין צו הריבית, שהעלה על ידי כמה חברי הכנסת.

ועדת הכספים צריכה להיכנס לדיון מעמיק בהצעה המונחת לפנינו, כשלב ראשון לקראת הצעה מקיפה יותר, שתקבע דפוסי נוהל לפעילותם והתנהגותם של בנקים. אני חושב שגם הצעה זו היא רבת-ממדים, ומספר הדפים שעליהם היא כתובה מעיד על כך.

אני מציע, גברתי היושבת-ראש וחברי כנסת נכבדים, שהצעת החוק המונחת לפנינו תועבר לדיון בוועדת הכספים.

הי"ר ט. סנהדראי:

אנו עוברים להצבעה. לפנינו הצעה אחת בלבד - להעביר את הצעת החוק לוועדת הכספים.

הצבעה

ההצעה להעביר את הצעת החוק לתיקון פקודת הבנקאות (מס' 9), תשכ"ח-1968, לוועדת הכספים נתקבלה.

הי"ר ט. סנהדראי:

הישיבה הבאה - ביום ב' הבא, בשעה 16.00. ישיבה זו נעולה.

בכל סניפי המוסדות הבנקאיים. הצעת חברי הכנסת אב- נרי היתה, שהכל ייעשה בסרטים, ושהפיקוח על הבנקים יקבל מדי יום ביומו סרטים אלה, ו"יעכל" אותם במח- לקות הפיקוח שלו. דומני שהיה צורך בצבא שלם של מפקחים לצורך זה, כמעט כאותו מספר פקידים המוע- סקים כיום במערכת הבנקאות. שיטת הדיווח השוטפת הקיימת כיום מסייעת לפיקוח, אך אינה יכולה לבוא במקום ביקורת במסדות עצמם, וכמובן ביקורת כזאת אינה יכולה להתבצע לעתים קרובות.

ההצעה שלפיה לא יהיה בנק רשאי לרכוש למעלה מרבע הונו של בנק אחר או מרבע הרכויות שיש בו, אלא באישור מראש של הנגיד - מטרתה למנוע מקרה כגון זה של רכישת בנק אלרון על-ידי בנק פויכט- ונגר. אני רוצה להרגיע את חברי הכנסת. אמנם לא כולם דיברו מנקודת-מבט דומה זוהה. כמה מהם דיברו בזכותה של רכיויות במשק הבנקאות, כמה מהם דיברו בגנותה של הרכיויות המתפתחת והולכת. על כל פנים, המגמה בעולם עומדת בסימן של רכיויות במע- רכת הבנקאות. ובכן, הצעה זו, המונעת מבנק אחד לרכוש מגוון מבנק שני, לא תחול למעשה על מקרה של מיוזג שני בנקים לבנק אחד. אולם היא תחול על מקרה שבו יבקש בנק לרכוש שליטה בבנק שני. כאן יש להבחין בין רכישת שליטה של בנק אחד בבנק שני ובין מיוזג שני מוסדות בנקאיים לבנק אחד. במקרה שבנק יבקש לרכוש שליטה בבנק שני, יצטרך הבנק הקונה להניח את דעתו של הנגיד, שיש לו האמצעים הדרושים לרכישת השליטה בבנק השני. אם הכוונה היא לשליטה של מוסד אחד על השני, יצטרך המוסד הקונה להוכיח שהאמצעים לכך נמצאים בידו, ושהוא לא יעשה זאת בכספי הפקדונות.

אחד הנושאים החשובים שהצעת חוק זו באה לתקנו, ומרבית חברי הכנסת שהשתתפו בדיון עמדו על כך, הוא עניין תיווך השטרות. אני חושב שכל חברי הכנסת, שדיברו על נושא זה, בירכו על ההצעה - היינו, בשפה פשוטה, שלא תהיה עוד הבחנה בין שטרות בתיווך הבנק בערבותו או שלא בערבותו. כלומר, הבנקים יהיו אחראים לכל השטרות שתיווכו בהם, ללא הבחנה. אני חושב שהצעה זו היא חשובה, ואולי עניין

הישיבה ננעלה בשעה 16.32.

נספחות

א. סדר-היום לישיבות ש"ה-ש"ז

- א. שאלות.
 - ב. דיון על הודעת ראש הממשלה בדבר צירוף חבר נוסף לממשלה, בהתאם לסעיף 11 (ד) לחוק המעבר, תש"ט-1949.
 - ג. סקירת שר התחבורה על פעולות משרדו.
 - ד. חוק לתיקון פקודת הבנקאות (מס' 9), תשכ"ח-1968 (קריאה ראשונה).
 - ה. חוק משכן הכנסת ורחבתו, תשכ"ח-1968 (קריאה ראשונה) - הצעת ועדת הכנסת.
 - ו. החלטת ועדת הכנסת בדבר הוספת סעיפים 31, 33, 31ג, לתקנון הכנסת.
 - ז. הצעות לסדר-היום.
 - ח. תשובת שר החינוך והתרבות לדיון על פעולות משרדו.
 - ט. חוק איגרות מדינת ישראל (הנפק שני להשקעת פיתוח), תשכ"ח-1968 (קריאה שניה ושלישית).
 - י. חוק להסדר ההימורים בספורט (תיקון), תשכ"ח-1968 (קריאה שניה ושלישית).
 - יא. חוק המקדמה, תשכ"ח-1968 (קריאה ראשונה).
 - יב. חוק התקציב (מס' 3) לשנת 1968/69, תשכ"ח-1968 (קריאה ראשונה).
 - יג. תשובת שר הבריאות לדיון על פעולות משרדו; פיקוח על טיב המזון ואיכותו (הצעות חברי-הכנסת ש. רוזן וש. ארבל-אלמוזלינו).
 - יד. תשובת שר הסעד לדיון על פעולות משרדו.
 - טו. תשובת שר המשפטים לדיון על פעולות משרדו.
 - טז. תשובת שר הדואר לדיון על פעולות משרדו.
 - יז. חוק האיגוד השיתופי, תשכ"ח-1968 (קריאה ראשונה) - דיון.
 - יח. חוק שעות עבודה ומנוחה (תיקון), תשכ"ז-1967 (קריאה ראשונה) - דיון.
 - יט. חוק ישוב סכסוכי עבודה (תיקון), תשכ"ח-1968 (קריאה ראשונה) - דיון.
- ב. חוק הערבויות לסחר חוץ (תיקון מס' 2), תשכ"ח-1968 (קריאה ראשונה).
- כא. חוק לתיקון פקודת ביטוח כלי רכב של מנוע (סיכוני צד שלישי) (מס' 2), תשכ"ח-1968 (קריאה ראשונה).
- כב. חוק החסינויות וזכויות היתר הדיפלומטיות והקונסולריות, תשכ"ח-1968 (קריאה ראשונה).
- כג. חוק לתיקון פקודת סימני סחורות (מס' 3), תשכ"ח-1968 (קריאה ראשונה).
- כד. חוק שירות הציבור (הגבלות לאהר פרישה), תשכ"ח-1968 (קריאה ראשונה).
- כה. חוק לתיקון פקודת סדרי השלטון והמשפט (מס' 12) (תיקון טעויות), תשכ"ח-1968 (קריאה ראשונה).
- כו. חוק הרשות להשכלה גבוהה (הוראה ומחקר), תשכ"ח-1968 (קריאה ראשונה).
- כז. חוק ההוצאה לפועל (תיקון), תשכ"ח-1968 (קריאה ראשונה).
- כח. חוק המוסד העליון ללשון העברית (תיקון מס' 2), תשכ"ח-1968 (קריאה ראשונה).
- כט. בעיית צווי ריתוק (הצעת חבר-הכנסת ת. טובי).
- ל. הצעות מעשיות להגברת העליה מארצות הרווחה (הצעת חבר-הכנסת ב. אבניאל).
- לא. הקדשת אמצעים ליירוה ועידודה של התפתחות המחקר המדעי (הצעת חבר-הכנסת מ. ביבי).
- לב. חוק למניעת הונאה בכשרות, תשכ"ו-1966 (קריאה ראשונה).
- לג. חוק לתיקון פקודת החוק הפלילי (מס' 26), תשכ"ה-1965 (קריאה ראשונה).
- לד. חוק הבוררות, תשכ"ח-1968 (קריאה שניה ושלישית).

ב. הצעות לסדר-היום לישיבות ש"ה-ש"ז

610. מ. ידיד (גח"ל): דיון למשפחות מרובות ילדים.
742. א. שוסטק (המרכז החופשי): דרכים ממלכתיות לעידוד הילודה במדינה.
743. ו. שם טוב (מפ"ם): הקמת מפעל להעברת שפכי גוש דן באזור ראשון-לציון.
721. מ. סרדינס (מפלגת העבודה הישראלית): הסכנה הנשקפת לישובי גן-דווה מביצוע תכנית הביוב של גוש דן.

ג. הצעת חוק איגרות מדינת ישראל (הנפק שני להשקעת פיתוח), תשכ"ח-1968

1. הרשאה לקבלת מילווה שר האוצר מורשה ללוות, בשם מדינת ישראל, סכום שלא יעלה על מאתיים מיליון דולר (מעה או מטבע של ארצות-הברית של אמריקה, או שוויו במטבע של ארצות אחרות), ולהוציא ולמכור למטרה זו, מזמן לזמן, איגרות חוב בארצות-הברית של אמריקה ובארצות אחרות.

2. שם איגרות החוב וסימון

איגרות החוב המוצאות לפי חוק זה (להלן — איגרות חוב) ייקראו "איגרות מדינת ישראל (הנפק שני להשקעת פיתוח)" State of Israel Bonds (Second Development Investment Issue) או בשניו שם ובסיומוני סדרות, כפי שיקבע שר האוצר.

3. סמכות לשר האוצר

איגרות החוב יהיו ניתנות להוצאה בסדרות שנתיות או בסדרות אחרות ושר האוצר יהא רשאי לקבוע, מזמן לזמן, את צורתן של איגרות החוב ושל כל סדרה שלהן, את הסכומים שבהם יוצאו, שלא יפחתו מ-2,500 דולר של ארצות-הברית של אמריקה או שווים במטבע של ארצות אחרות, הכל בכפוף להגבלה שבסעיף 1, את דרכי הוצאתן, את הכללים והתנאים שיחולו עליהן, לרבות הגבלות על העברתן; אין חובה שהכללים והתנאים יהיו אחידים לכל הסדרות, אלא אפשר שיהיו שונים מסדרה לסדרה.

4. ערכן הנקוב של איגרות החוב, סוגן וטבען

(א) איגרות החוב יוצאו רק על בסיס של נשיאת ריבית, ומועד פדיונן יהיה בזמן או בזמנים שיקבע שר האוצר, ובלבד ששום איגרת, המוצאת על פי חוק זה, לא יהא מועד פדיונה מאוחר מעשרים שנים מיום תאריך ההוצאה. שיעור הריבית שישאו האיגרות יהיה כפי שיקבע שר האוצר, ובלבד ששום איגרת המוצאת על פי חוק זה לא תביא פרי השקעה העולה על חמישה אחוזים וחצי האחוז לשנה — לאחר שיובאו בחשבון שיעור הריבית או כל נכיון או פרמיה שיחולו עליה — והמשתלם כל חצי שנה. ערכה הנקוב של כל איגרת חוב — שלא יפחת מ-2,500 דולר של ארצות-הברית של אמריקה או שווים במטבע של ארצות אחרות — המחיר או המחיר רים שבהם ניתן למכרן, הכללים והתנאים שבהם ניתן לפדותן לפני מועד פדיונן ובבוא המועד, בהתאם להוראות חוק זה, יהיו כפי שיקבע שר האוצר מזמן לזמן.

(ב) שר האוצר רשאי להגביל את היחידים, התאגידים, הארגונים, המוסדות ושאר גופים הרשאים לרכוש את איגרות החוב.

(ג) שר האוצר רשאי להתיר ששטרי התחייבות של מדינת ישראל, שזמן פרעונם עדיין לא הגיע, יקובלו כתשלום לאיגרות, והוא רשאי לציון שטרי ההתחייבות של מדינת ישראל שיותר לקבלם כאמור ואת הכללים והתנאים לקבלתם.

5. חתימת איגרות חוב

(א) איגרת חוב תישא את חותם המדינה או את סמל המדינה או דמות אחד מאלה.

(ב) איגרת חוב תהא חתומה ביד ראש הממשלה וביד שר האוצר או בחותם חקוק של חתימותיהם; התלוש המצורף לאיגרת חוב — דיו שיהא חתום בחותם חקוק של חתימת שר האוצר.

(ג) שר האוצר רשאי לקבוע שאיגרת חוב תיחתם בידי אנשים נוספים, שימנה לכך מבין העובדים בשירות מדינת ישראל; הדעה על המינוי תפורסם ברשומות.

6. התשלום במועד הפדיון

הקרן, הריבית ומחיר הפדיון, המשתלמים לפי איגרת החוב, ישולמו — בכפוף להוראות שבסעיף 8 בדבר הפדיון במטבע ישראלי, לפי ברירת מחזיק האיגרת — במטבע חוקי של ארצות-הברית של אמריקה, מתוך הכנסותיה הכלליות של מדינת ישראל ומתוך רכושה, ומדינת ישראל מתחייבת על תשלומים אלה במלוא מהימנותה ואחריותה.

7. פדיון לפני המועד

שר האוצר מוסמך לקבוע תנאים וכללים שלפיהם אפשר לפדות איגרות חוב לפני מועד הפדיון, ובלבד שבאיגרות היוצאות בסדרות לא תיפדה איגרת חוב מכל סדרה שהיא לפני שהוצע לפדות כל איגרות החוב מסדרות קודמות.

8. קרן שמורה ומדין במטבע ישראלי

שר האוצר רשאי להורות בדבר יצירת קרן שמורה ולקבוע כללים ותנאים שבהם תפדה מדינת ישראל איגרות במטבע ישראלי על פי בקשתו של מחזיק האיגרת.

9. פטור ממסים

(א) איגרות החוב פטורות ממס בולים.

(ב) איגרת חוב, שהבעלות למעשה עליה היא בידי תושב חוקי, יהיו הקרן, הריבית ומחיר הפדיון המשתלמים לפיה, וכל הכנסה או השתכרות שהגיעו מכל עסקה בה, פטורים מכל מס — בין שלפי הערך ובין אחר, בין שתחולתו כללית ובין שהיא מיוחדת — המוטל או העתיד להיות מוטל בישראל.

10. מינהל

שר האוצר רשאי למנות, בארצות-הברית של אמריקה ובארצות אחרות, סוכני האוצר לצורכי חוק זה, והוא רשאי להתקשר בחוזים בשם מדינת ישראל עם כל אדם לשם ביצוע כל פעולה הכרוכה בהוצאתן, בהפצתן, ברישומן ובהעברתן של איגרות החוב.

11. ביצוע ותקנות

(א) שר האוצר ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי —

(1) לחתום, בין בעצמו ובין בידי אדם שימנה לכך בכתב, על כל מסמך שייראה לו דרוש או רצוי לביצוע חוק זה, ובכלל זה — כל התקשרות מן הסוג הנזכר בסעיף 10;

(2) למנות סוכנים בחוץ-לארץ על מנת לעסוק בשמו במכירת איגרות החוב ובשאר שירותים הכרוכים בהן;

(3) למנות רשמים וסוכני העברה ולהקים משרדים לניהול פנקסים של רישום האיגרות והעברתן.

(ב) ההוצאות הכרוכות בביצוע חוק זה ישולמו מתוך הכנסותיה הכלליות של מדינת ישראל ומתוך רכושה.

(ג) שר האוצר רשאי להתקין תקנות בכל עניין הנוגע לביצוע חוק זה.

ד. הצעת חוק להסדר החימורים בספורט (תיקון), תשכ"ח-1968

1. תיקון סעיף 7 בסעיף 7(ב) לחוק להסדר החימורים בספורט, תשכ"ז-1967¹ (להלן - החוק העיקרי), אחרי "א" שור כאמור" יבוא, צורת עריכתו.
2. תיקון סעיף 8 בסעיף 8 לחוק העיקרי, בסופו, במקום "חימור על מי התכנית ישולמו לזוכים בחימור" יבוא, "חימורים על מי התכנית ישולמו לזוכים".
3. תיקון סעיף 9 בסעיף 9(ב) לחוק העיקרי, במקום, את חלוקת היתרה האמורה בסעיף קטן (א), למי תשולם והסכומים שישולמו" יבוא, למי תשולם היתרה האמורה בסעיף קטן (א) ובאילו חלקים".

¹ (ס"ח תשכ"ז, עמ' 142).

סיכום הישיבות

- ישיבה ש"ה (י"ב בתמוז תשכ"ח – 8 ביולי 1968)**
 היו"ר – ק. לוז; ד. נצר; ר. הקטין.
 מזכיר הכנסת: ח. ליאור הודיע על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.
- א. ראש-הממשלה ל. אשכול השיב על 10 שאלות של חברי הכנסת: א. אבנרי, נ. פלד, ש. מיקוניס, י. תמיר, ש. תמיר, ש. רוזן.**
- ב. בדיון על הודעת ראש הממשלה בדבר צירופו של חברי הכנסת י. א. אלמוגי לממשלה השתתפו: מ. פרוש, מ. ברעם, י. בדר, י. רפאל, י. חזן, ש. פרס, נ. האוזנר, ש. תמיר, מ. וילנר, ק. כהנא, א. אבנרי, ש. מיקוניס. ראש-הממשלה השיב למתווכחים. הוחלט: לאשר את הודעת ראש הממשלה.**
- ד. השר י. א. אלמוגי הצהיר הצהרת אמונים.**
- ה. בהמשך הדיון על חוק לתיקון פקודת הבנקאות (מס') (9), תשכ"ח–1968 (קריאה ראשונה), השר תתמו: י. בדר, י. הררי, א. אבנרי, מ. ח. שטרן.**
- ו. חברי הכנסת ש. תמיר מסר הודעת אישית.**
- ישיבה ש"ו (י"ג בתמוז תשכ"ח – 9 ביולי 1968)**
 היו"ר – א. בן-אליעזר; מ. סרדינס.
 מזכיר הכנסת: ח. ליאור הודיע על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.
- ב. שר-המשטרה א. ששון השיב על 9 שאלות של חברי הכנסת: ש. רוזן, א. חביבי, ש. מיקוניס, א. טיאר, ש. ארבלי-אלמוליון, א. אבנרי.**
- ג. שר-הפיתוח מ. קול השיב על 5 שאלות של חברי הכנסת: ש. ארבלי-אלמוליון, א. אבנרי, ש. מיקוניס, ת. טובי.**
- ה. שר-התיירות מ. קול השיב על שאלתה של חברת הכנסת ט. סנהדראי.**
- ו. י. קרגמן (יו"ר ועדת הכספים) הביא לקריאה שניה חוק איגרות מדינת ישראל (הנפק שני להשקעת פיתוח), תשכ"ח–1968. הוחלט: לקבל את החוק.**
- ד. י. קרגמן (יו"ר ועדת הכספים) הביא לקריאה שניה חוק להסדר ההימורים בספורט (תיקון), תשכ"ח–1968. הוחלט: לקבל את החוק.**
- ה. בהמשך הדיון על חוק משכן הכנסת ורחבתו, תשכ"ח–1968 (קריאה ראשונה), השיב יו"ר ועדת הכנסת ב. אוזיה למתווכחים. הוחלט: להעביר את החוק לוועדת הכנסת.**
- ו. שר-התחבורה מ. כרמל מסר סקירה על פעולות משרדו. בוויכוח השתתפו: ש. י. גרוס, מ. זר, מ. ח. שטרן, נ. פלד, ד. לוי, ג. האוזנר, מ. וילנר, א. טיאר, א. ורדיגה, א. אבנרי, ש. מיקוניס, מ. עופר, י. תמיר, י. פיישר.**
- ישיבה ש"ז (י"ד בתמוז תשכ"ח – 10 ביולי 1968)**
 היו"ר – ק. לוז; י. נבון; ט. סנהדראי.
א. יושב-ראש הכנסת ק. לוז אמר דברי הספד לד"ר נ. ניר-רפאלקס ז"ל.
- ב. סגן שר החינוך והתרבות א. ידלין השיב על 4 שאלות של חברי הכנסת: ר. ארזי, ט. סנהדראי, ש. ארבלי-אלמוליון, מ. ידל.**
- ג. סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר השיב על 13 שאלות של חברי הכנסת: א. אבנרי, א. טיאר, ש. רוזן, ש. ארבלי-אלמוליון, ש. מיקוניס, י. תמיר, א. חביבי, מ. סרדינס.**
- ו. מ. סרדינס הגיש הצעה לסדר-היום על הסכנה הנשקפת לישובי גן-ירוה מביצוע תכנית הביוב של גוש דן; ו. שם-טוב הגיש הצעה לסדר-היום על הקמת מפעל להעברת שפכי גוש דן באזור ראשון-לציון. השר ח. גבתי השיב להצעות. הוחלט: להעביר את העניין לוועדת הפנים. א. אבנרי הודיע על הימנעותו סיעתו מהצבעה.**
- ד. שר-הבטחון מ. דיין השיב על 15 שאלות של חברי הכנסת: א. אבנרי, נ. פלד, מ. וילנר, ו. שם-טוב, א. טיאר, ש. מיקוניס, ש. כהן-צידון, י. תמיר.**
- ה. מ. ידיד הגיש הצעה לסדר-היום בדבר דיור למשפחות מרובות ילדים. שר השיכון מ. בנטוב השיב להצעה. הוחלט: להעביר את העניין לוועדת העבודה.**
- ו. א. שוסטק הגיש הצעה לסדר-היום בדבר דרכים ממלכתיות לעידוד הילודה במדינה. ראש-הממשלה ל. אשכול השיב להצעה. ש. לורנץ הציע להסיר את ההצעה מסדר-היום. הוחלט: להעביר את העניין לוועדה שתקבע על-ידי ועדת הכנסת. ש. מיקוניס הודיע על הימנעותו סיעתו מהצבעה. מ. וילנר הודיע על הימנעותו סיעתו מהצבעה.**
- ז. בהמשך הדיון המשולב בסקירת שר הבריאות על פעולות משרדו; בפקוח על טיב המזון ואיכותו השיב שר הבריאות י. ברזילי למתווכחים. הצעות לסיכום הדיון בפקוח על טיב המזון ואיכותו הוגשו על-ידי: ש. ארבלי-אלמוליון בשם סיעות מפלגת העבודה הישראלית, גח"ל, מפד"ל, מפ"ם, המפלגה הליברלית העצמאית, המרכז החופשי, פועלי אגודת ישראל, קידמה ופיתוח, שיתוף ואחווה, מק"י, הסיעה הדרוזית הישראלית; מ. וילנר בשם הרשימה הקומוניסטית החדשה; א. אבנרי בשם סיעת העולם הזה–כוח חדש. הוחלט: לקבל את ההצעה של ש. ארבלי-אלמוליון זלינו.**
- ח. בהמשך הדיון על חוק לתיקון פקודת הבנקאות (מס') (9), תשכ"ח–1968 (קריאה ראשונה), השר תתמו: א. שוסטק, י. גול, ש. רוזן, ש. מיקוניס, א. חזיר, מ. וילנר. סגן שר האוצר צ. דגשטיין השיב למתווכחים. הוחלט: להעביר את החוק לוועדת הכספים.**

